

Değerli Kubbealtı Dostları

Yeni bir sayımızda yine berâberiz. 157. sayımız, mecmuamızın yayın hayatına başlayışının 40. yılıyla ilgiliydi. Yurdumuzda 40 yıldan beri yayın hayatını devam ettirebilen az sayıdaki mecmualardan biri olmamız-dan dolayı siz okuyucularımıza teşekkür ederiz.

Vakfımızın ve mecmuamızın kurucularından Sâmiha Ayverdi'nin hizmetinde bulunan yakınlarından Suzan Bektaş'ı 30 Ocak 2011 târihinde ebedî âleme uğurladık. Allah'tan kendisine rahmet, yakın-larına sabır niyaz ederiz. Kendisini yakînen tanıyan Prof. Dr. Sema-hat Yüksel'in, Suzan Hanım'la ilgili hâtıralarını "Yâr Hânesinde Bir Misâfir" başlıklı yazısını sizlere takdim ediyoruz. Ayrıca onun çok kullandığı "Buyurun efendim" sözünü başlık olarak kullanan Ha-san Yardım'ın yazısı da Suzan Hanımla ilgilidir.

Kubbealtı'ndan en son dört kitap daha kültür dünyâımıza kazandırılmıştır. Sayfalarımız arasında bu eserlerle ilgili tanıtıcı kısa bilgiler bulacaksınız. Burada kısaca isimlerini vermekle yetineceğiz. Bunlar, Sâmiha Ayverdi ve İlhan Ayverdi'nin 1964-2002 yılları ara-sında gençlere yazdıkları mektuplarından meydana gelen Bir Ağacın Dalları, emekli hâkim ve araştırmacı H. Necati Demirtaş'ın kaleme aldığı Açıklamalı Osmanlı Fetvâları, M. Uğur Derman'ın Ömrümün Bereketi ve Hüseyin Vassaf'ın Hicaz Hâtırâsı'dır.

Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı bünyesinde verilen kurslar devam ediyor. Yeni dönemde mühim bir kurs, Zeynep Y. Şahinler yönetiminde "Yabancılar Türkçe Öğretimi" başladı. Mem-leketimizde bulunan yabancılar hizmet verecek olan kursun büyük bir boşluğu dolduracağı inancındayız. Bu arada Mart 2011'de diğer kurslarımızın yanı sıra Türkçeyi Doğru ve Güzel Konuşma (Diksi-yon) dersleri de başladı. Osmanlı Türkçesi, Tezhip, Hat ve Mûsikî kurslarımız da fâsılasız hizmet vermeye devam ediyor.

Kubbealtı Sohbetleri, Kubbealtı Mûsikî Sohbetleri ve Dursun Gürlek ile Târih ve Kültür Sohbetleri vakıf merkezimizde cumartesi günleri saat 16.00'da yapılmaya devam ediyor. 26 Mart 2011'de Dr. Adnan Çoban "Tasavvuf, Ruh ve Müzik" konulu ilgi çekici bir konferans verdi. Konferansta ayrıca mûsikî icrâ edildi.

2 Nisan 2011'de Vâkıfları Anma Günü'müz var. Bu yıl ko-nuşmacı Prof. Dr. Mustafa Tahralı. 9 Nisan'da Doç. Dr. Mustafa Koç "Sur İçindeki Mânevî Mekânlar"ı, 16 Nisan'da Dursun Gürlek "Eyüp Sultan Hazretleri'nin Mânevî Komşuları"nı anlatacaklar. 24 Nisan Pazar gündüz Dr. İ. Aydın Yüksel târih meraklılarına Süley-mâniye Külliyesi'ni gezdirecek, akşam saat 20.00'de ise Şef Yusuf Ömürlü'nün idâresinde

talebelerinin konseri Altunizade Kùltür Merkezi’nde icrâ olunacak. 30 Nisan 2011 cumartesi, saat 16.00’da Köprölü Mehmed Paşa Medresesi’nde Ahmet Şahin, Mehmet Ke-miksiz, Özer Özel ve Fatih Zülfikar “Su Gibi Aziz Nağmeler Konse-ri”ni verecekler. 7 Mayıs’ta Prof. Dr. İsmâil Kara “Mahalle Mektep-leri”nin mâhiyetleri hakkında bir konuşma yapacak, 14 Mayıs’da Doç. Dr. Haluk Dursun bir tekne gezisinde “Boğaziçi’nde Yaşama Sanatı”nı anlatacak. 21 Mayıs’daki Dursun Gürlek’in sohbeti ise “Fâtih Sultan Mehmed ve İstanbul’un Fethi”ne dâir olacak. Bütün okuyucularımızı dâvet ediyor, bekliyoruz.

Yeni sayımızda buluşmak üzere hoşça kalınız.

Kubbealtı

Cemiyet ve Târih Cilveleri*

Sâmiha Ayverdi

1 971 senesinde İngiltere’de idim. Bir Mîraç gecesi idi. Yüksek mîmar Peter Andrews, ısrarla Saint Paul Kilisesi’ni bana göstermeyi aklına koy-muştu. Geç vakit gittik. Döşeme taşları arasında pirinçten 3-4 cm genişliğinde zikzaklı şeritler vardı. Bunların neye delâlet ettiğini sorduğum zaman, kilisenin altında yatan kimselerin kabirlerini gösteren işâretler olduğunu söyledi.

Sonra gittik, ortaldaki sıralardan birine oturduk. Kilise boştu. Benim yanımdaki sandalyede Mügöl, onun yanında Dr. Rahmi Bey ve nihâyet Peter Andrews oturuyordu. Hoparlörden kulak tırmala-yan yumuşak bir ses geliyordu. Yanımdakiler râhibin bu konuşma-sını dinleyedursunlar, ben akşam okumalarımı uzun uzun okudum. Nihâyet râhip de sustu. Benim de okumam bitmişti. Hep berâber dışarı çıktığımızda havanın iyice kararmış olduğunu gördük.

O ara akıllı ve dikkatli bir adam olan Peter, beni üç sual ve bir teklifle durdurdu. Neden kilisenin içinde âdeta sekerek yürüdüğü-mü sorduğunda cevâbım, biz Müslümanların ölülere basarak yürü-mek îtiyâdında bulunmadığımızı söylemek oldu. İkinci suali kapı-dan çıkarken eşîge basmadığıma dikkat etmiş olması idi. Buna kar-sılık da bir dervişin, tevâzu ile yere konmuş bir yüzü çiğnemeyi kendine yakıştıramadığını söyleyince son suâli, bir mübârek kandil gecesinde kilisede bir Müslüman nasıl olur da Kur’an okur demek oldu. Cevap olarak: Hânede vîrânede Kâbe’de puthânede çağırırım Dost Dost...

Dedim ve sustum.

Ama onun lâfi bitmemişti. Bu sefer mübârek Kandil gecesini evlerinde geçirmem husûsunda teklifte bulundu ve Mügöl’ün yaptığı helvaya dâvet husûsunda ısrâra başladı.

Peter daha evlenmeden evvel Vehbi’nin yardımı ile abdest al-mış ve iki şâhit huzûrunda kelime-i şahâdet getirerek ihtidâ etmişti. Gerçi Müslümanlığı resmiyet kesbetmemişse de, kendisi dînini so-ranlara: “Müslümanım!” cevâbını verecek bir celâdet gösteren adamdı. Bence tebrike şâyandı.

Teklifini kabul ederek hep berâber evlerine gittik. Daha oturup konuşmaya dalmışken, kapı çalındı ve orta yaşlı bir bey içeri girdi. Benim Türk olduğumu anlayınca, son derece temiz bir Türkçe ile konuşmaya başladı.

* İşbu mülâkat, sultan Vahdettin’in kızkardeşinin oğlu olan Rükneddin Sâmi Bey ile Sâmiha Ayverdi arasında 1971 senesi Ağustosunda Londra’da cereyan etmiştir.

Andrews âilesinin teklifsiz dostlarından olan misâfir, Sultan Vâhideddin'in yeğeni, yâni ablasının torunu Rûkneddin Sâmi Bey imiş. Zengin bir Türkçe ile muhtevâlî konuşan bir münevverdi.

Yemekten sonra sözü Sultan Vâhideddin'in memlekettten çıkış hâdisesine getirdim. Neyzen Halil Can Bey'in bir zamanlar anlatmış olduğu hikâyeye temas ederek Şeyhülislâm Mustafa Sabri Efendi'nin "Mevkif-i Beşer, fî Tahte Sultân-ı Kader" isimli kitabında, bu hâdi-senin şu tarzda tesbit ve îzah edilmiş olunduğunu söyledim.

Gûya Sultan Vâhideddin, Anadolu'nun kendisinden yüz çevirdiğini ve saltanatına son verileceğini, şehzâdelerin, Anadolu'dan geri çevrilmeleri ve yaptığı bütün teşebbüslerin menfî cevap-lanması gibi, çeşitli karşı koyuşlardan, anlamış bulunuyormuş.

Gene, adı geçen kitaptaki îzâha göre, imparatorluğun da hâne-dânın da âkıbetini kestiren yalnız pâdişâh değildi. Bunu, asıl İngi-lizler biliyor ve Sultan Vâhideddin'i, dört yüz milyon Müslüman teb'aları için Türk topraklarından alıp, bir "Hilâfet Merkezi" kurarak kendi emellerine râm etmek istiyorlardı. Pâdişâh bu teklifi evvelâ şiddetle reddetti. Fakat İngiliz diplomasisi: Biz istedikten sonra, siz istemeseniz de götürürüz; zîra kendinizi müdâfaa için artık ne topu-nuz tüfeğiniz ne askeriniz var. Anadolu sizden yüz çevirmiş bulu-nuyor." diyerek dayatınca, çâresiz kalan pâdişâh da, kendi kendine "Peki...Öyle ise ben de size öyle bir oyun oynayayım ki ilelebet unutmayasınız..." diyerek, hilâfet ve hükümdarlıktan istifâ ettiğini yazıp imzâlayarak mûtemet bir adamına teslim ediyor ve "Binece-ğim gemi Akdeniz'e açılır açılmaz, bunu hükûmete ver..." diyor.

Pâdişâhın isteği yerine getirilip İngilizler, göturdükleri şahsın artık Hilâfet kisvesinden soyulmuş olduğunu anlayınca, tutup Mal-ta Adası'na bırakıveriyorlar.

"Hayır" dedi Rûkneddin Sâmi Bey¹... Pâdişâh ölünceye kadar kendini hem hükümdar hem de halîfe olarak kabul etti. İstifâ etme-di. Memleketi terk edişi de kendi arzusu ile oldu.

Târihî bir hakikat olarak bilinen gerçek, daha İstiklâl Harbi başlamadan Sultan Vâhideddin'in yâverlerinden olan Mustafa Kemal Paşa'yı, Anadolu'daki mukâvemet çetelerini birleştirip düşmana karşı muntazam bir ordu teşkil etmek üzere vazîfelendirip gönder-mesi ve kendisine her türlü yardımı yapacağını vaad etmiş olmasıdır.

Burada dikkate şâyan olan bir gerçek de, Pâdişâh'ın, Mustafa Kemal Paşa'nın eline bir ferman da verip, Türk milletini, kendi adına Mustafa Kemal Paşa'nın emri altında birleşmeye dâvet etmiş olmasıdır. Onun için Türk milletinin el ele vermesinde, Pâdişâh'ın fermânının büyük tesiri olmuştur.

Sultan Vâhideddin, son derece vatanperver bir hükümdardı. Bidâyette,

¹ Rûkneddin Sâmi Bey'in otel ücreti ile maişet masrafını kraliçe Elisabeth'in karşıladığını ve ayrıca haftada iki Pounds da harçlık verdiğini misâfir olduğum evden öğrenmiştim.

Mustafa Kemal Paşa'ya, Müttefik ordularına sezdirme-meye gayret ederek her türlü yardımı yaptı. Hattâ Anadolu'ya ken-di geçecekti. Ferid Paşa mâni oldu. Pâdişâh'ın hatâsı, Ferid Paşa'ya çok îtimat etmiş olmasıdır. En büyük tâlihsizliği budur işte.

İstiklâl Harbi'nin sonlarına doğru Bekir Sâmî Bey, birkaç defa gizli olarak İstanbul'a gelip Pâdişah ile görüştü. Pâdişah'a memle-ketten çıkıp gitmesi, aksi halde öldürüleceğini bildirdi. İşte o zaman Sultan da İngilizlerden kendisini memleketten çıkarmalarını istedi ve öylece de çıktı."

Ah, dedim, keşki kalsaydı da öldürselerdi. Ne şerefli bir ölüm olurdu. Fakat meram lekelemek olduktan sonra, intihar süsü vermek veya daha da kötü bir itham altında bırakmak mümkün olmaz mıydı?

Altı yüz senelik şanlı bir hânedan için ne hazin bir âkıbet.

Muhakkak ki Pâdişah, gördüğü nankörlüğü hazmedememişti. Bu kırılış ve yıkılışı, kötü telkin ve iğvâları ile hatâlı kararlara götü-ren bir vezir-i pür tezvir, Hz. Süleyman'ın Hâmân'ı gibi şerre ve şeytânâta teşvik eden bir Sadrâzam Ferit Paşa, zavallı hükümdârın, târihe karşı en şerefli olması mukadder bulunan bir zirveden esfel-i sâfiline sürüklenmesini kolayladı.

Mehmed Âkif'in Çanakkale Destanı

Prof. Dr. Abdullah Uçman

Uzunca bir süredir, Türk edebiyâtının, başka milletlerin edebiyatlarıyla mukâ-yese edildiğinde, millî hayatımızı, millî realitemizi ve şanlı sayfalar-la dolu târihimizi hak ettiği şekilde yansıtmadığı tarzında yaygın bir kanaat vardır.

Merhum hocam Mehmet Kaplan da gerek derslerinde, gerekse özel sohbetlerinde zaman zaman bu konuyu dile getirir ve Yahyâ Kemal'in bu mesele hakkındaki düşüncelerini naklederek, Türk mil-letinin “Destanlar yaratmaktan destanlar yazmaya” vakit bulamadı-ğını; başardığı işleri ve zaferleri anlatmayı, bunlarla övünmeyi yiğit-lik gurûruna yediremediğini ve bu tür “mefâhir”in bir bakıma ayıp telâkki edildiğini söylerdi.

Yenileşme devri Türk edebiyâtı târihinde Türk kültür ve medeniyetine farklı bir gözle bakılmasını öğreten Yahyâ Kemal, “Edebi-yâtımız Niçin Cansızdır?” adını taşıyan makâlesinde, bir örnekle bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

“Büyük bir harpte, on cephemizin ateşinde hazır bulunmuş çok güzîde ve edebiyat meraklısı bir askerimizin elinde bir gün Çanakkale destanına dâir Fransızca, mâruf bir eseri gördüm; yine bize dâir ve yine Fransızca olmak üzere buna benzer kitaplar vardı. Bunu görünce kalbimde bir acı hissettim. Döktüğümüz kanın bile manzarasını Fransızca’dan seyretmeye mahkûmuz dedim. Bizim harp cephelerimiz, edebiyâtımızda bin bir safhala-rıyla yokturlar. Demek ki çok eski harplerimiz gibi bunlar da, seneler geç-tikçe unutulacaklar!”²

Gerçekten, Yahyâ Kemal'in bu düşüncesine hak vermemek mümkün değil! Eski ve uzak târihimiz bir tarafa, daha dün denile-cek kadar yakın târihimizde bir Kırım Harbi’ni, bir 93 Muhârebesi’-ni, bir Pilevne müdâfaasını, Balkan Savaşı’nı, Yemen muhârebesini, Medîne müdâfaasını, Çanakkale destanını, İstanbul’un işgâlini, Ma-raş ve Antep savunmalarını, Millî Mücâdele’yi anlatan edebî eserle-rin, bu olaylarla ilgili olarak çevrilen filmlerin, sahneye konulan ti-yatro eserlerinin sayısı ne yazık ki pek de öyle övünebileceğimiz kadar fazla sayıda değil.. Türk romancılarını ve senaryo yazarlarını Türk târihi ve târihî olaylardan çok nedense günümüzün aktüel olayları daha fazla ilgilendiriyor. Halbuki târih, özellikle kendi târi-himiz ve mâzimiz bugünkü hayatımızı ve geleceğimizi şekillendire-cek, Tanpınar’ın ifâdesiyle “inkârı asla mümkün olmayan bir

² Edebiyâta Dâir, İstanbul 1971, s. 149.

realite olarak” karşımızda durmaktadır. Amerika kendisine muhayyel bir geçmiş yaratmaya çalışırken, nedense biz asırlar öncesine uzanan gerçek târihimizi unutmaya çalışıyor, âdeta bir baba kompleksi gibi her gün kendi mâzimizden uzaklaşmaya çalışıyoruz.

*

Çanakkale ismi geçtiği zaman, nedense öteden beri, Türk târihi ve edebiyâtıyla meşgul olan herkesin zihninde derhal millî şâirimiz Mehmed Âkif’in “Çanakkale Şehitleri” için kaleme aldığı meşhur, destansı şiiri hatıra gelir.

Gerek bu savaşın devam ettiği günlerde, gerekse daha sonraki târihlerde Çanakkale zaferi dolayısıyla başka yazarlar tarafından da birçok eser kaleme alınmış olduğu halde, Mehmed Âkif adı bir bakı-ma Çanakkale destanı ve Çanakkale şehitleriyle âdeta özdeşleşmiş gibidir. Bunun için ben de burada Mehmed Âkif’in Çanakkale şehit-leri için yazmış olduğu şiirde vurguladığı bâzı kavramlar üzerinde durmaya çalışacağım.

Mehmed Âkif’in, öncelikle, çağdaşı olan birçok Türk aydının-dan farklı şekilde, İslâmiyet’in, özünden uzaklaşmadan, içinde ya-şadığı devrin gerektirdiği şartlara göre yeniden yorumlanarak top-lumun çeşitli sosyal problemlerini halledebileceğini dile getirdiğini belirtelim.³ Mehmed Âkif’in bu tanınmış şiirinde, bugün rastgele ve yerli yersiz, önüne gelen herkesin kullanmakta olduğu ve bu yüz-den de gerçek anlamını giderek kaybetmeye başlayan “şehitlik” kavramının nasıl ele alındığına geçmeden önce, doğrudan doğruya dîni, daha doğrusu İslâmî bir hüviyeti bulunan bu kavramın, İslâm dîni ve kültürü çerçevesinde sâdece Allah yolunda ve “îlâ-yı keli-metullah” için canını seve seve fedâ eden Müslümanlara verilen bir sıfat olduğunu belirtmemiz gerekir. Şehit ve şehitlik kavramıyla ilgili olarak Kur’ân-ı Kerîm’de Bakara sûresi ile Âl-i İmran sûrelerin-de şu âyetler geçmektedir:

“Allah yolunda öldürülen kişilere “ölüler” demeyiniz. Gerçekte onlar diridirler, fakat siz bu inceliği anlayamaz ve hissedemezsiniz!”⁴. “Allah yolunda öldürülen kişilerin ölü olduklarını zannetme; gerçekte onlar diri olarak Rablerinin huzûrundan rızıklandırılmaktadırlar.”⁵

Görüldüğü gibi, Kur’ân-ı Kerîm’de yer alan bu iki sûrede, şehit-lere büyük bir değer verildiği ve gerçekte onların asla ölü olmadık-ları ısrarla vurgulanmaktadır. İşte “şahâdet” kavramının bu dîni hüviyeti, Türk milletinin, İslâmiyet’i kabul ettiği târihten başlayarak bugüne kadar hep “Ölürsem şehit, kalırsam gâzi!” idealini âdeta bir hayat tarzı olarak benimsemesine yol açmıştır.

Mehmed Âkif, gerek Safahat’ta yer alan bir kısım manzûmelerin-de, gerekse bâzı makâlelerinde, İslâm dîninini övdüğü tarzda “şahâ-det” ve

³ Daha geniş bilgi için bk. M. Ertuğrul Düzdâğ, Mehmed Âkif Hakkında Araştırmalar, C. I, İstanbul 1989, s. 145-154; C. II, s. 97-115.

⁴ Bakara sûresi, âyet 154.

⁵ Âl-i İmran sûresi, âyet 169.

“şehitlik” kavramlarının yanı sıra, aşağıda göreceğimiz gibi, bunlarla doğrudan ilgili başka kavramlar üzerinde de durmuştur.

Mehmed Âkîf’e göre, Türk milletinin uzun târihi boyunca, uğ-runda savaştığı ve gerektiği zaman canını çekinmeden seve seve fedâ ettiği bâzı ebedî ve kutsal değerler vardır. Meselâ “hürriyet” ve “istiklâl”, Türk milletinin en yüce ve en kutsal değerleri arasında yer alır. Bu değerler, hemen berâberinde “vatan” gibi, “bayrak” gibi başka değerleri de getirir. Vatan, bir milletin üzerinde yaşadığı ve ecdâdımızdan kan ve can pahasına bizlere mîras kalan mukaddes bir toprak parçasıdır. Bundan dolayı vatan, millet unsurundan asla ayrı düşünülemez. Vatan, bir coğrafya, millet ise bir insan topluluğudur. Bir milleti millet hâline getiren de, hürriyet ve istiklâl gibi; hak, hukuk, dil ve din gibi bâzı mukaddes değerlerdir. İşte bu ebedî değerlerin başında gelen vatan tehlikeye düştüğü anda, millet ola-bilme şuuruna erişmiş ve vatanını seven her insan, vatanını kurtar-mak için, varını yoğunu, hattâ en kıymetli varlığı olan canını bile fedâ etmeye hazır olmalıdır.⁶ Daha çok vatan kavramıyla birlikte yer alan “şahâdet” ve “şehitlik” kavramları, en veciz ifâdesini Meh-med Âkîf’in “İstiklâl Marşı”ndaki şu parçalarda bulur:

Bastığın yerleri “toprak” diyerek geçme tanı!
Düşün altındaki binlerce kefansız yatani.
Sen şehîd oğlusun, incitme, yazıktır atanı,
Verme, dünyâları alsan da, bu cennet vatani.

*

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki fedâ?
Şühedâ fişkırarak toprağı sıksan şühedâ!

Mehmed Âkîf’e göre, Türk târihinin en muhteşem zaferlerinden birini meydana getiren Çanakkale destanının bütün şan ve şerefi, o sı-rada vatanını tehlikede gören ve nâmusunu kurtarmak üzere canları-nı fedâ eden, âdetâ cehennemle boğuşup gâlip gelen Mehmetçiğe âit-tir. Çağın bütün teknik imkânlarıyla donatılmış düşman ordularına karşı her türlü güçlük ve mahrûmiyet içinde vatanını, imânını ve nâ-musunu kurtarmak için göğsünü siper yapan kahraman Türk askeri, bu savaşta 250.000 kadar şehit ve kayıp vermek sûretiyle, düşmanla-rına Çanakkale’nin asla geçilemeyeceğini bir kere daha ispatlamıştır.

Çanakkale savaşları edebiyâtımızda çok sayıda şiir, makâle ve hâtıra türünde yazılarla birlikte müstakil olarak hikâye, roman ve tiyatro eserlerine de konu olmuştur.⁷ Ancak bunların başında, Mehmed Âkîf’in, Safahat’ın altıncı kitabı olan Âsım’da yer alan şiiri gelmekte-dir.⁸ Önce 10 Temmuz

⁶ “Mev’ize: Nasrullah Kürsüsünde”, Sebîlürreşad, C. XVIII, nr. 464, 25 Teşrin-i sâni 1336/1920, s. 249-259.

⁷ Bu konuda daha geniş bilgi için bk. İnci Enginün, “Çanakkale Zaferinin Edebiyâta Aksı”, Türklük Araştırmaları Dergisi, S. 2, İstanbul 1987, s. 111-129; Mustafa Uzun, “Çanakkale Muhârebeleri-Edebiyat”, Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), C. VIII, İstanbul 1993, s. 208-209.

⁸ Safahat (yay. M. Ertuğrul Düzdağ), İstanbul 1991, s. 411-413.

1924 târihinde Sebîlürreşad mecmuasında “Âsım’dan Bir Parça”⁹ adıyla yayımlanan ve doğrudan doğruya Çanakkale şehit ve gâzilerine hitap ettiği için “Çanakkale Şehidlerine” adıyla tanınan bu şiir, gerek şekil gerekse muhtevâ itibâriyle bu sava-ş ve Mehmetçiğin kahramanlıklarını olağanüstü bir ifâdeyle canlan-dıran en önemli örnektir. Bugün üzerinden doksan altı yıl geçmiş ol-duğu halde, yukarıda da belirttiğimiz gibi, Çanakkale Savaşı anılınca, her Türk’ün hatırına ilk önce işte Mehmed Âkif’in bu ünlü şiiri gelir.

Çanakkale muhârebelerinin¹⁰ bütün şiddetiyle devam ettiği sıra-da resmî görevle Berlin’de bulunan Mehmed Âkif, yakın arkadaşı Binbaşı Ömer Lütfi Bey’in naklettiğine göre, gurbet diyârında gece gündüz Çanakkale cephesini düşünmekte ve arkadaşına hemen her sabah şu cümleleri tekrar etmektedir:

-Ömer Bey, bu Çanakkale ne olacak?

-Allah bilir ama vaziyet tehlikelidir. Askerlik noktasından düşü-nülünce ümit yok. Ancak fen kâidelerinin hâricinde, fevkalbeşer bir şey olmalı ki dayanabilsin!

Ben, böyle dedikçe:

-Eyvah, son istinadgâhımız da yıkılırsa ne olur? diyerek çocuk gibi gözlerinden yaşlar dökülmeye başladı. Âkif’in Çanakkale için ağlamadığı gün yoktu. Ben kavâid-i harbiyyeden bahsettikçe canı sıkılırdı. Onun böyle askerî muhakemelere tahammülü yoktu. O, dâima kat’î bir kelime isterdi.

-Bütün dünya toplanıp hücum etse, yine Çanakkale sukût etmez! derdi. Onun büyük îmânı başka bir ihtimâle asla müsâit değildi!”¹¹

İşte Mehmed Âkif bu şiirini, Çanakkale sırtlarında gövdelerini düşmana siper ederek vatan toprağını çiğnetmeyen Mehmetçiğin hâtırâsını yaşatmak üzere kaleme alır. Yine bu şiir sâyesinde, canla-rını fedâ ederek mübârek vatan topraklarını bizlere mîras bırakan Mehmetçiğin azîz hâtırâsı da böylece âbideleşmiş ve ebediyete inti-kal etmiş bulunmaktadır.

Çanakkale zaferinin kazanılmasından üç yıl sonra, 1918 yılında, devrin tanınmış dergilerinden Yeni Mecmua’nın Çanakkale için ha-zırladığı özel sayıda, devrin ünlü edebiyatçılarından Rüşen Eşref’in (Ünaydın) Anafartalar kumandanı Gâzi Mustafa Kemal’le yaptığı uzun bir röportaj yayımlanır. Bu röportajın bir yerinde Rüşen Eşref, Mustafa Kemal’dan, savaşa âit kahramanlık sahnelerinden de bah-setmesini ricâ edince, Mustafa Kemal şu ibretli anekdotu anlatır:

“Biz ferdî kahramanlık sahneleriyle meşgul olmuyoruz dedi. Yalnız size Bombasırtı Vak’ası’nı anlatmadan geçemeyeceğim. Müttekâbil siperler

⁹ Sebîlürreşad, C. XXIV, nr. 608, s. 145.

¹⁰ Bilindiği gibi, Çanakkale savaşları İngiltere ve Fransa hükûmetlerinin Osmanlı Dev-leti’nin başşehri İstanbul’u işgal etmek amacıyla 25 Nisan 1915 târihinde Çanakkale Boğazı’nda karaya asker çıkartmasıyla başlamış ve 18 Mart 1916’da, düşman kuv-vetlerinin kesin olarak mağlûbiyete uğratılmasıyla sona ermiştir (Daha geniş bilgi için bk. Zekeriya Kurşun, “Çanakkale Muhârebeleri”, DİA, C. VIII, s. 205-208).

¹¹ Eşref Edib, Mehmed Âkif, İstanbul 1938, s. 108-109.

arasında mesâfemiz sekiz metre.. Yâni ölüm muhakkak.. Birinci siperdekiler, hiç biri kurtulamamacasına kâmilan düşüyor. İkincidekiler onların yerine gidiyor. Fakat ne kadar şâyân-ı gıpta bir îtidal ve tevekkülle biliyor musunuz? Öleni görüyor, üç dakikaya kadar öleceğini biliyor. Hiç ufak bir fütür bile göstermiyor. Sarsılmak yok. Okumak bilenler ellerinde Kur'ân-ı Kerîm, cennete girmeye hazırlanıyorlar. Bilmeyenler kelime-i şahâdet çeke-rek yürüyorlar. Bu, Türk askerindeki ruh kuvvetini gösteren şâyân-ı hay-ret ve tebrik bir misaldir. Emîn olmalısınız ki Çanakkale Muhârebesi'ni kazandıran, işte bu yüksek ruhtur!"¹²

*

Mehmed Âkîf'in, "Çanakkale Şehidlerine" adıyla bilinen şiirin-den başka, görevli olarak Berlin'de bulunduğu 1915 yılında, Çanak-kale savaşlarının henüz devam ettiği günlerde kaleme aldığı "Berlin Hâtûrâları"nın sonunda yer alan bir şiiri daha vardır.¹³

Beş altı pençe bir olmuş boğazlamakta bizi,
Silindi gitti hilâlin şu anda belki izi!

mısırâlarıyla başlayan bu şiir seksen mısra kadar bir uzunluktadır.

Şâir burada, Türk askerinin Çanakkale'de sebat etmesini ister. Ona göre, bu sebat kaybolduğu, düşman Çanakkale'den İstanbul'a (pâyitaht) girdiği zaman neler olabilecektir: Bütün ümidi, Boğaz'da dövüşen askerde olan 350 milyon Müslüman, rastgele çiğnenen da-ğınık bir kitaba dönecektir. Minâreler susturulacak, İslâmiyet'in on üç buçuk asırdır yeryüzünde yaptığı bütün eserler ve ruh ortadan kalkacaktır. Ama temiz alınları "İslâm için son istihkâm" olan Türk askeri, kendisine bağlanan ümidi asla boşa çıkarmaz.

Mehmed Âkîf'in, bu şiiri kendisine ithaf ettiği arkadaşı Binbaşı Ömer Lütfi Bey, şiirde Çanakkale arslanları adına konuşur:

Cehennem olsa gelen, göğsümüzde söndürürüz;
Bu yol ki Hak yoludur, dönme bilmeyiz, yürürüz!
Düşer mi tek taşı, sandın, harîm-i nâmusun?
Meğer ki harbe giren son nefer şehîd olsun.
Şu karşımızdaki mahşer kudursa, çıldırsa;
Denizler ordu, bulutlar donanma yağdırsa;
Bu altımızdaki yerden bütün yanardağlar,
Taşıp da kaplasa âfâkı bir kızıl sarsar;
Değil mi cephemizin sînesinde îman bir;
Sevinme bir, acı bir, gâye aynı, vicdan bir;

mısırâlarıyla devam eden şiirde Mehmed Âkîf, Çanakkale'de ölüme âdeta meydan okurcasına arslanlar gibi dövüşen Mehmetçiğe dayan-masını tavsiye eder ve şiir onun şâire verdiği şu cevapla sona erer:

¹² "Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal İle Mülâkat", Yeni Mecmua (Çanakkale nüsha-i mümtâzesi), C. III, İstanbul 1918, s. 130.

¹³ Safahât, s. 322-325.

Değil mi sinede birdir vuran yürek... Yılmaz!
Cihan yıkılsa, emîn ol, bu cephe sarsılmaz!

“Çanakkale Şehidleri”nde ise, Türk askeri konuşmaz; çünkü onun konuşacak zamanı yoktur. Bu askerin îmanla dolu ve Hudâ’-nın ebedî serhaddi olan göğüsleri vardır. Çünkü Allah ona bu îman gücünü verirken, ondan “en güzel eseri” olan nâmusunu çiğnetme-mesini istemiştir:

Âsım’ın nesli diyordum ya.. Nesilmiş gerçek
İşte çiğnetmedi nâmusunu, çiğnetmeyecek!

Mehmed Âkîf’in bütün Safahat boyunca idealize ettiği Âsım’ın nesli, bu gâye uğruna şehid olmuş ve naaşı dağları taşları doldur-muştur. Mehmed Âkîf, vatan uğrunda canlarını fedâ eden kahra-man Mehmetçiğin şahâdetini, “bir hilâl uğruna güneşlerin batışı”na benzetir:

Şühedâ gövdesi, bir baksana, dağlar taşlar..
O rükû olmasa, dünyâda eğilmez başlar,
Vurulup tertemiz alnından, uzanmış yatıyor;
Bir hilâl uğruna, yâ Rab ne güneşler batıyor!
Ey bu topraklar için toprağa düşmüş asker!
Gökten ecdâd inerek öpse o pâk alnı değer.
Ne büyüksün ki kanın kurtarıyor Tevhîd’i.
Bedr’in arslanları ancak bu kadar şanlı idi.

Şiirin daha sonraki kısımlarında, şâirin Çanakkale’de şehit dü-şen kahraman Mehmetçiğe karşı duyduğu sevgi, saygı ve hayranlık dile getirilir. Çünkü bu askerler, İslâmiyet’in rûhu ve özü demek olan “Tevhîd”i kurtarmışlardır. Allah’a ve onun Peygamber’ine ina-nan ilk mü’minlerin kâfirlerle yaptığı Bedir Savaşı ile İslâm dîni nasıl kurtulmuşsa, Çanakkale zaferi ile de son Türk vatani, İslâm’ın yer yüzündeki son kalesi olan Türkiye kurtulmuştur. Bu yüzden Mehmetçik, şâirin gözünde, Bedir’de savaşıyan sahâbî kadar şanlı ve şerefli bir mevkiye yükselmiştir.

Çanakkale savunmasının, ancak “ebediyetlere sığacak” kadar büyük olan şehitlerine hitap eden şu mısralardaki ifâde tonuna, öyle zannediyorum başka bir şâirde rastlamak mümkün değildir:

Sana dar gelmeyecek makberi kimler kazsın?
“Gömelim gel seni târihe!” desem sığmazsın!
Herc ü merc ettiğin edvâra da yetmez o kitab..
Seni ancak ebediyetler eder istiâb.

Bütün Türk târihinde görülmemiş derecede muazzam bir hâdi-se olan bu zafer, kahraman vatan çocuklarını böylece ebediyete ulaştırmıştır. Mehmed Âkîf, bu şehitler için neler tasavvur etmez ki:

“Bu, taşındır” diyerek Kâbe’yi diksem başına;
Rûhumun vahyini duysam da geçirsem taşına;
Sonra gök kubbeyi alsam da ridâ nâmıyla,

Kanayan lâhdine çeksem bütün ecrâmıyla;
Ebr-i nisânı açık türbene çatsam da tavan,
Yedi kandilli Süreyyâ'yı uzatsam oradan;
Sen bu âvîzenin altında bürünmüş kanına,
Uzanırken, gece mehtâbı getirsem yanına,
Türbedârın gibi tâ fecre kadar bekletsem;
Gündüzün fecr ile âvîzeni lebrîz etsem;
Tüllenen mağribi, akşamları sarsam yarana..
Yine bir şey yapabildim diyemem hâtırana.

Mehmed Âkif, Çanakkale’de şehit düşen Mehmetçiği neden bu derecede yüceltmektedir? Çünkü onlar, “ehl-i salîb”in demirden çemberini göğüslerinde kırıp parçalamışlar; ataları Selâhaddîn-i Eyyûbî ve Kılıç Arslan kadar büyük olduklarını ispatlamışlardır. Bütün İslâm âlemi, kendini yok olmanın eşiğinde görerek hüsrâna kapılmış bir durumda iken, onların canları pahasına kazandığı zafer, bu hüsrânı yok etmiştir. Onların ulaşmış olduğu şahâdet mer-tebesi öyle yücedir ki, onlar için türbeye veya kabre bile gerek yok-tur. Çünkü onları gittikleri ebedî âlemde kucağını açmış peygamber-rimiz Hz. Muhammed beklemektedir:

Ey şehîd oğlu şehîd, isteme benden makber,
Sana âgûşunu açmış duruyor peygamber!

Bir fânî için bundan büyük teselli, bundan büyük mükâfat ola-bilir mi!

Sâdece Türk edebiyâtında değil, belki dünya edebiyâtında bile bir benzeri bulunmayan Mehmed Âkif’in bu şiirinde, Türk milleti-nin ebedî timsâli olan Mehmetçiğin destânî kahramanlığı dile geti-rilmiştir.

Yüz binlerce şehide mâlolan Çanakkale zaferi bize, aynı zaman-da, Türkiye’de düşmana vatanını çiğnetmeyen ve çiğnetmeyecek yeni bir neslin ve yeni bir insan tipinin doğmuş olduğunu da gös-termektedir.

*

Çanakkale savaşları Mehmed Âkif gibi, sâdece devrin edebiyat-çılarını değil, yediden yetmişe bütün Türk milletini etkilemiş, hattâ devrin pâdişâhı Sultan V. Mehmed Reşad bile bu savaş dolayısıyla beş beyitlik bir gazel kaleme almıştır. Pâdişâhın bu manzûmesine, başta Yahyâ Kemal olmak üzere, devrin tanınmış birçok şâiri tara-fından tahmis ve nazîreler yazılmıştır.

Çanakkale destanı dolayısıyla burada son olarak Mehmed Âkif’in “Çanakkale Şehidleri” ile berâber, yüz binlerce şehit, gâzi, dul ve yetimin ıstırâbını dile getiren ve halkın diliyle terennüm edilen ünlü Çanakkale türküsünü de hatırlamamız gerekir:

Çanakkale içinde Aynalı çarşı,
Ana ben gidiyom düşmana karşı,
Âh gençliğim eyvah..

şeklinde başlayan ve:

Çanakkale içinde vurdular beni,

Ölmeden mezara koydular beni..

mısrâlarıyla devam eden bu türkü, gerçekten gerek sözleri, gerekse bestesi ile millî vicdânın sesi hâline gelmiş, anonim, yâni bütün Türk milletine mâl olmuş bir şâheserdir.

Üzerinde yaşadığımız bu vatan topraklarını canları ve kanları pahasına muhâfaza edip bizlere emânet eden bütün şehit ve gâzile-rimizin ruhları şâd, mekânları cennet olsun..

Eminönü'nde Bir Gün

Prof. Dr. Beynun Akyavaş

Karay târihi üzerinde fazla bilgi bulunma-makla berâber göçebe Türk boylarından oldukları ve Asya topraklarından göçerek Karadeniz, Kırım yarımada-sı, Hazar denizi, Volga (İdil) nehri arasında devlet kurmuş (VII.-XI.yy.) olan Hazarlara karışıkları bilinmektedir. Hazar Türkleri Batı Gök-türklerin bir kolu yâni bir Türk boyudur, uzun zaman Şaman dînine bağlı kaldıkları halde sonradan halkın çoğu Müslüman, bir kısmı Hıristiyan bir kısmı da Mûsevî olarak yaşamışlardır, han'ları Mûsevîdir. Neden Mûsevî oldukları bilinmiyorsa da Karayların Bizans'dan gelen Yahûdilerin tesiriyle Mûsevîliği, daha çok Ahd-i Atik'e bağlı bir mez-hep olan Karaîm mezhebinin seçmiş olabilecekleri düşünülmektedir.

Hazar Devleti uzun zaman Hıristiyan Bizans ile Müslüman Arap-lar arasında kalmış, hattâ aralarında evlenme yoluyla akrabâlıklar ol-muştur. Türkiye Diyânet Vakfı tarafından yayınlanan İslâm Ansiklo-pedisi'nde yer alan ve Ahmet Taşağıl tarafından yazılmış Hazarlar maddesinde okuduğuma göre, meselâ Bizans İmparatoru Herakleios kızı Eudoksia'yı Hazar Hakanı ile evlendirmek istemişse de Hakanın ölümü üzerine bu evlilik yapılamamıştır. II. Justinianos Hazar Haka-nının kız kardeşi ile evlenmiş, Theodora ismiyle bilinen bu Hazar pren-sesi İmparator ile Bizans tahtını paylaşmış, devleti idâre etmiştir. İm-parator III. Leon'un oğlu İmparator V. Konstantinos daha sonra İrene adını alan Çiçek adlı bir Hazar prensesiyle evlenmiş, bu prenesten dünyâya gelen oğlu IV. Leon "Hazar Leon" lakabıyla tanınmıştır.

Doğu Avrupa'nın en büyük devleti olan Hazar İmparatorluğu siyâsî, iktisâdî, askerî, vs. gibi sebeplerle gücünü kaybetmeye başla-mış ve nihâyet XI. asrın başlarında Selçuklu, Peçenek ve Kıpçaklarla karışarak târih sahnesinden çekilmiştir. Hazarlardan bugüne sâdece Hazar denizinin adı yâdigâr olarak kalmıştır.

Karaylardan ise Polonya'da ve Rusya'da yaşayan ve nüfusları gitgide azalan birkaç bin kişi bulunmakta, İstanbul'da da yüz kadar Karay yaşamaktadır.

İstanbul'da birçok havra (Mûsevî ibâdethânesi) bulunmakla be-râber benim bildiğim, gördüğüm bir tek kenasa (Karay ibâdethâne-si) var. Bu kenasa Eminönü'nde, İstanbul'un başının tâcı câmilerin-den ve bir mîmârî şâheseri olan Yenicâmi'nin Bahçekapı tarafında Bursa Tekkesi Mescidi veya Arpacılar Câmii de denen câmi ile Fetih'de Bahçekapı kumandanı olan Şeyh Mehmed Geylânî Türbe-si'nin ilerisinde, Arpacılar Caddesi

üzerindedir. Bir binânın içinde âdeta saklı durmaktadır. Uzun bir müddet Ege Lokantası adıyla kullanılmış, sonra lokanta kapatılmış, kenasanın da kapısına kilit vurulmuş!... Ve mine'l-garâib!...

Arayanı da soranı da olmayan, sessiz kimsesiz duran bu küçük Karay ibâdethânesinin içini dışını, altını üstünü, her tarafını gör-düm. En dikkatimi çeken şeylerden biri akustik, ses dağılımı, diğeri de kenasayı arka tarafındaki sura bağlayan küçük köprünün altın-daki deniz suyu!... Kenasa nerede deniz nerede diyeceksiniz. Orası öyle ama eski gravürlere bakınca da görüldüğü üzere Yenicâmi de-niz kenarında!... Buraların vaktiyle sâhil olduğu sonradan doldurul-duğu düşünülecek olursa îzâhı güç olmasa gerektir.

Sultan III. Murad'ın kadını ve III. Mehmed'in Vâlidesi Safiye Sultan'ın bu semtte bir câmi yaptırma arzusuyla, Bizans'dan beri Yahûdi mahallesi olan bu mahalledeki Yahûdilerin, Karayların evle-ri değerlerinin çok üzerinde bir meblağ ödenerek istimplâk edilmişse de bu ibâdethâne yıktırılmamıştır. Burada oturmakta olan Karayla-rın büyük bir kısmı karşı taraftaki Karay köyü denen köye yâni Ka-raköy'e yerleştirilmişler, bâzı Yahûdi ve Karay cemaatleri de Haliç'e ve daha ziyâde Balat'a ve Hasköy'e yerleşmişlerdir.

Koca Sinan'ın yetiştirmelerinden "Ser Mîmar-ı Âlem" Davud Ağa cümle devlet ricâlinin ve ulemânın hazır bulunduğu büyük bir merâsimle, o zamanlarda Vâlîde Câmiî denen daha sonra Vâlîde Câmiî adı unutulurak Yenicâmi denmeye başlanan câmiin temelleri-ni atmış (1597), ancak temellerden su çıkmaya başlamış. Buna rağ-men hiç telâşa kapılmayan Davud Ağa "sahil-i bahirde dağ eteği mahal olmağla leyl ü nehar tulumbalarla değirmen döndürecek kadar mebzul" suyu boşalttıktan sonra "nümûne-i devrân" bir câmi olacaktır dediği câmiin temellerini Sinan'dan öğrendiği usullerle yeniden, mükemmel bir şekilde atmıştır.

Ahmed Refik Bey'in Türk Mîmarları adlı eserinde, denize bu ka-dar yakın bir yerde, sâhilde atılan bu görülmemiş temellerin üzerinde ve surların arkasında yükselen câmiin minârelerinin yerleri tesbit edilip birinci şerefelere çıkılınca kandiller yakılmış denilmektedir.

Ne yazık ki, Davud Ağa 1598 senesinde zuhûr eden tâûn (veba) salgınında vefat etmiştir. Davud Ağa'dan sonra inşaata yine Sinan'ın yetiştirmelerinden Dalgıç Ahmed Çavuş devam etmişse de Sultan III. Mehmed ile Safiye Sultan vefat ettikleri için inşaat yarım kalmıştır.

Kösem Sultan'ın öldürülmesinden sonra Sadrâzamlığa Köprülü Mehmed Paşa'yı getiren Sultan IV. Mehmed'in annesi Hatice Tur-han Vâlîde Sultan Devlet idâresinden uzaklaşarak kendisini ibâdete ve hayır işlerine vermiş, üzerinden kuş uçurtmamak için "kendu akçesiyle" Çanakkale Boğazı kal'alarını yaptırmış, bu muhteşem câmi ve külliyesi de Vâlîde Sultan'ın arzu ve emriyle Ser Mîmar-ı Hassa Mustafa Ağa tarafından 1663'de tamamlanmıştır.

"Bir cuma gününe rastlayan küşad resmi pek parlak bir sûrette yapılmıştı. Turhan Sultan oğlu IV. Mehmed'i, vezirleri, ulemâyı dâvet etmiş ve kalabalık bir cemaatle cuma namazı kılınmıştı. Vâlîde Sultan namazdan

sonra başta Pâdişah olmak üzere bütün dâvetlilerine hediyeler dağıtmıştı. IV. Mehmed'e yekpâre zümrüd kabzalı bir altın hançer, elmasla müzeyyen bir kuşakla bir gâzî sorgucu ve donatılmış on küheylân hediye etmişti. Binâ emîni İbrâhim Ağa'ya da beş kese akçe ve bir samur kürk vermişti. Birçok dâvetlilere de hilatler, kürkler giydirilmişti.

O gün namazdan sonra IV. Mehmed vükelâsının ortasında alayla Saray'a dönmüş, aynı heyet câmie gidip Vâlide Sultan'ı da debdebeyle Saray'a getirmişlerdi. Turhan Sultan yollarda etrâfına çil akçeler serpererek fukarânın kalbini almış ve yeni mâbedin açılışından duyduğu memnûniyetini ifâde etmişti.¹⁴

Surlarla çevrili olan Yenicâmi külliyesi hünkâr kasrı, türbe, dârülkurrâ, muvakkithâne, sebil, çeşme, sıbyan mektebi ve medrese-den meydana gelmiştir. Mısır Çarşısı Yenicâmi ile külliyesine îrad olmak üzere yaptırılmıştır. Ayrıca Hatice Turhan Vâlide Sultan tara-fından câmi dolaplarında muhâfaza edilmek üzere fevkalâde kıy-metli kitaplar da bağışlanmıştır.

Yenicâmi'in etrâfındaki surlardan bugüne fazla bir şey kalma-mıştır. Sabah açılıp akşam kapanan sur kapılarından biri Porta Heb-raika yâni Çıft Kapısı (Yahûdi Kapısı), biri Bahçekapısı, biri de Balık-pazarı Kapısı diye bilinir. Bir şâheser olan Hünkâr Kasrı ise bugün mevcut olmayan bu surların Basileios Kulesi üzerine inşâ edilmiştir.

Yenicâmi türbelerine gelince, ilk yaptırılan türbe Hatice Turhan Vâlide Sultan Türbesidir. Türbe çok büyük olduğu halde zamanla, ihtiyâcı karşılamak üzere, Dârülkurrâ'nın yerine Havâtin (Kadınlar) Türbesi ile Cedid Havâtin Türbesi ilâve edilmiştir.

Hatice Turhan Sultan Türbesi'ne girerken fildişi ve sedef kak-malı abanoz kapının sağ kanadında "Ey kapılar açan Allah'ım bize hayırlı kapılar aç" yazısı göze çarpıyor. Lâcivert İznik çinileri, hat sanatı, malakârî süslemeleri, kalem işleri, sedefleri, renkli camları, vs. ile fevkalâde bir güzellik içindeki ve 44 sandukalı bu türbede Hatice Turhan Vâlide Sultan'ın sandukası tam ortada olmak üzere beş Pâdişah: IV. Mehmed (annesinin yanında), II. Mustafa, III. Ah-med, I. Mahmud, III. Osman ve hânedan mensupları medfundurlar.

Havâtin Türbesi'nde biri Sultan Abdülaziz'in kızı Esma Sul-tan'ın oğluna âit olan sanduka ile Sultan Abdülmecid'in kadınları-na, kızlarına ve şehzâdelerine âit 17 sanduka bulunmaktadır. Sultan Abdülmecid'in: "Bu kadın, kendisine karşı kalben en hakîkî bir muhabbet hissettiğim yegâne zevcemdir. Onunla ömrümü birlikte geçirdiğim için gençliğimden beri kendisine bütün kalbimle bağlandım"¹⁵ dediği, Sultan Mehmed Reşad'ın annesi Gülcemal kadın da burada medfundur. Fevkalâde güzel, bilgili ve ince ruhlu olan Gülcemal Kadınefendi teverrüm ederek Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur (v. 1851).

Cedid Havâtin Türbesinde ise 21 sanduka bulunmaktadır. Otuz üçüncü ve "93'de 93 gün" hüküm süren Pâdişah V. Murad ile anne-si

¹⁴ Halûk Şehsuvaroğlu, Asırlar Boyunca, İstanbul, s. 86.

¹⁵ M. Çagaatay Uluçay, Pâdişahların Kadınları ve Kızları, s. 144, TTK Yay., 1980.

Şevkefzâ Kadın bu türbede yatmaktadırlar.

Sultan II. Abdülhamid Han'ın küçük bir çocukken kaybettiği Vâlide Tirimüjgân Kadınefendi ile Baş Kadınefendisi Nâzikedâ Kadın ve Hünkâr'ın Nâzikedâ Kadından olan ilk evladı Ulviye Sul-tan da burada medfundurlar.

Ulviye Sultan "Pek nâzik, yaşından çok fazla akıllı, pek güzel bir çocukmuş. Kara gözlü, uzun kirpikli, beyaz tenli, pembe yanaklı, melek gibi bir şeymiş." Yedi yaşında iken yanarak vefat etmiş. Hün-kâr evlâdının bu fecî ölümünü hayâtının sonuna kadar unutmamış.

Hatice Turhan Vâlide Sultan Türbesi'nin hazîresinde hânedan mensupları, Kadınefendiler, Vâlide Sultanlar, sultanlar, beyzâdeler medfundurlar.

Sultan I. Abdülhamid'in vâlide Râbia Şermi Vâlide Sultan (v. 1732) burada yatmaktadır. Kabrinin manzum kitâbesinde o saltanat-ı ömrün sonu şu zarif mısra ile söylenmektedir:

Etti gerdûne-i tabut ile azm-i ukbâ

Bilindiği üzere, gerdûne: araba, azîmet: yola çıkma, ukbâ: âhi-ret demektir.

Râbia Şermi Vâlide Sultan, Sultan III. Ahmed'in kadınıdır, oğlu Sultan I. Abdülhamid annesinin aziz rûhu için Boğaz'ın inci gibi serpilmiş köylerinden Beylerbeyi'nde, deniz kenarında o güzel mi güzel, zarif mi zarif câmi yaptırmıştır. İstavroz Sarayı'nın bir kısmı-nın yerine Mehmed Tahir Ağa tarafından 1778'de inşâ edilen câmi tek kubbeli ve tek minâreli olarak yapılmış ise de Sultan II. Mah-mud 1811'de bir minâre ile bir muvakkithâne ilâve ettirmiş, sâhilde de dört cephele mücevher gibi bir çeşme yaptırmıştır.

Nedim bir gazelinde şöyle diyordu:

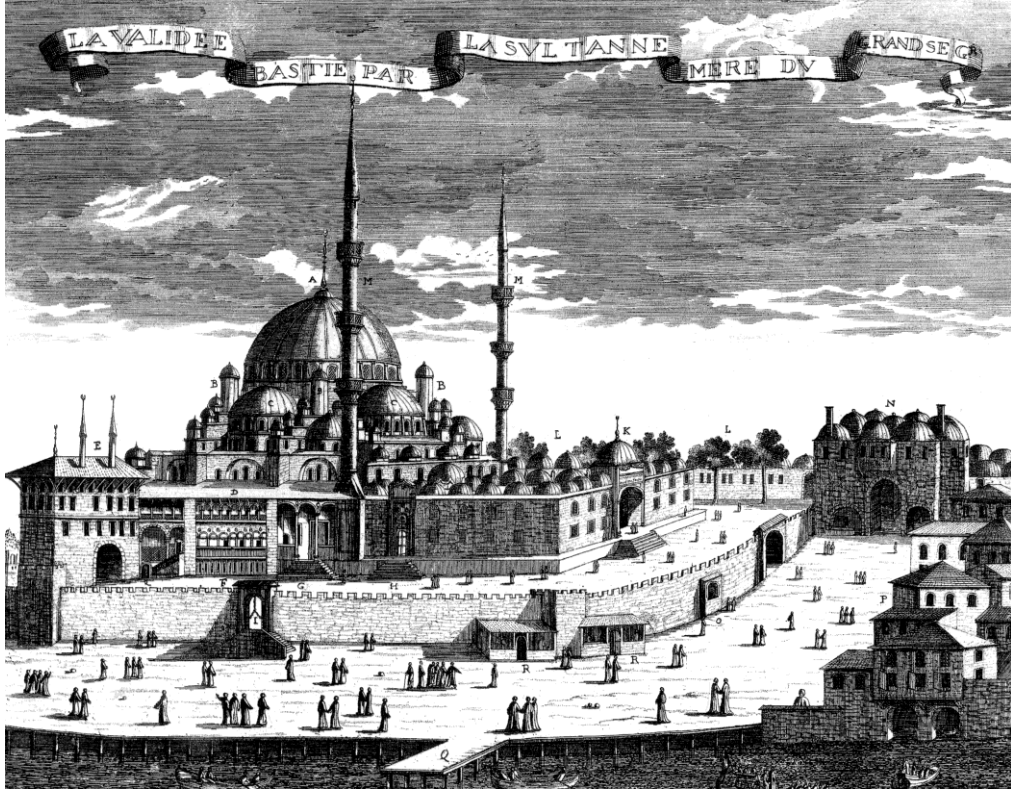
Sandım olmuş ceste bir fevvâre-i âb-i hayât
Böyle gösterdi bana ol kadd-i müstesnâ seni

(O müstesnâ endâmını görünce bir abıhayat fiskeysi sandım)

O müstesnâ güzelliği ile İstanbul ve cana can, hayata hayat ka-tan suların fışkırdığı fiskeyelere benzeyen, bir "fevvâre-i âb-ı hayat" olan minâreler... Bu şehrin her tarafından güzellikler, her tarafından hayat fışkırıyor. İstanbul'un mezarlıklarında, hazîrelerinde, türbe-rinde bile hayat var. Dünya ile âhiret içiçe!...

Artık akşam oldu. İstanbul'un bağrından, mevzun minârelerin-den gökyüzüne Allahü Ekber sadâları yükseliyor.

Eminönü'nde bir gün böyle bitti.

Yenicâmi

(Gravürlerle Türkiye In Gravures, İstanbul 1-3, T.C. Kültür Bakanlığı Yay. 1996.)

Yâr Hânesinde Bir Misâfir

Prof. Dr. Semahat Yüksel

3 0 Ocak 2011 de aramızdan ayrılarak 31 Ocak 2011 pazartesi günü Merkezefen-di'de sevdikleri arasına katılan Suzan Bektaş...

Kimilerinin Suzan Ablası, kimileri için Suzi, kimileri için Suzan Nine... Radoviçli Rü-veyde Hanımın İstanbullu kızı Suzan Hanım. Leman ve Ruhsar hanımların küçük kız kardeşi, sevgili yeğenlerinin Suzan Tetesi.

Balkanlardaki Radoviç'ten İstanbul'a uzanan âilenin hüznü hikâyesini Sâmîha Ayverdi'nin "Radoviçli Rüveyde Hanım"¹⁶, "Radoviçli Bir Beyzâde"¹⁷, "Onların Anlattıklarından"¹⁸ başlıkları altında neşredilen yazılarından öğreniyoruz. Dede Koca Kadir Bey'in res-mi, Suzan Abla'nın Fâtih'te Eski Altay Sokak'ta Uçal Apartmanı'nın 8 numaralı dâiresinin duvarında asılı dururdu. Yakın bir târihteki görüşmemizde resmin arkasına kime âit olduğu notunu birlikte düşmüştük. Genç yaşta dul kalıp ömrünü tek kızı Rüveyde Hanım'-ın yanında geçiren anneanesi Belkıs Hanım, "Büyük anneciğim" hitâbı ile sık sık andığı isimlerdendi. Hâtıralarını kendine has, hoş bir anlatma tarzı vardı. Dinleyicisini sıkımsamaya dikkat eder, konuşmanın uzadığını hissedince hemen sözünü bağlardı. Bir zamanların Hayat mecmuasını çıkaran rahmetli Şevket Rado ve Prof. Dr. Saba-haddin Zaim Bey'in de akrabâlar listesinde yer aldıklarını biliyor-duk. Yetişme çağlarını geçirdiği Aksaray'daki komşulukları, o de-virlerin sıcak ve saygılı mahalle hayatını, Suna Pekuysal ile komşu olduklarını tatlı tatlı anlatırdı.

Küçük, şirin dâiresi sâdece âile hâtıraları ile değil, bütün sevdik-lerinin büyüklü küçüklü resimleri ile dopdolu idi. Anne Rüveyde Hanım, kızının İlhan Ayverdi ile komşu olmasını ister ve buna duâ edermiş... Alındığında dubleks olan dâirenin üst katı ayrı bir ev hâline getirilince onun zengin ve herkesi kucaklayan gönlüne göre pek küçücük kalan dâirenin, içine sinen yegâne özelliği, salondan İlhan Ayverdi'nin Fevzipaşa Caddesi 175'deki evini görebilmesi ol-muştu... Bu durum, ona göre, evin darlığının bir tesellisi idi. Ama onun gönlü aslında hep İlhan Ayverdi'nin evine bitişik apartmanın 2. katında, ömrünün 20 küsur senesini birlikte geçirdiği, "Efendici-gim" diye hitap ettiği Sâmîha Ayverdi'nin dolaştığı odalarda, me-kânlarda ve oralarda yaşanan acı tatlı hâtıralarda idi.

¹⁶ Kubbealtı Akademi Mecmûası, 1972/3, 9-17; Âbide Şahsiyetler, 1976, 254-263.

¹⁷ Küplüce'deki Köşk, 1989, 6-11.

¹⁸ Küplüce'deki Köşk, 1989, 214-216.

1972 senesi Ağustos ayında Selimiye'den Fâtih'e Fevzipaşa Caddesi 173 numaralı apartmanın 1. katına taşındığımızda Suzan Abla'nın annesi, Rumeli'nin bu yorgun evlâdı, yanılmıyorsam, artık hayatta değildi. Suzan Hanım, Fâtih'te Hüsrev Paşa Türbesi'nin he-men arkasına isâbet eden köşedeki apartmanlarının giriş katındaki anne evine zaman zaman gitmekle berâber ağırlıklı olarak Sâmiha Anne'nin yanında kalıyordu. Evin içinde ikâmet eden dört kişiye, yemek saatlerinde, eğer evde iseler, üst katta yaşayan dört kişi daha katılırdı ve elbette öğle yemeklerinde o günkü yemekten nasîbi olan misâfirler de... Hayriye Abla, Râmiz ve Döndü o senelerde her iki kadın işlerini çekip çeviriyorlardı. 1970 senesi Mayıs ayında ansızın Hak'kın rahmetine kavuşan Sabriye Abla'dan sonra Sâmiha Anne'-ye gündelik düzeninde destek olma sırasının Suzan Abla'ya geçmiş olduğunu yeni evimizde öğrenmiştim.

İşte bu senelerde kendi içinde yeterince yüklü olan âile hayatla-rına ilâveten günün şartları her iki Ayverdi âilesine çok daha başka sorumluluklar da getirmişti. Toplumda çalışan kadın sayısı henüz bugünkü kadar yüksek değildi. İç göçlerle şehirlerin yaşayışı değiş-miş, ev kadınlarının ilgi alanları modernleşme akımının etkisinde kalarak âile yapısına ve bütçesine zarar verecek yönere doğru hızla kaymaya başlamıştı. Geleceğin Türkiyesini yönetecek kafa ve gö-nülleri yetiştirecek anneleri, nereden estiği belli olmayan rüzgârlar önünden kurtarıp toplumun temel taşı hâline getirmek, memleket adına yapılacak önemli bir hizmet olacaktı. Bu amaçla Ankara'da Sabahat Gülay Hanım başkanlığında kurulan Türk Ev Kadınları Derneği'nin, bugünkü Türk Kadınları Kültür Derneği'nin İstanbul Şubesi, görümce ve gelin Ayverdi'ler tarafından açılmış ve bunu 1970 senesinde Kubbealtı Cemiyeti'nin kuruluşu tâkip etmişti. Bu târihten sonra Çarşıkapı'da Kara Mustafa Paşa Medresesi'nde faâ-liyet gösteren İstanbul Fetih Cemiyeti'nin salonları, Cemiyet Reisi Ekrem Hakkı Ayverdi Beyefendi'nin izni ile haftada iki gün semi-nerler, cumartesi günü açılan kurslar ile hareketli ve dolu dolu gün-ler yaşamaya başlamıştı. "Kubbealtı" adı ile, hedef kitle daha geniş tutularak faâliyetler yaş ve zümre ayırımı yapılmadan toplumun her kesimine açılmıştı. Mekânın üniversite muhîtime yakınlığından istifâde ile, üniversite hocaları konuşmacı olarak dâvet ediliyor, din-leyiciler ve ziyâretçiler arasında öğrenciler birinci sırada yer alıyor-du. Nihad Sâmi Banarlı gibi hitâbet ustalarının konferanslarında dinleyiciler dışarılara kadar taşar, ön sıralarda oturan Nermin Pekin Hoca her konferansı memnun ve mesrur dinlemek için uzaklardan gelmeye hiç üşenmezdi. Kubbealtı Cemiyeti'nin idâre heyeti toplan-tıları da salı günleri aynı medresede yapılır, uzun çalışma günlerin-de İlhan Hanımefendi öğleyin kaşar ve simit ikram eder, Süleyman Efendi'nin elinden çaylar kahveler içilir, akşam 18.00'de verilen konferanstan sonra eve dönüş 20.00- 20.30'u bulur, Ekrem Bey Am-ca arabanın içinde "semerli binâ"¹⁹ önüne gelince ayakkabısının bağ-cıklarını

¹⁹ Saraçhânebaşı'ndaki İstanbul Büyükşehir Belediyesi Binâsı'nın çatısındaki küçük tonozdan ötürü Ekrem amca bu binâya semerli binâ derdi.

çözmeye başladılar. O gün İstanbul dışından gelen tanıdıklar var ise, onlar da akşam yemeğine Ekrem Bey'in evine dâvet edilirdi. Fevzipaşa caddesi 173 ve 175 yoğun bir çalışma temposuna girmişti. İki ev arasındaki telefon trafiği yanında git-geller hiç bitmiyordu. Görümce ve gelinin birbirlerine söylecek hep bir şeyleri oluyor, "Önce sen söyle İlhan'ı" hitâbına "Önce siz buyurun Efendim" deyip de söz açılınca bâzı kereler tevâfuk ile her ikisinin de birbirle-rine söyleyeceklerinin aynı şey olduğu ortaya çıkıyordu. Sıklaşan bu görüşmeler ve yoğun dernek mesâisi karşısında Ekrem Bey, "Bir bardak su ver, içinde dernek olmasın" latîfesi ile takılma yoluna git-meye başlamıştı.

Bir taraftan Kubbealtı Akademi Mecmûası çıkarılıyor, Kubbealtı Lugatı için akademik heyet görüşmeleri ve temasları yürütülüyor, bir taraftan da bu faaliyetler için gerekli olan geliri temin maksadı ile kermes, çay ve yemek gibi düzenlemelere ihtiyaç duyuluyor, Ra-mazanlarda ise heyecanlı koşuşturmalarla çocuk iftarları tertip edi-liyordu. Sâmiha Anne ve İlhan Abla, cemiyetin gâyesini her vesîle ile karşılaştıkları insanlara anlatmak için gayret sarfediyorlardı. İl-han Ablacığım, bunu espirili bir şekilde, Karaköy-Kadıköy şehir hatları vapurlarında kalem, jilet satanların durumuna benzetir, mu-hâtabın samîmiyet derecesi müsâit ise, dudağına kondurduğu hafif bir tebessüm ile "Yine jilet satmaya başladık" derdi.

Cemiyet adına tertiplenen çay, yemek ve çocuk iftarlarının organizasyonları ile İlhan Abla doğrudan meşgul olur, bilet satışları için ise, geniş ve farklı tanıdık çevresi olan herkes devreye girerdi. Çay ve yemeklerde asıl gelir kalemini, o yıllarda dernekçiliğin ol-mazsa olması gibi kabul edilen, tanıdık bildik firmalardan hediye olarak toplanan eşyâların piyangoya konan satışı meydana getirirdi. Bu işte üstad, Nadîde Uluant Hanımefendi idi. Yeni aldığı Opel'i ile her alış veriş yaptığı yerden, tanışıklığı olan fabrikalardan -ki rah-metli eşi Cemal Bey'den dolayı Paşabahçe bunların başında gelirdi- ve iş yerlerinden öyle zevkli hediyelikler toplardı ki, Kubbealtı'nın piyango eşyâları titiz ve seçici Hanımefendilerin bile mutfak eşyâla-rı arasında rahatlıkla yerini alırdı. Bütün bu malzemenin numara-lanması ve îtinâ ile kutulara yerleştirilmesi işi Sâmiha Annenin ka-tında yürütülürdü ve elbette Suzan Abla hem katılanları ağırlama, hem de kutulama ve bu kutulara evde yer bulma işlerinde baş rol-lerde olurdu.

Kermes faaliyetlerinde ise en büyük iş Suzan Hanım'a düşerdi. Divan Oteli, Hilton, Intercontinental gibi şık otellerin salonları ara-nırdı. Bu işlerde de yine İlhan Abla başı çeker, uygun salon bulma işine Güzide Yılmaz Hanımefendi destek verir ve hattâ çocuk iftar-larında ikrâmın tamâmını karşılardı. İftarlardaki hediye ve dış kirâ-larının ayarlanmasından, kermeste satılacak eşyâların hazırlanma-sından büyük çapta Suzan Abla sorumlu idi. Bir taraftan kullanışlı, câzip, zevkli örnekler arar, bir taraftan bunların malzemesini satın alarak İstanbul içinden ve dışından bu işi en iyi yapabilecek tanıdık-larına bunları ulaştırma telâşını yaşırdı. Her sokağa çıkışında dağı-tım ve alış veriş işleri yüzünden elinde hep çanta, çanta, torba, torba olur ve kendi kendine "Bu hâlimi görenler de

dokuz çocukla bir ma-ğarada kaldığını zannedecekler” espirisi ile etrafını güldürdü. Kermes târihi ve yeri belirlenince bütün şehirlere heyecanla haber-ler uçuruldu. Bulundukları şehirde yapılan hazırlıkları İstanbul’a ulaştırmayı ziyâret vesîlesi sayarak gelenler izzet ikram ağırlanır, emeği geçenlere gönderilen hediyelerle uğurlanırdı. Toplanan eşyâ-ları fiyatlama işi için eve dâvet edilen Hanımefendiler ağırlanır, eş-yâlar listelenir, fiyatlar eşyâ üzerine iğnelenir ve paketlenirdi. Ku-maş ve yün eşyâlar için, kiminki müsâit ise, seyahat bavulları sefer-ber edilir, yetmezse veya eşyânın cinsine göre sığmama durumu or-taya çıkarsa kutulara yerleştirilirdi. İlk satış, bereketli olması temen-nisi ile evde Sâmîha Anne’ye yapıldı. Salonda Sâmîha Anne’nin göndermeyi hiç ihmal etmediği ağız tadı, katılanlara ikram edilir, öğle saatlerine doğru günün hâsılatı masa başındaki Hanımefendi-ler tarafından harâretle tâkip edilir ve her kermeste hediyelik eşyâ-lar masasının başında bulunan Meşkûre Ablacığının satışı hep ön-de giden olurdu. Günün sonunda, evinin uzaklığına yakınlığına, hava şartlarının yağmurlu çamurlu olmasına bakmadan sanki bir düğüne gider gibi zevkle bu işe bütün günlerini ayıran genç gönül-lü Hanımefendiler, halka hizmet yolunda harcanacak bir bütçeye elbirliği ile ekledikleri kermes gelirinde tuzu olmanın huzûru ile yorgun ama mesrur evlerine dönerlerdi.

Bütün bu kermes hengâmesi arasında evin ziyâretçi trafiği de bütün hızı ile devam ettiği için, ortalığın tertipli kalması da bir zarû-ret idi. Salonda kanepenin arkasına görülmeyecek kadar yığılan eş-yâların satışından sonra kalanlar Suzan Ablâ’nın odasında depo edilirdi. Evet, odası bir depo idi. Sâdece kermes malzemesi ve eşyâ-ları değil, dağıtılmak üzere verilen giyim kuşamı da değerlendirme-yi, ihtiyaç sâhiplerine ulaştırmayı o kadar severdi ki aynı odada hepsi ile baş başa olmaktan asla kaçınmazdı. Zaman zaman Sâmîha Anne odaya çeki düzen verme yolunda kendisine sözlü veya tatbiki olarak takılınca “Ama Efendiciğim...” diye başlayan açıklamalarla durumu kurtarmaya çalışması, o anda orada olan herkesin yüzünde bir tebessüme sebep olurken, Suzan Ablacığının “Gülme Semahat, çok ayıp” hitâbı kulaklarına ulaşır ve bu sözler benim gibi mesâfeli bir insanı bile daha çok gülmeye sevkedince ”Senin de ahlâkın bo-zuldu” derdi. Kermes öncesi gecelerini neredeyse uykusuz geçirir, eksik yüksek, tâmirat ve tâdilât işleri ile uğraşır, ama bu arada saç-larını sarmayı ihmal etmezdi. Aslında isteği hep bir gün önceden kuaföre gitmekti, ne yazık ki bu çok az denk gelir, bâzen ise hiç “olamazdı”. Kermesler çoğunlukla bir gün, salon fiyatı uygun olur-sa iki gün sürerdi. Satışlara saat 10.00’da başlanacağı dâvetiye ile duyurulur, bunun için ya bir gece önceden ya da aynı sabah erken saatlerde gençlerden meydana gelen destek takımı ile eşyâlar araba-lara yüklenir, salona taşınır, tanzim edilir, satışa sunulurdu. Tabî bu arada Suzan Ablacığım şık giyimden ve uyumlu aksesuar tak-maktan da tâviz vermemeye çok dikkat ederdi. Dernekçilikle başla-yan bu kermes mâcerâlarının ilklerinin birinde yaşadıkları, eşyâla-rın yollarda dökülmesi acemiliğini gülerek hikâye eder ve sene sene bu işte gittikçe ihtisas sâhibi olmanın keyfini çıkarırdı. Her şeyi var-dı, tek eksiği

kendine göre “porgram” yapacak vakti bir türlü bula-mamaktı. Bunu söylerdi, ama diliyle söylerdi. Çünkü içinde yaşa-dığı evin iklimi ile içinin “herkese Müslüman” sesi, ona inanıp bağ-landığı yolda her şeyini bezletme fırsatı verdiği için mutluydu. Sâmiha Anne’nin dolu geçen saatlerinin ardından veya kahvaltı masasında güne hazırlanırken balkonda yuva yapan kumrudan, su tası içinde yıkanmaya gelen serçeye, sokaktaki kedi yavrusundan patisi yaralı yavru köpeğe konuşmayı çekerek onun yüzünde açacak tebessümleri beklerdi. Varlığı ile ayrı, ihtiyaçlı ile ayrı ilgilenir, gencinden yaşlısına, yakındakinden uzaktakine kimin gönlüne ve yüzüne bir gölge düşse ona ayrı bir ihtimamla yaklaşırdı. Etrâfa gösterilen ilgi, onun dünyasında zaman zaman ölçüleri aşan boyut-lara varabildiği için kendisi ve işleri hep ikinci planda kalırdı.

1972’den bu yana oturduğumuz ev ve bitişik komşularımızla yoğun dernek faâliyetleri dışında ayak üstü ziyâretler ve dâvetli bu-luşmalarımız da eksik olmazdı. O senelerde Sâmiha Anneciğimin, görüşmelerimizde sık sık “Alınganlığı hiç sevmem” diyerek, beşer dünyasında yaşanması kaçınılmaz olan meslek hayatının ve günde-lik hayatın meselelerine karşı dayanma gücümü artırdığını ancak bugün fark edebiliyorum. Yine aynı duygularla hatırladığım bir başka hikmetli söz ise, İlhan Ablacığımın, konferanslara veya idâre heyeti toplantılarına lâcivert Mercedes ile birlikte giderken tekrarlı olarak dile getirdiği Hz. Ali’nin “Rabbimi isteklerimin olmaması ile bildim.” cümlesi idi. Ama bu konuşmaların hiç birinin doğrudan muhâtabı durumunda olmuyordum. Günün konuları içinde bu cümleler sarf ediliyordu. Suzan Ablacığım ile yaptığımız kapı arkası sohbetlerden içimi hafifleten ve kulağıma küpe olmasını arzuladı-ğım söz ise, Konak’ta yaşadığı bir hâdise sırasında Mami’den nak-lettiği “Bizde ama yok, eyvallah var” cümlesi idi. Şarkın, emir kate-gorisinden uzak bu dolaylı eğitim tarzının ne kadar “bireyci” oldu-ğunu, insana, onun algılamasına, dolayısı ile şahsiyetine saygılı olu-şunu da çok sonraları sınıfta tahta önündeki uygulamalarda fark edebildim.

Gün değişti, devran döndü, Dernek Vakıf oldu, konuşan ağızlar suskunluk âlemine geçti, işleyen eller koşan ayaklar ancak kendile-rine yeter hâle döndü, kermes gönüllülerine başka hüner sâhipleri katıldı, mekânlar değişti, faâliyetler günün şartlarına göre yenilendi, Kubbealtı Lugatı Türkçemize hediye edildi, Türkçenin Sırları ile başlayan “Kubbealtı Neşriyatı”, yıldan yıla listesine eklediği külli-yatlar yanında, ders, araştırma ve sanat kitapları ile kabarık bir sayfaya ulaşırken muhtevâsı ile de geçmiş ve geleceği buluşturma vazîfesinde yeni nesillere öncülük ederek yüzleri güldürdü, gönül-lere su serpti. Hâsılı bayrak, başka başka ellere geçti ve elbette geçecek de, ne mutlu bu emâneti devralacak ellere.

Bir kaç zaman önce televizyonda “Bergüzar” ve “Dem Bu Dem” başlıkları altında düzenli yayınlanan ve gerek sıra dışı repertuar seçimi ve gerekse usta icrâları ile 65 yaştan sonra türkû dinleme zevkini tattıran programların birinde, Erzurum’un “tatyân” usûlü türkülerine rastlamıştım. Bu usûlün, tat.mak ve yan.mak fiillerinin ilk hecelerinin birleşmesi ile meydana geldiği açıklamasını daha önce duymuş, neredeyse yabancı

sandığım bir kelimenin ne kadar Türkçe olduğunu öğrenip şaşırmıştım. Aynı programda icrâ edilen Râci Alkır’a âit yanık bir tatyân türkü, bu günlerde nedense gözleri-min önüne hep Suzan Ablacığımı getiriyor ve içimden çıkmıyor. “Amman ammaan” diye başlayan nağmeleri şu sözler tâkip ediyordu:

Dün gece yâr hânesinde yastığım bir taş idi
Altım çamur üstüm yağmur yine gönlüm hoş idi
Ben yandım seni bilmem...
Bir dağ ne kadar ulu olsa kenarı yol olur
Buna bayram günü derler dostla düşman bir olur
Ben yandım seni bilmem...

Kismetimize düşen “Dost’un Dostu” komşularımız ile birlikte saydıklarına ve sevdiklerine kavuştuğuna inandığım sevgili Suzan Ablacığımın hâtırâsını hayırla yâdederken, bütün güzel komşuları-mızın ruhları şad olsun diyorum.

“Buyurun Efendim”

Hasan Yardım

Özlemine en çok duyacağım iki kelime. Bunu herkes söyler ama Sûzan Abla’nın söyleyişi bir başka. O kadar tatlı, o kadar yumuşak bir şekilde ifâde ederdi ki. İçinde zerâfetin, nezâketin, hürmetin, kısaca muhabbetin bulunduğu bir gönülün, açılan kapı sesi gibi. Karşısında konuşanı gülle karşılaması gibi.

Yazınızı²⁰ okumaya başladım. Ne yalan söyleyeyim, iki paragraf sonra yazı mı okuyorum, film mi seyrediyorum karıştırmaya başla-dım, koptum yâni. O kadar geniş bir çerçevede anlatmışsınız ki, kendimi de arada bir yerlere sıkıştırma, yemek masasına bir tabure ilâve etme fırsatı verdiniz.

Koşturdu, uyumadı, giydirdi, doyurdu, en önemlisi sevdi. Ömür kumsalında iz bırakabilme bahtiyarlığına erenlerden oldu. Arkasında gözü yaşlı, gönlü yaşlı sevenlerine zor şartlarda nasıl ya-şanılması gerektiğini en güzel şekilde öğretti. Membaından aldığı bir tas suyu, nasıl deryâyâ çevirdiğini, diliyle değil ama hâliyle an-lattı. Ayverdi Üniversitesinden vefakârlığın, fedâkârlığın profesörü olarak mezun oldu. Kaleminde zincir olmayanlara uzun bir makâle, bir kitap konusu.

Allah, Allah için birbirlerini sevenlerin, Efendimizin Sancağı etrâfında toplandığı günde, bizlere de orada olmayı nasip eylesin.

03.03.2011

²⁰ 27. sahifedeki “Yâr Hânesinde Bir Misâfir” başlıklı yazı kastediliyor.

İngiliz Siyâseti, Osmanlı ve Kıbrıs

Av. Kemaleddin Nomer

Kıbrıs Adası 16. yüzyılda Venedik Devleti'nin elinde Osmanlı Devleti için bir tehdit ve tehlike kaynağı idi. Anadolu'nun güney sâhillerinin ve Doğu Akdeniz-İstanbul deniz yolunun güvenliğini sağlamak zarûretiyle, stratejik mevkide bulunan Kıbrıs Adası, 1570-1571 yıllarında açılan seferde Venediklilerden alınmıştır. 70.000 Türk askerinin şehit düştüğü Kıbrıs, fetihden sonra Anadolu'dan gelen Müslüman Türk göçmenlerle iskân edilmiş, bir vatan olmuş, nüfus çoğunluğu da Türklerden oluşmuş ve 1570'den 1878'e kadar huzur ve refah içinde yaşamıştır.

1878 yılında Kıbrıs Adası, bir tek silah atılmadan, bir savaş ol-madan Osmanlı Devleti tarafından İngiliz yönetimine teslim edil-miştir. Bunu İngiliz diplomasisi, İngiltere'nin teklif ettiği “Osmanlı-İngiliz İttifak Anlaşması”nı Osmanlı Hükûmeti'ne –entrika, baskı ve tehditle– imzâlatmak sûretiyle başarmıştır. 70.000 şehidin can verip kanıyla suladığı, stratejik bakımdan çok önemli bir vatan toprağı-nın, böyle diplomatik bir anlaşmayla İngiltere'ye terk ve teslim edil-mesi olayı, Türk târihinde benzeri görülmemiş korkunç bir gaflet ve zillettir. Bunun nasıl ve hangi şartlar altında vuku bulduğunu bil-mek ve târihî olaylardan ibret dersi çıkarmak gerekir.

1856 Paris Antlaşması sonrası ortaya çıkan siyâsî gelişmeler ve 1877-78 Osmanlı Rus savaşı sonunda Osmanlı Devleti'nin durumu: 1856 Paris Antlaşmasıyla Osmanlı Devleti Avrupa Devletleri hukû-kuna dâhil edilmiş, toprak bütünlüğü ve bağımsızlığı Avrupa Devletleri (İngiltere, Fransa, Avusturya-Macaristan v.s.) tarafından ga-ranti altına alınmıştır. Fakat bu garantiye rağmen Rusya, Balkanlar-daki Slavları Osmanlı Devletine karşı ayaklandırma ve Osmanlı toprakları üzerinden güneye inne politikasını yürütüp, Karadeniz'-in tarafsızlığını sağlayan 1856 Paris Antlaşması şartlarını tanımaya-cağını bildirdiğinde, Avrupa Devletleri Rusya'nın bu isteğini –13 Mart 1871'de Londra'da toplanan uluslar arası konferansta– kabul etmişlerdi.

1874'de Hersek'de çıkan isyan genişlemiş, Balkanlardaki Slav topluluklarına yeni tâvizler verilmiş; Avusturya-Macaristan, Rusya ile 15 Ocak 1877'de Peşte'de “Osmanlı Devleti topraklarını bölüşme-yi esas alan” bir anlaşma yapmıştır. 31 Mart 1877'de Londra'da ya-pılan uluslar arası toplantıda Avrupalı büyük devletler Rusya'nın yanında yer almışlar ve Rusya 24 Nisan 1877 târihinde Osmanlı Devleti'ne harp ilân etmiştir.

1877-78 Osmanlı-Rus savaşı (rûmî takvime göre 1293 yılına rastladığından “93 Harbi” diye anılır), Osmanlı Devleti’nin çok fecî mağlûbiyetiyle sonuçlanmış, savaş büyük bir bozguna dönüşmüş, Rus Orduları doğuda Erzurum’a, batıda Edirne’ye kadar gelmişler-dir. Osmanlı Devleti’ne bağlı özerk Sırbistan, Romanya ve Karadağ, Rus Devleti’nin yanında savaşa girmişler; işgal edilen yerlerdeki Bulgarlar Rusya tarafından harbe sokulmuş; Yunanistan Osmanlı Devleti aleyhine savaş hazırlıklarına başlamıştır.

Osmanlı Hükûmeti, 1856 Paris Antlaşması’nı imzâlayan ve Osmanlı Devleti’nin toprak bütünlüğünü garantilemiş olan Avrupa Devletlerine mürâaat edip ateşkes (mütâreke) için arabuluculuk yapmalarını istemiş, fakat cevap bile alamamıştır; bunlardan İngil-tere ise arabuluculuk yapmayacağını açıkça bildirip, Rus Ordusu komutanına başvurulmasını tavsiye etmiştir. Osmanlı Pâdişâhı 2. Abdülhamid’in Rus Çarı Grandük Nikola’ya mürâaatına da Çar aynı cevâbı vermiştir. Rus Orduları da İstanbul’a doğru ilerlemeye devam etmiş, bu şartlar altında Ruslarla 31 Ocak 1878 günü Edirne’-de mütâreke (ateşkes) imzâlanmıştır.

İngiltere’nin İstanbul’daki vatandaşlarının güvenliğini sağla-mak bahânesiyle gönderdiği bir filo, Çanakkale Boğazı’ndan geçerek Marmara’ya girip, Tuzla önlerinde demirlemiş, bunu bahâne eden Rus kuvvetleri de Yeşilköy’e gelmişlerdir. Yüzbinlerce göçmen İstanbul’a dolmuş, Ruslarla 3 Mart 1878 günü Ayastefanos Antlaş-ması imzâlanmıştır.

Bu antlaşma ile Rusya, Osmanlı Devleti’ni parçalayıp hem Balkanlara yerleşmiş, hem de Doğu Anadolu’da önemli toprakları elde etmiştir. Romanya, Sırbistan ve Karadağ bağımsızlık, Bulgaristan genişleyip özerklik kazanmıştır. Batum, Kars, Ardahan, Doğu Beya-zıt toprakları Rusya’nın eline geçmiştir.

Ayastefanos Antlaşmasıyla Rusya’nın elde ettiği kazançları gö-ren ve Osmanlı topraklarından kendine pay çıkarmak isteyen İngil-tere, Avusturya-Macaristan ve diğer destekçi Avrupa Devletleri derhal harekete geçip Ayastefanos Antlaşması üzerinde görüşme ve düzeltmeler yapmak üzere Berlin’de devletlerarası bir kongrenin toplanmasına karar verdiler.

İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Salisbury, 1 Nisan 1878 târihinde yayınladığı bir bildiride, Berlin Kongresi’nin toplanmasına mesnet olarak “1856 Paris Antlaşması’nda Avrupalı devletlerin birbirlerine yaptıkları taahhûde göre, hiçbiri diğerlerinin rızâsı olmaksızın ya-pacağı bir antlaşmayı uygulayamayacağından dolayı, Rusya Ayas-tefanos Antlaşması ile, Paris Antlaşması’nı ihlâl etmekte, Akdeniz’-deki dengeyi bozmaktadır” tezini ileri sürmüştür. Osmanlı Devleti’-nin gâfil yöneticileri de, toplanacak Berlin Kongresi’nde, Ayastefa-nos Antlaşması’nda Osmanlı Devleti lehine düzeltmeler yapılması-na, İngiltere’nin buna önayak ve yardımcı olmasına ümit bağladılar. Halbuki İngiliz Hükûmeti’nin niyeti Osmanlı Devleti’nin içinde bu-lunduğu zayıf durumdan faydalanarak, Kıbrıs Adası’nı ele geçir-mekti ve bunu kuvvet kullanmadan, siyâsî baskıyla diplomasi yo-luyla yapmayı planlamıştı.

İngiliz Başbakanı Disraeli, Kraliçe Viktorya'ya gönderdiği 5 Ma-yıs 1878 târihli mektupta niyet ve planı şöyle açıklamıştır:

“Eğer Bâbîâli Kıbrıs'ı Majestelerine verecek ve karşılığında Os-manlı İmparatorluğu'nun Asya'daki topraklarını Rus istilâsına karşı İngiltere'nin savunacağını taahhüt eden bir antlaşma yapacak olur-sa, İngiltere'nin Akdeniz'deki kudreti büsbütün artacak ve Majeste-lerinin Hindistan İmparatorluğu da son derecede kuvvetlenecek-tir... Kıbrıs, Batı Asya'nın anahtarıdır..”

İngiltere Dışişleri Bakanı Salisbury, bu konuda hazırladığı tâli-matı 16 Mayıs 1878 günü İstanbul Elçisi Henry Layard'a gönderdi. Londra'daki Dışişleri Bakanlığı ile İstanbul'daki elçilik arasında şif-reli telgraflarla faaliyet başladı. İngiliz Elçisi H. Layard, aldığı tâli-mat üzerine 25 Mayıs 1878 günü –İngiliz tarafları olarak bilinen– Mâbeyn Müşiri ve Bahriye Nâzırı olan Sait Paşa'ya başvurdu ve onun vâsıtasıyla da Yıldız Sarayı'na gidip Pâdişah 2. Abdülhamid'-in huzûruna kabul edildi ve İngiltere'nin teklifini bildirdi. Aynı gün Sadrâzamlık makâmına verilen “İttifak Anlaşması”nın özeti şudur: “Rusya, Osmanlı ülkesinden bir bölgeyi istilâya kalkışırsa, İngiltere o bölgeyi silahla koruması için Pâdişah ile birleşmeyi taahhüt eder. Buna karşılık Anadolu kıt'asındaki Hristiyan ve diğer tebeanın iyi idâre ve himâyeleri hakkında gerekli ıslahatın yapılmasını Pâdişah İngiltere Devleti'ne taahhüt eder ve Kıbrıs Adası'nın tasarruf ve idâresinin İngiltere'ye tahsisini kabul eder.”

İngiliz Elçisi Sadrâzamlık görüşür, ertesi günü tekrar Hâriciye Nâzırı'nın da iştirakiyle görüşülür, antlaşma taslağı Pâdişaha da arz edilir, Pâdişah bâzı devlet adamlarının da görüşünü alır, Hâriciye Nâzırı'nın muhâlefetine, İngiliz Elçisi “Eğer Osmanlı Devleti, bu ka-rara karşı çıkarsa, Berlin Kongresi'nde barış şartlarını değiştirmeye İngiliz temsilcileri çalışmayacağı gibi, İngiltere Devleti'nin donan-ma kuvvetiyle zorla Kıbrıs'ı istilâ edeceği de bilinmelidir” diye teh-dit savurur, baskılar günden güne artar ve sonunda Sadrâzam ve Hâriciye Nâzırı anlaşma taslağını imzâlarlar. Buna “meclis-i mah-sus” uygun diye karar verir ve Pâdişah tarafından onaylandıktan sonra Osmanlı Hâriciye Nâzırı (Dışişleri Bakanı) Saffet Paşa ile İngiltere Elçisi H. Layard arasında “Osmanlı-İngiliz İttifak Anlaşması” 4 Haziran 1878 günü imzâ edilir. Anlaşmanın sâdeleştirilen metni* şudur:

“1. Madde – Rusya Devleti Batum, Ardahan, Kars veya adı geçen yerlerden birini işgâli altında tutup da ilerde ne zaman olursa olsun, kesin barış antlaşması ile tâyin olunan Osmanlı Devleti'nin Asya toprakların-dan bir kısmını daha ele geçirip istilâya bağlayacak olursa, bu halde İngil-tere Devleti bu toprakları silahla korumak ve savunmak üzere Osmanlı Devleti ile birleşmeyi taahhüt eder ve buna karşılık Pâdişah Hazretleri de ülkesinde bulunan Hristiyan ve diğer tebanın iyi idâre ve korunmasıyla ilgili olarak

* Bu konuda Başbakanlık arşivindeki belgelere dayanan, ayrıntılı ve geniş bilgi edinmek için bakınız: Dr. Rıfat Uçarol, 1878 Kıbrıs Sonu Ve Osmanlı-İngiliz Anlaşması, Filiz Kitabevi, İstanbul 1998.

ilerde iki devlet arasında kararlaştırılacak olan gerekli ıslahatı uygulayacağını İngiltere Devleti'ne vaat ile berâber, adı geçen devleti bu taahhütlerinin yerine getirilmesi için lâzım gelen vâsıtaları sağlayabilecek duruma getirebilmek amacıyla kendisine Kıbrıs Adası'nı tahsis etmeye ve asker yerleştirerek adayı idâre etmesine muvafakat eder.

2. Madde – İşbu sözleşme tasdik edilecek ve tasdik edilmiş nüshaları bir ay içinde veya mümkün olduğu takdirde daha önce teâti edilecektir. İki tarafın temsilcileri onaylarını belirtmek üzere işbu sözleşmeyi imzâ etmişler ve mühürlemişlerdir.”

İngiltere, bu anlaşmayla hem Kıbrıs'a fiilen yerleşiyor, hem de Anadolu'daki Hristiyan ve diğer teba üzerinde himâye hakkı elde ediyordu. Buna karşılık Osmanlı Devleti'ne, eğer istikbalde Rusya tarafından Asya'daki Osmanlı toprakları işgal edilirse, savunmaya İngiltere'nin katılacağına dâir kâğıt üzerinde yazılı bir söz veriyor-du. Bu, İngiliz siyâseti ve diplomasisi adına emsâli görülmemiş çok büyük bir başarıdır. İleride vukuu muhtemel bir saldırıya karşı yar-dım sözü almak karşılığında, önceden Kıbrıs'ı vermeyi ve ayrıca Anadolu'daki Hristiyanlar üzerinde İngiltere'ye himâye hakkı tanı-mayı kabul eden bir anlaşmanın Osmanlı Hükûmeti tarafından aslâ yapılmaması gerekirdi. Osmanlı Devleti'nin yöneticileri hesâbına yüz karası teşkil eden bir hâldir. Devlet adamı vasfından yoksun, ehliyetsiz, Avrupalı Devletler karşısında aşağılık duygusu taşıyan, âciz, sırf şahsî çıkarını (makam koltuğunu) korumak uğruna her zillele katlanan yöneticiler, devlete ve ülkeye – hâinlerden daha faz-la- zarar verirler.

İngiltere, bir yandan Osmanlı Devleti'ni Rus tehlikesine karşı yalnız bırakmakla tehdit ederek, baskı ve dayatma uygulayarak Kıbrıs'ı ele geçirmek için sözde İttifak Anlaşması imzâlatırken, diğer yandan Osmanlı toprakları üzerinde Rusya ile pazarlığa girişip çı-kar bölüşmesi yapmış ve 30 Mayıs 1878 günü gizli bir anlaşma im-zâlamıştır. Bu gizli İngiliz-Rus Anlaşması, Berlin Kongresi toplantı-sının 2. günü (14 Haziran 1878) bir dergide yayınlanıp ortaya çık-mış, Osmanlı Hükûmetinde güvensizlik ve hayal kırıklığına yol açmıştır. Diğer taraftan Kıbrıs'ın İngiliz yönetimine geçmesine dâir gizlenen İngiliz-Osmanlı Anlaşması da Berlin siyâsî kulislere, Avusturya-Macaristan Dışişlerine sızmış, fakat İngiliz Dışişleri Ba-kanının ricâsıyla 8.7.1878'e kadar gizli tutulmuştur.

Osmanlı Devleti, Kıbrıs'ı veren 4 Haziran 1878 İttifak Anlaşma-sı'nı imzâlamasına rağmen, Berlin Kongresi'nde İngiltere'den um-duğu desteği bulamamış, bilâkis İngiltere, kongreye Yunanlıların da katılmasını sağlamış, Osmanlı Devleti'nin başına yeni dertler açmış-tır. Bununla da yetinmeyen İngiltere, Kıbrıs'a yerleşmesine Fransa'-nın karşı çıkmaması için Kıbrıs'la ilgili Osmanlı-İngiliz Anlaşmasını Fransa'ya haber verirken, Fransa'nın da –Osmanlı toprağı olan– Tunus'u alabileceğini, bunu destekleyeceğini bildirmiştir. İngiliz Dışişleri Bakanı Salisbury, Fransız Dışişleri Bakanı Waddington'a “Tunus'u almalısınız; Kartaca'yı barbarların elinde daha fazla bırak-mayınız” diyerek teşvik etmekten de geri kalmamıştır. İngiltere, Berlin Kongresi'nde Osmanlı Devleti'ne karşı

ikiyüzlü bir politika izlemenin en ibret verici örneklerini sergilemiştir.

Berlin Kongresi devam ederken, İngiltere bir an önce İngiliz Osmanlı İttifak Anlaşması'nın tasdiki ve İngiliz askerinin Kıbrıs'a çıkmasını sağlayacak Pâdişah Fermânı'nın verilmesi için baskı yapmış, Osmanlı Hükûmeti de buna karşı Kıbrıs üzerinde bâzı haklar ve güvencelerin anlaşmaya ilâvesini sağlamak için bir "Ek Anlaş-ma" yapılması yolunda ısrarda bulunmuştur. Neticede Sadrazam Saffet Paşa ile Elçi Henry Layard 4 Haziran 1878 târîhli İngiliz-Os-manlı İttifak Anlaşması'na "Ek Anlaşma"yı 1 Temmuz 1878 günü imzalamışlardır.

Ek Anlaşma 6 maddedir:

1. Madde, Şer'i Mahkeme ile ilgilidir.

2. Madde, İslâmî kurumların mallarının idâresiyle ilgili memur tâyinine dâirdir.

3. Madde, İngiltere Devleti'nin Kıbrıs'ı idâre masraflarını çıkar-dıktan sonra, gelir fazlasını Osmanlı Devleti'ne ödemesiyle alâkalıdır.

5. Madde, İngiltere'nin bayındırlık işleri ve diğer âmmе hizmet-lerinin yapılması için arâzi satın alma yetkisini düzenler.

6. Madde: "Rusya, Kars'ı ve son savaşta -Doğu Anadolu'da- işgal ettiği diğer yerleri Osmanlı Devleti'ne geri verdiği takdirde, Kıbrıs Adası İngiltere tarafından tahliye edilecek ve 4 Haziran 1878 târîhli Anlaşmanın hükmü kalmayacaktır.

Ek Anlaşma, özellikle de 6. maddesi Kıbrıs'ın yönetiminin İngiltere'ye "geçici" olarak devredildiğini, Osmanlı egemenliğinin de-vam ettiğini, Rusya Anadolu'daki Osmanlı topraklarını geri verdiği zaman, İngiltere'nin Kıbrıs'ı terk edeceğini bildirmektedir. Bununla berâber bu hükümler fiilen değersiz ve kâğıt üzerinde kalmaya mahkûm idi; çünkü adanın İngiliz yönetimine terk ve teslimiyle Osmanlı egemenliği fiilen ortadan kalkıyordu.

Ek Anlaşma'nın imzâlanmasına rağmen, tasdik yapılmayıp Pâdişah fermânı alınmaması üzerine İngiliz Dışişleri Bakanı "Os-manlı Devleti fermânı vermemeyi sürdürürse, İngiltere Devleti'nin Kıbrıs Adası'nın idâresini silah kullanarak ele alacağı, adanın mülk olarak verilmesi hakkında İngiltere Devleti'nin silah kullanmasının Osmanlı Devleti'nin yıkılmasını gerektireceği" yolunda tehditte bu-lunmasından sonra, Kıbrıs'ın İngilizler'e teslimine dâir "fermânı" (emr-i âli) 7 Temmuz 1878 târihinde imzâlanarak İngilizlere veril-miştir ve Kıbrıs'ın devir teslim esnâsında bir olay çıkmaması için, Pâdişah tarafından Sâmî Paşa görevlendirilerek, İngiliz yetkilisi Ba-ring ile birlikte Kıbrıs'a gönderilmiştir.

Fermânı alan Baring ve Pâdişah'ın görevlendirdiği Sâmî Paşa 10 Temmuz 1878 günü Kıbrıs'a varmışlar ve ertesi günü Kıbrıs Adası Mutasarrıfına vermişlerdir. 12 Temmuz 1878 Cuma günü İngiliz Filosu'nun Komutanı tarafından 50 kadar askerden oluşan bir birlik Magusa'ya çıkarılmış; Lefkoşa'daki askerî garnizonda Türk ve İn-giliz yetkililerin iştirâkiyle yapılan törende Türk Bayrağı gönderden indirilip

yerine İngiliz Bayrağı çekilmiş ve Kıbrıs'ın yönetimi İngiliz Filosu Komutanı Lord John May'a fiilen devredilmiştir.

Kıbrıs'ı İngiliz yönetimine terkeden, 4 Haziran 1878 tarihinde imzâlanan Osmanlı-İngiliz İttifak Anlaşması, Pâdişah 2. Abdülhamid tarafından 15 Temmuz 1878 günü, "Hukuk-ı şâhâneme aslâ hâlel gelmemek şartı ile Muâhadenâme'yi tasdik ederim" cümlesi metnin baş tarafına bizzat el yazısıyla ilâve edilerek imzâlanmış, bu sûretle – anlaşmanın 2. maddesinde yazılı– tasdîke dâir formalite de tamamlanmıştır.

Fâtih Câmii

Y. Mîmar Özcan Ergiydiren

O smanlı-Türk mîmârîsinin en büyük ve en gü-zel câimleri -Selimiye hâriç- İstanbul'dadır.

Çok geniş bir alanda kurulan, etrâfındaki sosyal hizmet müesse-seleri ve medreseleriyle birer külliye olan bu câimler, bânisi olan hükümdarların isimleri ile anılmakta olup mîmârî târihimizde müs-tesnâ bir yere sâhipdirler.

Eski devirlerde mîmarların en büyük problemi geniş mekânla-rın nasıl örtüleceğidir. Önceleri, mekânı ahşap ya da kargir direklerle oturan ahşap bir çatı ile kapatmaktan başka çâre yoktu. Kemer ve kubbenin îcâdı yapı tekniğinde büyük gelişmelere sebep olmuş, mîmârî mantığını değiştirmiştir.

Günümüze kalan büyük kubbeli mâbetlerin ilki Roma'daki Panteon, ikincisi İstanbul'daki Ayasofya'dır. Panteon tek bir kubbe ile; Ayasofya orta kubbeye giriş ve mihrab yönünde eklenen iki ya-rım kubbe ile örtülmüştür. Her ikisi de birkaç defa yıkılmış yeniden yapılmış ve büyük tâmirler görmüştür. O târihlerde böyle büyük bir kubbe yapmak çılgınca bir cesâretti. Nitekim aralarında beşyüz yıl-lık bir fâsıla bulunan bu iki yapı asırlar boyunca benzerleri yapıla-madığından biri Batı Roma'da, diğeri Doğu Roma'da yapayalnız kaldılar.

İslâm ülkelerinde asırlar boyu, büyük ölçüde kubbeli câmi ya-pılmadı. Anadolu Selçuklu ve Beylik devirlerinin büyük mâbetleri bile küçük kubbelerle örtülü, içine kapanmış ulucâmilerdi.

Pâdişah Sultan Mehmed bir fâtihti; yüce Peygamberin asırlar önce övdüğü hükümdardı, Selçuklu'nun mîrasçısıydı, büyük bir cihan devletinin temellerini atıyor; seferlere çıkıyor, fetihler yapıyor ve devlet gün günden büyüyordu. İlme olduğu kadar sanata da düşküdü, Türkçe ve Farsça şiirler söylüyordu.

İmtisâl- i câhidû fillâh oluptur niyetim
Dîn-i İslâm'ın mücerred gayretidir gayretim

diyerek gazâdan gazâya koşuyor ve:

Zülfünün zincirine bend eyledün şâhım beni
Kulluğundan kılmasın âzâd Allah'ım beni

mıs râlarıyla Hakk'a sığmıyor, dünyânın fânî olduğunu derinden duyuyor,

Sâkiyâ mey sun ki bir gün lâlezâr elden gider

diyordu.

İstanbul'un fethinden hemen sonra başlayıp ömür boyu sürdür-düğü îmar işleri dokuz yıldanberi devam ediyordu. Köhne ve harap şehir, saraylar, mescidler, medreseler, câmiler, çarşılar, hanlar, ha-mamlarla gitgide zenginleşiyor, büyüyor, Türkleşiyordu. Ve Fâtih Sultan Mehmed Han, yeryüzünde emsâli olmayan iki büyük tesis yapmayı murad etmişti: Kapalı Çarşı ve Fâtih Câmii.

Fâtih'in mîmârı Sinanüddin Yusuf bin Abdullah (Mîmar Sinan'-dan sonra 'Atik Sinan' diye anılmış) işe başladığında Osmanlı-Türk mîmârîsi, bilhassa Bursa ve Edirne'de geçirdiği tecrübelerle kendine has çizgilerini geniş ölçüde kazanmış, insan boyunu aşan yüksek-likteki pencereler, câmiin kible duvarının ardındaki bahçeyi görecektir seviyeye, dizüstü oturan bir adamın göz hizâsına inmiş, Fâtih devri ve sonrasının alt yapısını oluşturmuştu.

Önünde, bütün heybetiyle Ayasofya duruyordu. Öte yandan binlerce yıllık medeniyetlerin beşiği olan bu topraklardaki kadim eserlerin devâsâ ölçülerine, gösterişli yapılarına, -çoğu harâbe olsa da- hiç aldırmadan, tamâmen kendi ihtiyaçlarına uygun bir tarzda gelişen bir uslûbun son büyük eseri Edirne-Üçşerefeli Câmii vardı ki bütün uzuvlarıyla câmi formunun esaslarını ortaya koymuştu.

Sonunda, elbette Pâdişah'ın tasvibiyle, büyük bir orta kubbe, mihrab önünde onu destekleyen bir yarım kubbe ve iki yanda üçer küçük kubbeden meydana gelen bir planda karar kılınmıştı.

26 m. çapında ve 44 m. yüksekliğinde bir kubbe yapılırken, za-mâna ve depreme dayanabilmesi için gerekli mühendislik tedbirle-rinin alınması, binânın buna göre inşâ edilmesi göz önünde tutul-muştu. Doğu-batı yönünde uzanan bir sırtın en yüksek noktasında, eski bir kilisenin harâbeleri üstünde böyle büyük bir câmiin yapı-mında, hiç şüphesiz Ayasofya'nın kubbesinin asırlar önce deprem-de yıkılmış olması, yeniden yapılıp her yandan takviye edildiği hal-de yine çatlaması, muhtemel tehlikeler için asla gözardı edilemiye-cek bir uyarı idi. Bu sebeple, orta kubbenin dışa doğru itme gücü, mihrab yönünde bir yarım kubbeye; girişte, avlu revâkı kubbeleri ve büyük bir duvarla, iki yanda ise üçer küçük kubbe ile karşılan-mıştı.

Bu, kendinden evvelki câmilerin gelişme çizgisinde yeni bir merhaledir. Merkezî kubbeli ilk büyük yapı olup avlu-câmi bağlan-tısı ve minârelerin konumu bakımından klasik câmilerin öncüsü ve mükemmel bir örneğidir, lâkin bütün ölçüleriyle Ayasofya'dan kü-çüktür. Neden o zaman ve daha sonra, Fâtih'in şehre girdiği gün câmiye tahvil edilen Ayasofya'yı aşmak, daha büyük ve daha muh-teşem bir mâbed yapmak düşünülmemişti? Bu, araştırılması gere-ken bir konudur.

Ne daha önce, ne daha sonra benzeri olmayan bu muazzam külliye'nin dokuz yılda tamamlanması da hayret vericidir.

Halk arasında yaygın bir rivâyet vardır: Câmiin içinde, sağ ve sol tarafta iki adet büyük sütun vardır; mîmar bu sütunları gereğin-den fazla

kısalttığı için son derece öfkelenen pâdişah, bir elini kesti-rerek cezâlandırmış. Mîmar, Fâtih'den dâvâcı olup kısas talep etmiş. Kadiefendi dâvâcıyı haklı bulmuş, ancak pâdişâhın makâmını dik-kate alarak kısasa müşâade etmemiş ve tazmînâta mahkûm etmiş. Bu hikâye halkın hayâl-hânesinden doğmuş olmalı: amma bilinen şu ki gerçekten mîmar bu hatâyı işlemiş ve çok şedid mizaçlı bir pâdi-şah olan Fâtih onu hapsedtirip dövdürmüş ve mîmar ölmüştür.

Ekrem Hakkı Ayverdi'nin verdiği bilgilere ve çizdiği restütis-yon projesindeki kesite bakıldığında, sütunların kısa olduğu (müel-lif, avlu zemininin tesviyesi esnâsında ortaya çıkan bir sütunu ölçe-rek boyunun 6.60 m. altçapının 1.60 cm. olduğunu tesbit etmiştir²¹) ve kemerlerin gereken yüksekliğe ulaşabilmesi için 2.50 m. boyun-da, normalden çok büyük sütun başlıkları konduğu görülmektedir. 1.60 m. çapındaki bir sütun en az 10.00 m. boyunda olur. Nitekim Süleymâniye Câmii'ndeki dört sütunun alt çapı 1.22 m. olup boyu 9.00 m.dir. Mîmarın hatâ yaptığı muhakkaktır.

Bir asır sonra Kânûnî Sultan Süleyman, yapımı devam eden Süleymâniye Câmii'ne ansızın gelmiş, gecikme endişesiyle Mîmar Sinan'ı azarlamış ve "ceddim Mehemed Han mîmarı sana nümû-ne yetmez mi?" diyerek tehdit etmesi bu hâdiseyi doğrulamaktadır.

Ç-
n;
ın
su

ğı
ka
m

kıtlığı”ndan şikâyetidir.

Yıkılıptır bu cihan sanma ki bizde düzele
Devleti çerh-i denî verdi kamû müptezele
Şimdi ebvâb-ı saadette gezen hep hezele
İşimiz kaldı heman merhamet-i Lem-Yezel’e

*

Eski câmiin plan ve ölçüleri hakkında sağlam bilgilere sâhibiz. Bu son derece sâde, vakur, nisbetli, kunt yapı hakkında hüküm vermek için günümüze kalan revaklı avluya bakmak yeterlidir.

Fâtih Câmii İstanbul’da yapılan ilk ve en büyük külliye. Ekrem Hakkı Ayverdi, yarı ömrünü verip yazdığı o muazzam eserinde²² şöyle diyor:

“1462’de temeli atılıp 1470’de tamamlanan ve 120 bin metrekare üzerine kurulan bu manzûme, gerek mîmarlık, gerek şehircilik bakımlarından bir şâheserdir. Külliye, merkezde olan câmiin etrâfındaki avlunun sağında ve solunda yirmişer odalı, bir ders salonunu da içine alan üniversite seviyesindeki Semâniye medreseleri ile, kolej ayarında ve hepsi de talebelerini ücretsiz okutup yazdıran, giydirip barındıran Tetimme medreselerinden başka, kütüphâne, tıp medresesinin tatbikat yeri olan hastahâne, şehre gelen misâfırları üç gün parasız yedirip içiren misâfırhâne ve bu yolcular ile kervanların eşyâ ve hayvanlarını muhâfaza eden kervansaray, şehir fıkârasına yemek tevzî eden imâret ve muvakkithâne ile tam bir medenî tesis hâlinde şehir ve kültür hayatına revnak vermiştir.”

Eski eserlerimize “bakmak”ı bilen Yahyâ Kemâl diyor ki “Bu heybetli eser, üçyüz sene mîmârisinin güzelliğiyle gözleri kamaştırmış ve 1766’da İstanbul’u altüst eden korkunç bir zelzelede eski câmi yıkıldığı halde, onun “Harem” denilen şadırvan avlusu, olduğu gibi yerinde kalmış ve öylece bırakılmıştır. Eski câmiden bize yâdigâr kalan odur. 1470’de millî harsın çok kuvvetli bir devrinde, iliklerine kadar Türk ve Müslüman bir mîmârın bıraktığı bu mermer sütunlar çerçevesi, 1771’de tekrar yapılan câmiden ne kadar farklıdır!”²³

*

Bu muazzam külliye de, nice eserlerimiz gibi, yıllarca süren “Eski kötüdür” sapkınlığının gadrine uğramış, Haliç tarafındaki Karadeniz medreseleri ihmâl yüzünden yıkılıp gitmiş, Marmara tarafındaki Akdeniz medreseleri de caddeyi genişletmek bahâne-siyle kör kazmaya kurban edilmiş, böylece her biri 45 m. uzunluğunda dörder binâdan oluşan (toplam sekiz yapı) Tetimme medreseleride yok olup gitmiştir.

*

Eylül 1954’de Üniversiteye girmek için İstanbul’a geldiğimde on gün Karadeniz medreselerinden birinde kalmıştım. O târihte burası talebe yurdu olarak kullanılıyordu. Geldiğim gün Fâtih’in türbesini ziyâret etmiştim; avluya pek çok kimse girip çıkıyordu. Kimi pencerenin önünde durup

²² Ekrem Hakkı Ayverdi, Fâtih Devri Mîmârîsi.

²³ Yahyâ Kemâl, Aziz İstanbul, 1985, s. 54.

mermeri öpdükten sonra ellerini açarak duâ ediyor, kimi türbeye girip el bağlıyor fâtiha okuyorlardı. Dikkatimi çekmişti, hemen herkes sırtını dönmeden geri geri gide-rek türbeden çıkıyor, bazıları tâ avlu kapısına kadar aynı şekilde yürüyordu.

Mister Matlock, Osmanlılar Türk mü?

Zeki Önsöz

1 7 Eylül 2009’da Bodrum Marmara Koleji’nde Gene D. Matlock adlı bir Amerikalının “Ey Dünya İnsanları Hepiniz Türksünüz” konulu bir konferansı vardı. Benim gibi, konuyu ilginç bulan birçok insan Marmara Koleji’nin büyük konferans salonunu doldurmuştu.

Hayat hikâyesinden öğrendiğimize göre; Amerikan vatandaşı, 81 yaşındaki Gene D. Matlock, uzun yıllar öğretmenlik yaptıktan sonra, 1980’den itibaren Güney ve Kuzey Amerika’da araştırmalar yaptı. Bu kıtanın yerlileri ve Kızılderilileri hakkında kitaplar ve makâleler yazdı. Arkeolog, antropolog veya târihçi olmayan Gene D. Matlock’un Aralık 2008’de Türkiye’de Ey Dünya İnsanları Hepiniz Türksünüz adıyla Türkçeye çevrilen kitabı yayınlandı.

Yaşı sebebiyle ayakta durmakta ve konuşmakta güçlük çeken Matlock oturduğu yerden dinler târihinden bâzı söylenceleri İngi-lizce anlattı. Kolejin bir öğretmeni tarafından Türkçeye çevrilen bu öykülerin Türklerle ne ilgisi olduğunu anlayamadım. Daha sonra, yaptığı araştırmalarla ilgili anlatacağı konuların kitabında bulundu-ğunu, isteyenlerin salona girişte satılan kitabını alarak bunları öğre-nebileceğini, bu sebeple sorulara cevap vermek istediğini söyledi.

Dinleyicilerin Gene D. Matlock’a sorduklarından en ilginç; genç, modern giyimli bir hanımın “Mister Matlock, Osmanlılar Türk mü?” şeklindeki sorusu idi. Matlock buna muğlâk bir cevap verdi. Manzarayı gözünüzün önüne getiriniz. Türkiye’de Türkler, bir Amerikalıdan ataları Osmanlıların Türk olup olmadığı hakkında bilgi istiyordu. Bana göre bu soru, Türk insanlarındaki kafa karışık-lığını, kimlik arayışını gösteren bir örnekti. Sanki Amerikalı “Evet, Osmanlı Türk değil” dese, bâzıları Osmanlıdan kurtulacaklardı.

Aslında bu soru, son yıllarda Türkiye’de başlayan yeni bir moda da uygundu. Buna göre; bilinen bütün Türk târihinin en büyük bölümünü oluşturan, eserleriyle gözümüzün önünde, yazılı belgeleri elimizin altında bulunan, biyolojik ve kültürel vârisi oldu-ğumuz Osmanlıların, Türk olup olmadığı hakkında kuşku yaratılı-yordu. Buna karşılık, târih öncesi çağlarda veya daha sonraki za-manlarda yeryüzünün bilmem neresinde yaşayan bâzı kavimlerin dillerindeki bir kaç kelime veya bıraktıkları birkaç motife bakarak onların Türk olduğuna inanmaya hazırdılar.

Bu nasıl bir çelişki, nasıl bir düşünce, nasıl bir duygu idi?

*

Bu düşüncenin dayandığı kaynak, Osmanlılara karşı oluşan veya oluşturulmaya çalışılan önyargılardır. Türkiye’de batı yanaş-ması bâzı kişiler, batıdan öğrendikleri önyargılarla Osmanlıya yâni Türklüğe nefretlerini kusuyorlardı. Son günlerde daha önce benzer-lerini okuduğum böyle önyargılarla dolu bir sunumda; Osmanlılar, târihi gerçek ve mantığa uymayan iddialarla karalanıyordu. Bu ça-lışma ‘‘Osmanlı Târihi, Türk Târihi Değildir ‘‘ diye başlıyordu. Bu önyargıları ve bunlara karşı görüşlerimi şöyle sıralayabilirim:

Önyargı 1: ‘‘Osmanlılar Türk ırkına devlet nimetlerini yasakla-dı, devlet nimetlerini dönme ve devşirmelere peşkeş çektiler. 477 yıl, Türk soylu tek bir kişi bile devlet yönetiminde yer almamıştır.’’

Bu önyargıya karşı görüşüm; Bu yazıyı hazırlayan, hangi târihçinin eserinden böyle bir görüşe varmış anlayamadım. Ama ben ona târihçi İsmâil Hâmi Danişmend’in İzahlı Osmanlı Târihi Kronolojisi adlı eserinin 5. cildinde verdiği bilgileri aktarayım;

‘‘Fatih’e kadar bütün vezir ve veziriâzamlar Türk soyludur. Os-manlı târihi boyunca 122 sadrazam yabancı soydan, bunların içinde Müslüman kavimler de var, 93’ü ise Türk soyundandır. Kaptan-ı Derya’ların 57’si Türk, 57’si çeşitli kavimlerden, şeyhülislamların 131’i yâni tamâmı Türk’tür. Mâlîye-Baş defterdarların, 90’ı Türk, 20’si başka kavimlerden, Nişancı-Reisülküttapların, 63’ü Türk, 11’i çeşitli kavimlerden.’’

Demek ki, iddia edildiği gibi ‘‘477 yıl boyunca Türk soylu bir kişi bile devlet yönetiminde yer almamıştır’’ cümlesi doğru değildir.

Devşirme konusuna gelince; Osmanlı’nın merkez yönetiminde Avrupalıların cehennemî bir düşünce diye niteledikleri, devşirme denilen yabancı kökenli Osmanlılar yer almıştır. Balkan toplulukla-rından belirli kurallara göre seçilen çocuklar Anadolu’ya getirilir ve Türk âile yanına verilir. Türkçe öğrenen, Müslüman olan ve Türk terbiyesi alan çocuklar acemi oğlan kışlaları ve Enderun’a gönderi-lirlerdi. Burada askerlik, sanat ve idârecilik eğitimlerini tamamlaya-rak hizmete alınırlardı. Bir örnek olarak, Sokullu Mehmet Paşa böy-le bir devşirme idi. Türkçe konuşurdu. Kur’an ve Osmanlı Târihi okumaya meraklı idi. Türk’ün Kızılelma’sına bağlı idi. Bu şekilde yetiştirilen devşirmeler, Türk soylular kadar kahraman veya onlar kadar hain idiler.

Türklük, Türk kültürünü benimsemek ve bu kültürü yaşamak demektir. Bu kandan veya genden geçmez. Bu bir eğitim sürecidir.

Önyargı 2: ‘‘Osmanlı pâdişahları kendi öz kardeşlerini öldürttü-ler.’’

Bu önyargıya karşı görüşüm; Osmanlılar için önemli olan devle-tin dağılmadan devam etmesi idi. Nizâm-ı âlem için bunu yapmış-lardır. Osmanlılardan önceki Türk Devletleri tahtın vârisi kardeşle-rin kavgalarından dağılmışlardır. Her kardeş tahtta hak sâhibi ola-rak etraflarına topladıkları onbinlerce insanla, birbirleri ile savaşı-mışlar, yalnız kendileri değil, o onbinlerin de ölümüne sebep olmuş-lardır. Fesadı önlemek için başvurulmuş kardeş katli, toplumsal ku-rumların dengeye oturmadığı sürece her toplumda olmuştur.

Tarihi olayları o zamanki mantık ve gerçeklerle düşünmek gere-kir.

Önyargı 3: “Osmanlı pâdişahları yabancı kadınlarla evlenmiş-lerdir.”

Bu önyargıya karşı görüşüm; Bunda da Osmanlının başka bir Türk âilesini tahta ortak etmeme düşüncesi yatıyor. Kaldı ki; Ha-rem’e giren yabancı kadınların Müslüman Türk kültürüne dayalı ciddi bir eğitimden, geçirildiklerini biliyoruz. Harem, tek idârecisi-nin pâdişâhın annesi olduğu çok kesin ve katı kuralları bulunan yüzlerce genç kızın dönemin ilim anlayışına göre en iyi eğitimi al-dığı, nihâyetinde de devletin önemli kademesindeki görevlilerle evlendirildiği bir okuldur. Osmanlı’nın yapısı ırka değil, dîne da-yandığı için, her alanda din belirleyici temel öge olmuştur. Pâdişâh eşleri de aldıkları eğitimle Müslüman olmuşlardır. “Ben Müslüma-nım” diyeni sorgulamak, hiç kimsenin hakkı ve haddi değildir”.

Birçoğu o kadar iyi Müslüman’dır ki, dindaşlarının yararlanma-sı için câmi, mescit, çeşme, han, hamam, hastahânene, imâret gibi sayısız hayır eserleri yaptırmıştır.

*

Osmanlı kendisini Müslüman ve Türk görür. Resmi dil Türkçe-dir. Orduda, bürokraside kuruluştan yıkılışa kadar Türkçe konuşul-muş ve yazılmıştır. Osmanlı kendisini “Devlet-i Ebed Müddet “yâni yıkılmaz devlet diye tanımlamıştır. Avrupalılar da bu ülkeye “Tür-kiye”, pâdişâhına “Büyük Türk” demişlerdir.

Osmanlı, bilinen 2200 yıllık Türk târihinin 622 yıllık bölümüdür. Anadolu ve Balkanlar Türkiyesi’ni bize ebedî vatan olarak bırakan Osmanlı’dır. Siz dünya târihinde bir kale kaybettiği için üzüntüsün-den ölen başka bir hükümdar tanıyor musunuz? Bu devletin başın-da bulunanlar, kahraman ve şerefli bir hükümdar âilesidir. Osmanlı hükümdar âilesi, bize dünyalar değer bir vatan ve dünya hâkimiye-ti hediye etmiş, dünya târihinin en büyük hükümdar âilesidir.

Biz Osmanlıyı kabul etmiyoruz demek gülünçtür. Türkiye’deki kurumların çoğu Osmanlı döneminde kurulmuştur. Bugünkü kül-türümüz, geleneklerimiz, mutfagımız, müziğimiz, sanatlarımız, âile yapımız hep o dönemden gelmektedir. Bunlar, atalarımız olan Os-manlıyla bağımızı göstermiyor mu?

Osmanlı dönemi Türk milletinin geçmiştir. Türk târihine âit değil demekle reddetmemiz mümkün değildir. Kaldı ki, Cumhûri-yeti kuran komutanlar, Atatürk ve arkadaşları gökyüzünden gel-medi. Onlar Osmanlı toplumundan kültür, Osmanlı okullarından eğitim, Osmanlı ordusundan görev ve rütbelere aldılar.

Avusturya ve İngiliz İmparatorlukları da yıkıldı. Bu ülkeler Osmanlı Devleti gibi büyük ülkeler kaybetti. Fakat bu ülkelerde kimse bunun bütün suçunu hükümdar âilelerine yükleme küçüklü-ğünü göstermemiştir.

Hiç unutulmamalıdır ki, Osmanlı Devleti ve onun başındaki kahramanlar bütün Türk târihi boyunca Türklüğü en iyi temsil etmiş bir âiledir.

kıt'a

aşkın kasırgasında bir kum gibiyim ben
hasretle yanıp tüten bir mum gibiyim ben
muhabbet zincirine bağlamış şahım beni
ta ezelden ebede mahkûm gibiyim ben

Ö.E.

Bir Umre Ziyâreti -1-

H. Necati Demirtaş

2 3 Şubat 1985 Cumartesi günü, karlı bir havada Vatan Caddesi'nde bizi kutsal topraklara taşıyacak otobüs kervanına ulaştığımızda kalabalık bir uğurlayıcı grubu ile karşılaştık. Telâş ve heyecan içindeki yolcular-dan kimileri bagajlarını yerleştiriyor, kimileri de otobüsünü bulma-ğa çalışıyordu. Bizim araba oldukça eski, sıra araları da dar idi. Oturduğumda dizlerim önümdeki koltuğa değiyordu. Herkes yerine yerleştikten sonra yolculuğumuz başladı. O yıl, kış sert ve şid-detli geçiyordu. Eskişehir'e vardığımızda yatsı için en yakın câmiye yöneldik. Yürümek çok zordu. Sokak lambasının yaydığı ölgün ışık-ta ince kar tâneleri oradan oraya savruluyor, tipi göz açtırmıyordu. Görünürde hiçbir hareket yoktu. Sanki herşey donmuştu. Câmi ce-maati çoktan dağılmıştı. Ne şadırvanda, ne de tuvalette musluklar akıyordu. Yolculardan abdestli olanlar namazlarını kıldılar, olma-yanlar: "Nasıl olsa gece uzun; su bulabileceğimiz ilk durakta kıla-rız!" diyerek yerlerine geçtiler.

Gece saat 03.30 sıralarında Konya'da idik. Orada da fırtına ile tozayan kar, her yanı kaplamıştı. Hz. Mevlânâ'nın yeşil kubbeli tür-besi önünde otobüsümüz durdu. Hemen herkes indi. Tabî o saatte türbe kapalıydı. Fakat biz, yine de asırlar geçtikçe etkisi dalga dalga dünyânın her yanına yayılan bu büyük velînin huzûrunda zor yol-culuğumuzda Allah'tan yardım ve müzâheret diledik.

Güneye iniyoruz. Tarsus'ta "Ashabü'l-Kehf", yâni "Yedi Uyur-lar" mağarasına vardığımızda öğle olmuştu. Câmi, çeşmeleri, şadır-vanı ile burası tam bir duâ ve niyaz yeri... Mağara, toprak altında, kayalar arasında oluşmuş bir boşluk... Bâzı yerlerde daralarak uza-yıp gidiyor. İçi aydınlatılmış. Uyurların yattığı kabul edilen merka-din etrâfı demir parmaklıkla çevrilmiş. Menkıbe şöyle:

Roma İmparatorlarından Dekyus veya Deklanyanus devrinde yedi muvahhit (tek tanrıya inanan) genç, putperest hükümdârın tâ-kip ve zulmünden kurtulmak için köpekleri Kıtımir ile bu mağaraya sığınır. Burada ne yapacaklarını konuşurlarken uyuya kalırlar. Kur'ân-ı Kerîm'de belirtildiğine göre ilâhî bir mucize olarak tam 309 yıl uyurlar.

Kehf (18) Sûresinin 17. ve sonra gelen âyetlerinde onların du-rumları şöyle tasvir edilir:

"(Resûlüm) bir göreydin!... Güneş doğarken mağaranın sağına meylediyor; batarken de onları sol taraftan kesip geçiyordu. Onlar mağaranın genişçe bir yerinde idiler. Bu, Allah'ın açık âyet (delil, belge,

mûcize)lerindendir.”

“Onları uyanık zannederdin; oysa uyku hâlindeydiler. Biz on-ları sağa, sola çeviriyorduk. Köpekleri de mağaranın giriş yerinde, iki kolunu uzatıp yatmıştı. Eğer göreydin, muhakkak dönüp kaçardın; için korku ile dolardı!..”

Demek oluyor ki ürkütücü bir görünüşleri vardı!?!..

Putlara tapmayı insanlık haysiyet ve şerefine aykırı bulan ve bütün kâinatı yaratan bir tek Tanrıya inanan bu yedi genç yine emr-i ilâhî ile uyanırlar ve birbirlerine sorarlar:

“Biz burada ne kadar kaldık?!..”

“Herhalde ya bir gün, ya daha az!... Ne kadar uyuduğumuzu en iyi Allah bilir...”

Sonra içlerinden birini gümüş paralarla yiyecek bir şeyler almak üzere şehre gönderirler. Zamânına uymayan kılık kıyâfeti, parası ve konuşması ile şehirde heyecan uyandıran bu genç, mağaraya dönüp geldiğinde hepsi birden bir daha uyanmamak üzere hayata gözleri-ni kaparlar. Merak ve tecessüsle mağaraya gelenler onların cansız bedenleriyle karşılaşır.

Kıssadan çıkarılan hisse, her şeye gücü yeten Allah’ın bâsübâ-delmeve, yâni öldürdükten sonra diriltmeye de kâdir olduğudur.

Yedi Uyurlar mağarasından sonra Tarsus’ta Ulu Câmi yanında Hz. Âdem’in en son ve tek doğan oğlu, nübüvvet (peygamberlik)le şereflendirilen Hz. Şîit ile Kur’ân-ı Kerîm’de adına bir sûre tahsis edilmiş olan Hz. Lokman’ın makamlarını ziyâret ettik.

Kar, yol boyu devam etti. O akşam Osmâniye’ye vardık. Fakat daha ileri gidemedik. Dağlar geçit vermiyordu.

Misâfirpervverlikte ve cömertlikte birbirleriyle yarışan Osmani-yelileri burada minnet ve şükranla anmalıyım. O kadar insanı evle-rinde en güzel biçimde ağırladılar. Bizi de lisede fen dersleri öğret-meni olan bir genç evine götürdü. Üzerimize mis gibi kokan, tertemiz, işlemeli saten yorganlar örttü. Bu genç öğretmenin tâyinle ilgili haklı bir arzusunu yerine getirmeyi ne kadar isterdim. Fakat bu ko-nuda ona yardımcı olabilecek hiçbir imkânım yoktu. Bunu hep üzü-lerek hatırlarım.

Gelenek ve göreneklerine sâhip çıkan Anadolu halkının umre yolcularına gösterdiği bu içten ilgi bizi fevkalâde duygulandırmıştı. Memleketimizi bölüp parçalamaya çalışan bir çok hâin olsa da dîni-ne, imânına ve vatanına yürekten bağlı halkımızın her zaman birlik ve berâberlik içinde bu tehlikeli gidişi durdurmaya, bukabil düş-manlık ve ihânetleri bertaraf etmeye muktedir olduğuna bir kere daha kuvvetle inanmak istedim.

Sabahleyin dinlenmiş olarak Osmâniye’yi geride bıraktık. Öğle vakti Gaziantep’te idik. Lapa lapa kar yağıyordu. Gaziantep’lilerin yeni inşâ etmekte oldukları bir câmide öğle namazı kıldık. İkinci vakti Urfa’ya ulaştık. Urfa, fevkalâde ilginç bir şehir... Özellikle Halilü’r-Rahmân... Başka bir ifâdeyle Hz. İbrâhim mescidinin bu-lunduğu mahal... Burası; câmileri, mağarası, havuzu ve içindeki balıkları ile gerçekten görülmeye değer.

Hız. İbrâhîm, bilindiğı gibi ülü'l-azim (büyük) peygamberler-den... Resûl-i Ekrem Efendimizin (s.a.v.) de en yüksek atası...

Bu gün genellikle kabul edildiğine göre Hız. İbrâhîm, kuzey Mezopotamya'da yâni içinde Harran'ın da bulunduğı güney doğu Anadolu bölgesinde doğmuş ve Hız. İsa'dan yaklaşık 1800 yıl önce I. Bâbil Hanedânı zamânında yaşamıştır. Bâbil veya Babilonya adı, sâdece bir şehri değil fakat bir bölgeyi belirtmek için de kullanılır-maktadır. Bu bölge, merkezi Bâbil olmak üzere Dicle ve Fırat nehir-leri arasındaki geniş ve münbit topraklardır.

En'am 6/6., Enbiya 21/52-54., Şuara 26/70-76. ve Meryem 19/43. âyetlerinde açıklandığı gibi Hız. İbrâhîm, putlara tapan babasına ve kavmine karşı çıkar:

"Siz ağaçtan veya taştan yontarak bizzat yaptığınız şeylere mi tapıyorsunuz?"²⁴ diyerek onları sorgulamaya başlar.

Bununla da yetinmez; tapınaktaki putları kırar, baltayı da en büyüklerinin boynuna asar. Bu sûretle putların hiçbir şeye güçleri-nin yetmediğini göstermeye ve puta taparlığa karşı tek Allah (tevhid) inancını yaymağa çalışır. Fakat onun bu faaliyetleri bir çoklarının husûmet ve tepkisini çeker. O zamânın iktidar sâhiplerinden olup tanrılık iddiasında bulunan Nemrut tarafından yakılarak idâmına karar verilir. Bu gün içinde kara kara ve iri iri balıkların yüzdüğü havuzun bulunduğu yerde büyük bir ateş yakılır. Çılgın alevler gök yüzüne tırmanırken Hız. İbrâhîm, mancınıkla bu ateşin ortasına atılır. Mancının yüksek bir kayalık üstüne inşa edilmiş olan iki taş sütun biçimindeki ayakları hâlen canlı bir şahid gibi durmaktadır.

Fakat o anda emr-i ilâhî yetişir:

"Ey ateş, İbrâhîm'e karşı serin ve esen ol (Yâ nârü kûnî berden ve selâmen a'lâ İbrâhîm)!"²⁵

Ve... Ne görsünler!?... Hız. İbrâhîm, ateş ortasında, gül bahçesin-de oturur gibidir... Ateş mekânından su kaynar... Kömürleşmiş odunlar balık olur...Böylece Hız. İbrâhîm, Allah'ın yarattığı bir mû-cize ile kavminin hismindan kurtulur.

Hız. İbrâhîm'in, doğup büyüdüğü mağara mescidin hemen ya-nında... Mağaraya alçak ve dar bir kapıdan giriliyor... İçi kısmen su dolu... Ziyâretçiler için yüksek bir platform yapılmış... Su aşağıda kalıyor... Yemyeşil cam gibi... Bir de gelenlerin şifâ niyetine suyu-nu yudumladığı bir çeşme var...

Hız. İbrâhîm'i, ateşe atan ve tanrılık iddiasında bulunan Nem-rut'un kimliği açık değildir. Ünlü târihçi Taberî'ye göre "Nemrut ve babası Ken'an, Bâbil vilâyetinde oturuyorlardı. Nemrut gâyet zul-medici pâdişahlardandı. Puta tapardı. Altından, gümüşten putları vardı."

Tevrat, Hız. İbrâhîm'in ateşe atılmasından bahsetmez. Kur'ân-ı Kerîm ise olayları isim vermeden anlatır ve Nemrut adını hiç anmaz.

²⁴ Saffat 37/95.

²⁵ Enbiya 21/69.

Bundan sonra Hz. Eyyub'un makâmına gittik. Sabrı darb-ı me-sel hâline gelmiş olan bu müberek insanın hastalanıp aylarca bura-da yattığı söyleniyor.

Urfa'dan sonra Viranşehir, Kızıltepe, Cizre yoluyla sabahleyin Habur Kapısı'na ulaştık. Habur'un tam karşısında Irak'ın Zaho Kapısı... Artık Irak'tayız. 26 Şubat 1985 Salı günü Musul'a vardık.

Memleket topraklarından ayrılıyorruz:

Yûnus Nebi Câmii'nde akşam namazını kıldık. Iraklı imam efendi, namazı müteakib kısa bir konuşma yaptı. Türk ziyaretçilere "Hoşgeldiniz!" dedikten sonra İslâm'ın vahdet dîni olduğunu, bü-tün müslümanların "Lâ İlâhe illâllah" sancağı altında toplanması gereğini vurguladı. "Mü'minler kardeşler" âyetini okuduktan sonra İsrâîl'e karşı topyekûn savaşmak icabettiğini söyledi. "Sâlimen gidin ve sâlimen ülkenize dönün!" duâsı ile sözlerini bitirdi. Fasih ve akıcı bir Arapçası vardı. Kekelemeden ve duraksamadan konu-şuyordu. Fakat tercüme aynı güzellikte değildi; dağınık ve etkisizdi.

Akşam ile yatsı arasında geçen zaman içinde Hz. Yûnus'un merkadini ziyaret ettik. Gerçekten Hz. Yûnus, burada mı medfun-dur, yoksa burası itibârî bir makam mıdır bilinmiyor.

Yatsı namazından sonra yeniden yola düştük...

27 Şubat Çarşamba günü gece saat 03.30'da Bağdad'a vardık. Gerek Musul, gerek Bağdad gece çok görkemli... Her iki şehir de ışık içinde, pırıl pırıl... Birbirini kesen geniş ve büyük caddeler, iki-şer katlı villalar ilk bakışta göze çarpıyor. Irak'ın şehircilikte bu ka-dar ileri olabileceğini hiç düşünmemiştim! "Ana gibi yar, Bağdad gibi diyar olmaz." demişler ya... Elhak doğru söylemişler... Şâir Fuzûlî de bir mısraında:

Geldi burc-ı evliyâya pâdişâh-ı nâmdâr.

diyor. Pâdişâh-ı namdâr dediği Kânûnî Sultan Süleyman Han... "Evliya Burcu" olarak tavsif ettiği şehir de burası... Gerçekten öy-le... Bir çok büyük ilim adamı ve tasavvuf erbâbı burada medfun... Sabaha karşı Sultan-ı Evliyâ Abdülkâdir Geylânî'nin türbe ve câ-miini ziyârete gittik. Sandukayı çevreleyen altın ve gümüş şebeke-nin üstünde yükselen binlerce küçük aynadan oluşan kubbeden bir nur tûfânı çağlıyordu... Huşû içinde ayak ucunda oturdum ...

Sonra mezhebimizin kurucusu, İmam-ı A'zam Ebû Hanîfe'nin câmi ve türbesinin bulunduğu "A'zamiyye Külliyesi"ne geldik. Bu-rası da onun şânına lâyık bir mekân...

Ecdâdımızın yaptıkları gibi... Câmi, medrese ve diğer müştemi-lât bir bütün... Külliye-yi çevreleyen arabesk duvarların pencere ara-larına Cenab-ı Hakk'ın Esmâ-i Hüsnâ'sından birer isim yazmışlar. Bulunduğum yerden okuyabildiklerim; el-Velî (Dost, Yakın), el-Hamîd (Övülen, medh ü senâ edilen) el-Kaviyy (Güç, kuvvet sâhi-bi), el-Muhyî (Can ve hayat veren), el-Mümit (Öldüren), el-Kay-yûm (Sürekli ayakta olan, gaflet ve

uyku tutmayan, kâinatı da ayak-ta tutan), el-Hayy (Canlı, diri), el-Mâcid (Şerefli, in'âmı, ihsânı ve lûtfu çok, kerem sâhibi), el-Vâcid (Güç ve kudret sâhibi)... Cemaat dışarıya taşmış... Ancak sabah namazından sonra içeriye girebil-dik... Huzûra vardık...

Hiz. İmamın sandukası ahşab üzerine sedef kakma yazılı, altın ve gümüş tezyînatlı... Kubbe yine kristal küçük aynalarla kaplı, ısıll ısıll...

Derken içtenlikle dolu bir duâ sesi yükseldi...

Bembeyaz, nûranî bir pîr-i fânînin dünya ve âhirette iyilik dileklerine el açtık... Diz çökmüş, huzur ve tevekkül ile boyun bükmüş müslümanları gıpta ile izledik... İmânın güzelliğine ve insanı nasıl güzelleştirdiğine şahid olduk... Kalben mutmain ve müsterih huzurdan çıktık.

Şimdi Kâzîmiyye'ye gidiyoruz...

Karşıdan iki minâreli, tek kubbeli, muhteşem bir yapı görün-dü... Tacmahal gibi... Minârelerin şerefelerinin üstü ve kubbe, altından... Ravaklar ve duvarlar yeşil çini mozaiklerden... Burada Hiz. Ali neslinden ve on iki imamdan ikisi yatıyor: İmam Ca'fer el-Sâ-dık'ın oğlu Mûsa el-Kâzım, diğeri de Muhammed Takî...

"Evlâd-ı Resûl"ün sandukalarını çevreleyen altın ve gümüşten mâmul şebekeler fevkalâde gösterişli... Parmaklıklara asılıp ağla-yan çarşafli kadınlar... Şebekeye doğru namaz kılan ve berâberle-rinde getirdikleri küçük ve düzgün taşlar üstüne alınlarını koyarak secde eden erkekler... Birden büyük bir kalabalık bastı... A!... Ce-nâze var!...

Yeniden yola çıktık... Kilometrelerce uzayan hurma bahçeleri arasından hızla ilerliyoruz. Nihâyet Kerbelâ'dayız... O Kerbelâ ki İslâm târihinin en kanlı ve acıklı sayfalarını oluşturuyor... Bilindiği gibi İslâm devleti daha Hiz. Ali'nin hilâfeti sırasında Sıffin Savaşı'n-dan (H.37/M.657) hemen sonra ikiye bölünmüştü. Hicaz kıtası Hiz. Ali'ye tâbi olmakla berâber Irak'ın büyük bir kısmına Muâviye hâ-kim idi. Muâviye, politik zekâ ve yeteneği ile bir saltanat ve hâne-dan kurdu. Onun vefâtından sonra yerine geçen oğlu Yezîd, Hâşimî sülâlesine ve özellikle "Evlâd-ı Resûl"e karşı amansız bir politika izledi.

Hiz. Hüseyin, Yezîd için potansiyel bir tehlike idi. Çünkü o bü-tün baskılara rağmen ona biât etmemişti. Yezîd ise, ondan biât al-madıkça kendisini emniyette hissetmiyordu. O, ya biât etmeli, ya da ölmeliydi. Bu sebeble Yezid, fırsat kollamaktaydı.

Hiz. Ali'nin Kûfe'de bir suikaste kurban gitmesinden ve onun oğlu Hiz. Hasan'ın da eşi vâsıtası ile zehirlenerek şehid edilmesin-den sonra Kûfeliler, Hiz. Hüseyin'e haberciler göndererek ve mek-tuplar yazarak ısrarla dâvet ettiler; geldiği takdirde kendisine biât edeceklerini bildirdiler. İsrarlara dayanamayan Hiz. Hüseyin de dâvete icâbetle Kûfe'ye gitmeye karar verdi.

Olabilecekleri önceden sezenler Hiz. Hüseyin'e, "Gitme!" dedi-ler amma kararından döndüremediler. Onun Hicaz'dan kalkıp Irak'a doğru yola çıkması Yezîd'e beklediği fırsatı verdi.

Yezîd'in hunhar kumandanı, Hiz. Hüseyin ile âile efrâdını ve sevenlerini Kerbelâ denen bu yerde yakaladı. Peygamber torunu, dedesine

ve babasına yaraşır bir cesâret ve kahramanlıkla günlerce savaştı. Fakat ne acıdır ki onu Kûfe'ye dâvet edenlerin kılı bile kıpır-damadı!... Berâberindekiler ise şecaat ve fedakârlığın en parlak ör-neklerini verdiler.

Suları tükenmişti. Yezid'in askerleri kasden Hz. Hüseyin'in karargâhı ile nehir arasına girmişti. Bu sebeble nehirden su almak mümkün değildi. Aç ve susuz fakat azim ve sebatla, sabır ve metâ-netle karşı koydular. Nihâyet sayıca çok üstün olan düşman, bütün mücâhitleri şehid ettikten sonra ona ulaştı. Vuruşa vuruşa vücûdu-nun sağlam yeri kalmayan Hz. Hüseyin, Yezid'in askerleri tarafın-dan şehid edildi ve boynu vurularak başı Yezid'in saltanat şehrine götürüldü.

Şimdi biz, o asil ve kutsal kahramanların huzûrundayız... Bu şehidler seyyidinin mübârek merkadi binlerce, on binlerce mü'min tarafından ziyâret ediliyor.

Türbenin tek şerefeli minâreleri ve kubbesi altından... Güneşte gözleri kamaştıran bir ışıltı ile parlıyor... Türbenin içi de aynı ihti-şâmı aksettiriyor. Muazzam avizelerden fişkırان ışık, kubbedeki binlerce kristal aynada yansıyarak aşağıya dökülüyor...Altın ve gü-müş işlemeli şebekeye yaklaşıyoruz... Üzerinde sedef kakma yazı-lar görülüyor...Ceviz sanduka bir cam fânus içinde... Hz. Hüseyin'-in mübârek başının vücûdundan ayrıldığı yer ayrı bir hücre olarak tasarlanmış... Bu hücrenin içi renkli mermerlerle kaplı... Mermerle-rin renk ve deseni olayın fecâatine uygun seçilmiş... Sanki vurulan boyundan fişkırان kanlar bu mermerlerde donup kalmış... Ürperti-ci... Hz. Hüseyin'in kader arkadaşları altmış iki Kerbelâ şehidi de aynı türbenin çevresinde medfun... Hepsinin ruhlarına Fâtihalarla İhlaslar bağışladık...

Hz. Hüseyin'in karşısında aynı güzellik ve ihtişamda bir başka türbe daha var. Bu da yine "Evlâd-ı Resûl"den İmam Abbas'ın...

Bu türbelerin fevkalâde ihtişamlı görünüşü ile kasabanın alabil-diğine sefâleti tam bir tezat...

27 Şubat Çarşamba günü, saat 15.30'da Kerbelâ'dan çıktık. Çöl başladı... Gözün görebildiği kadar uzayıp giden, bitki örtüsünden yoksun çöl... Yol, dümdüz... Otobüs hızla koşuyor...

Akşam ve yatsı namazlarını kum üstüne seccâde atarak cemaat-le kıldık. Çölde ibâdet, zevkli ve ayrıcalıklı...Suudî Arabistan'ın "Ar'ar" denen hudud kapısındaız...

Yirmi saattir bekliyoruz...

(Devam edecek)

Bandırmalı Ali Efendi

Ahmed Güner Sayar

Süheyl Ünver Hocamızın hayat hikâyesi-ne dâir kitap çalışmam sürerken, kerîmesi Gülbün Mesara arşivinde bulunan Ünver'e gönderilen mektuplardan biri dikkatimi çekmişti. 1948 yılında, eski yazı ile kaleme alınmış bu mektupta sergilenen elkâbı, o güne değin, Ünver'i tekrim eden hiç bir mektupta görme-miştim. Mektubun üslûbu da farklıydı. İmzâ ise bilinmedik bir isim, adres de şaşırtıcıydı: Ali Öztaylan, Süt-evi – Bandırma.

Bu zâta ulaşmak istedim. Ünverlere sordum, izinlerini alarak, câhil cesâretiyle, Ali Öztaylan'a bir mektup yazdım. Nihâyet, tele-fondaki ses bana kendisini tanıttı. Bu, bir meveddete dönüşecek dostluğun ilk dâvetkâr sesiydi. Süheyl Ünver'le alâkalı hâtıralarını öğrenmek istediğim bu zât, büyük bir cömertlikle kucak açıyordu. Ünver kitabım için, mühim bir râviye kavuşmuştum.

*

Ali Öztaylan ile görüşmelerimizin ilk basamağını, telefon konuşmaları belirledi. Sorularıma cevaplar alıyor, olaylar ve insanlara dâir merâkımı giderecek bilgileri teklifsizce istifâdeme sunuyordu. Ali Efendi, şifâhî bir kültür hazînesi idi. Hiç yazılmamış bilgiler ya-nında, az bilinen bilgilere de sâhipti. Anılar yumağını bu denli zen-gin kılan, onun insanların sır tevdi eden yanlarına kolayca nufûz edebilmesiydi. Nice kâmil insanların teveccühünü kazanmıştı. Bir vakit geldi, Süheyl Ünver kitabım çıktı. Şükranlarımı ifâde eden bir ithaf ile kitap Ali Efendi'ye ulaştı. Tefâhüre kaçmadan ifâde edeyim ki, Ali Efendi ile kurulan dostluk bağı, bu kitapla sağlam bir zemîne oturdu. Sevinçliydi, zîra bir-iki satır da olsa, Ali Öztaylan, Süheyl Ünver sefînesinde zâtına mahsus yerini almıştı. Bir adım daha ileri gideyim. Onun hakkında kalemimden dökülen nâciz satırlarla Ali Efendi'yi tanıyanlar, hatta ziyâret için Bandırma'ya gidenler bile oldu.

Nihâyet, vakit saat geldi. Efendi'yi ziyârete Bandırma'ya âilece gittik. İnsanın insana kavuşmasının mânevî hazzını Ali Efendi ile gerçekleştiren bu ilk rû-be-rû sohbetle bir kez daha yaşadım. Bandırma'ya Ali Efendi'yi ikinci ziyâretim, aziz kardeşim Profesör Aydın Gülan ile gerçekleştirdi. İçi lebâleb kitap dolu odasında bir can sohbe-timiz daha oldu. Sonra, İstanbul'a gelişlerinde nâdiren de olsa görü-şürdük. Bunlardan bir tânesi, yakın zamanda rahmet-i rahmâna kavuşan, zamânımızın Hâtem-i Tâî'si olarak gönül defterimizdeki yerini alan Şevket Demirci'nin Ümrâniye'deki iş yerinde oldu. O gün, Ali Efendi'yi görmeye Kütahyalı Ahmed

Yakupoğlu ile birlikte gitmiştik. Bu sohbetin izi de, diğerleri gibi, dimağımıza nakşoldu. Bundan öte, hep telefonlaştık.

Ali Öztaylan ile gerçekleşen sohbetlerin hülâsası şudur: Hâtırâ-sının enginliğini yetiştirdiği insanların gıpta edilecek güzelliği belirlediği için, onunla sohbet bir ikramdı. İsimlerini duyup da yetişeme-diğim, yetişmiş olsam da görüşemediğim nice mübârek insanı, ken-dilerinden dinlemek imkânına kavuştum. Mülâki olduğu numûne-i imtisal bu insanların kemiyet itibâriyle çokluğu, keyfiyet itibâriyle farklı sûfi mesleklere intisâbı –bir tarafta Neyzen Tefvik, öte yanda Sâmî [Ramazanoğlu] Efendi– bu geniş ruhî spektrum Ali Efendi'ye derin bir ruh asâleti ve özümsemiş, fakat lafta kalmamış bir hoşgö-rü kazandırmıştı. İnsanlar içinde, 'insan' araması, bir kaç yönden düşündürücüdür: Önce, zâtına mahsus insan-nefs ilişkisini insan- Allah râbitasında çözmek arzusu, Ali Efendi'yi kutsal gönüllü in-sanların sıkı bir tâkipçisi yapmıştır. Kendi meselesini çözmüş olsa bile, velî velîyi tasdik eder ilkesine bağlı kalarak, dogmatizme düşmeden, kutsal gönüllü her insanla hemhal olmuştur. İkinci olarak, gönlü saf sûfilerin dışındaki insanların hâtırâları ile yaşadıklarının da tâkipçisiydi. Doğum yılı 1915, Osmanlı'yı Cumhûriyet'e bağla-yan arakesitin içersindeydi. Gıpta edilecek bir bilinçle, 1865 ve son-rası doğumlulara yetişti. Onlar, Dömeke Meydan Muhârebesi, Bal-kan Harbi, I. Dünya Harbi ve Kurtuluş Savaşı'na katılmış kılıç artık-larıydı. Onlardan dinledikleriyle şifâhî bir târih bilgisine ulaştı. Üçüncü nokta; işi nihâyet esnaflıktı. Fakat iş yerinde, Bandırma'da-ki süt-evinde, rasyonel esaslara dayalı sağlam bir firma düzeni kur-muştu. Maddî rızkını temin ederken, onun sıkı bir işletmeci ve he-sap kitap adamı olduğundan şüphe edilemez. Nasıl oluyor da, bu rasyonalizm, kutsal gönüllü insanlar arasında ballar balını aramaya geçince, şizofreniye düşmeden, irrasyonalizme dönüşebiliyordu?

Bandırma'dan İstanbul'a her gelişinde, bir kapıdan ötekine ko-sarcasına, zamânını sevdiği insanların ziyâretine ayırıyordu. Elbet-te, ilk durak Erenköy. Burada Sâmî Efendi'yi ziyâret sonrasında, mutlaka Vezneciler'de "Yavru'nun Kıraathânesi"ne uğradı.²⁶ Ba-karsınız orada, Neyzen Tefvik, gönlüne düşmüş, nısfîyesinden dö-külen nağmelerle, sohbeti noktıyor, bir başka seferde, Mükrimin Halil Yınanç, o engin târih bilgisiyile Selçuklulardan bir sahife açmış, dinleyenlerin hayranlık dolu bakışlarıyla bir harbi ayrıntılarıyla an-latıyor. Tesâdüf bu ya! Ali Efendi'nin kısmetine o gün Fuad Köprü-lü düşmüş, edebiyat târihinden açılan bir bahisle sohbet koyulaş-mıştır. Ali Efendi'yi "Yavru'nun Kıraathânesi"ne çeken güç, Ney-zen Tefvik'i burada görebilmesinden kaynaklanıyor. Evsiz Neyzen'-in en rahat bulacağı yer burasıdır. Eğer, Neyzen orada yoksa içine düşen ateşi söndürebilmek için, izini izliyor ve onu mutlaka bulu-yor. Bir defâsında, "Yavru'nun Kıraathânesi"nde

²⁶ Bu kıraathâne için bk. O. Okay, Silik Fotoğraflar, İstanbul, 2001, sf. 94; M. N. Yardım, 'Büyük Tanbur Üstâdı Necdet Yaşar', Kubbealtı Akademi Mecmuası, sayı 1, 2005, sf. 44.

bulamadığı Ney-zen'i sorup soruşturuyor, Bakırköy Akıl Hastahânesi'nde buluyor. Orada, ikram dolu, zâta mahsus bir sohbet gerçekleşiyor. Ali Efen-di'yi öylesine bir iştihakla, Neyzen Tevfik'i İstanbul'da köşe bucak aramaya iten sebep ne olsa gerektir? Bunun sebebi birden fazla olsa bile, sebeplerden en ağır basanı, yetişemediği Mehmed Âkif [Ersoy] Bey'i Neyzen'den dinlemek arzusudur. Ali Efendi'ye göre, herkesin ayyaş bildiği Neyzen, o derbeder ve hâne-berduş hâliyle, kendisini sırlamış bir 'Hak-dost'tur. Neyzen Tevfik'e olan susuzluğunu biz-lere anlatması bakımından, şu olayı dile getirmeliyim. 1953 yılı son-larına doğru Neyzen Tevfik vefat eder. Vefâtını duyar duymaz, Ali Efendi Bandırma'dan İstanbul'a koşar, Neyzen'in gasil işlemini ye-rine getirir ve onu Pendik'deki mezarlık toprağa teslim eder.

Ali Öztaylan'ın İstanbul günlerinde "Yavru'nun Kıraathâne-si"nden sonra gidebileceği iki yer vardı. İlki, Sahhaflar Çarşısı. Ora-ya gidip de şeyh'ül sahhaflar Râif [Yelkenci] Efendi'yi görmemek ol-maz. Çarşı'dan, ayrıca, Fâtih dönemine âit kitaplardan ne bulursa alır, Bandırma'daki şahsi kitaplığına taşırdı. İkinci uğrak yeri, İstan-bul Üniversitesi, Merkez Binâsı'nda bulunan Tıp Târihi Enstitüsü idi. Orada müdür, Profesör Süheyl Ünver'i ziyaret ederdi. Ünver'le sohbet, kendisi için, bir kaç yönden önemlidir. Her şeyden önce, hemşehrisi Balıkesirli Abdülaziz Mecdi [Tolun] Efendi'yi Süheyl Bey'den dinlemek ister. Ali Efendi, bir sohbetimizde, Süheyl Bey'in Hocası Mecdi Efendi için yazdığı

Ne cânibde kadem bastın, yüzüm ol yerde ferş olsun,
Ne yerde sâye saldın, hâk olam ol rehğüzâr üzre.

dizeleri okumuş ve "işte gerçek teslimiyet bu!" demişti. Bu meyan-da, bir diğer hemşehrisi Hasan Basri Çantay'la olan anılarını da dile getirirdi. Hemen ifâde edelim ki, Hasan Basri Bey'in de, tıpkı Ney-zen Tevfik gibi, Mehmed Âkif Bey'e dâir anlatacakları çok önemli-dir. Hasan Basri Çantay, Ali Öztaylan'ı oğlu gibi sever, ona "Siz Ban-dırma'nın sırrı mesâbesindesiniz" teveccühünde bulunurdu.²⁷ Arala-rındaki bu yakınlık, sohbeti teklifsiz hâle getirmişti. Bu sohbetler-den birinde, Hasan Basri Çantay'ın, Süheyl Ünver'e ilişkin yaptığı bir değerlendirme, Ali Efendi'yi fevkalâde rahatsız edecektir. Artık, Süheyl Bey'i savunmak boynunun borcu olmuştur. Bu hâdiseyi Ali Efendi'den duyunca, ben de rahatsız olmuş, o sıralarda üzerinde ça-lışmakta olduğum Ünver biyografisine işittiklerimi almak için izin-lerini istemiştim. Buyurdular ki: "Aramızda kalsın. Her şeyin bir vakt-i merhunu vardır. Zamânı geldiğinde kendiliğinden aydınlığa çıkar."²⁸ Çantay'ın iknâ olup olmadığını

²⁷Zikreden: M. Uğur, Hasan Basri Çantay, Ankara, 1994, sf. 126. H. B. Çantay, kitaplarını Öztaylan'a şu özlü ifâdelerle ithaf etmişti:

"Müştâk-ı sırrı rahman, âşık-ı habîb-i mennan Ali Öztaylan oğluma"

"Nasibdâr-ı lutf-u ilâhî, Müştak-ı feyz-i nâmütenâhî" [M.Uğur, age., sf. 119].

²⁸ A.G. Sayar, A. Süheyl Ünver, İstanbul, 2004, sf. 427, dn. 1. Ali Efendi, kendisi ile yapılan bir söyleşide bu ithâmı günışığına çekmiştir. 'Ali Öztaylan Beyefendi ile: Herşeyi Latif Görmeli', Altınoluk, sayı 148, 1998, sf. 43.

bilmiyoruz. Ancak, olup biteni İstanbul'dan izleyen Ünver, Ali Öztaylan'ın hakkı teslim et-meye yönelik bu hasbî davranışı karşısında, 1952 yılında, bir gazete yazısı ile, isim vermeden onu okurlarına tanıtmıştı. 'Muhallebici' başlıklı bu yazıda Ünver'in kaleminden çizilen Ali Öztaylan portre-sini okuyalım:

“... Öyle bir münevver ki, yüksek tahsili yok. Lâkin okumağa âşık ve ciddî eserlerin peşinde... Fâtih Sultan Mehmed ve devri hakkında yazılan ne varsa mutlaka onun kütüphânesinde okunduktan sonra yerini almıştır. Muhallebiden kazancını hep bu yola sarf eder... Birkaç dakika ayaküstü görüşmemizle üç defâ karşılaştığımız bu zât bana günlerden birinde bir mektup yolladı... Böyle bir mektubu bana memleketin çok zengin ve ilm-ü irfânına âşık bir münevveri, bir mevki ve kariyer sâhibi yazabilirdi... Bu muhallebi-ci nerede? Bir defa, İstanbul'da değil, İstanbul'a yakın bir şehir-de.... Cenâb-ı Hak'tan böyle muhallebicilerin çoğalmasına duâ et-mekten başka iş ve vakit de kalmamıştır.”²⁹

Uzun soluklu görüşmeler, bu târihten sonra gerçekleşti. Ünver'-in Bandırma'da Ali Öztaylan'ı görmeye gittiği târih, 1961 Mayısıdır. “Bu buluşma her iki dost için bayram sevinci oldu.”³⁰

Öte yandan, Ali Öztaylan'ın İstanbul'a her gelişinde kimleri ziyâret ettiğini tam olarak bilemiyoruz. Kendisiyle yaptığım sohbet-lerden birinde, Ali Efendi, mevlevî canlarından Mesnevî şârihi Meh-med Tâhir [Olgun] Efendi'den bahis açmıştı. Taşkasap'taki ziyâret-ler sonucu, Tâhir'ül Mevlevî'yi yazma divânını tertip etmeğe iknâ etmiştir. Ali Öztaylan'a bu girişiminden dolayı Tâhir Efendi, aşağı-ya aldığımız şiiriyle, teşekkür etmiştir.

Arıyorsan tam bir müslüman
'Süt-evi' sâhibi Ali Öztaylan
Sana sağlık verdim ey din kardeşi
Hakikat Ali'nin bulunmaz eşi
Allâh'a, Resûl'e sâdık bir bende
Onların aşkıyla vucûdu zinde
Fazîlet severlik olmuştu yolu
Hülâsa Allâh'ın sâfi bir kulu
Benim de mânevî evlâdımdır o
Bâis-i sürûr-u fuadımdır o
Olsun diyerek bir tuhfe-i edeb
Yazdırdı birinci divânımı hep
İstedi yazdırmak ikinciye de
Bu nüsha o yüzden geldi vücûde

²⁹ A.S. Ünver, 'Mahallebici', Milliyet, 14. V. 1952.

³⁰ A.G. Sayar, yage., sf. 428.

Allah salâhını müzdad eylesin
Kalbini nur ile âbâd eylesin
Benden ona karşı şükran ve duâ
Kabul eder elbet Cenâb-ı Hüdâ
Duâsı böyledir Tâhir Olgun'un
Allah onu dâim eylesin memnun”

*

Bir Yozgat türküsünde ölüm teması şu tek bir mısra içinde, özlü bir şekilde dile gelmiştir:

Kendi gidip, ahbabları kalan yâr!

‘Yâr,’ Bandırma’lı Ali Efendi –Ali Öztaylan, gittiği yer, âlem-i cemâl; kalanlar ise mâlum: onun sevdikleri, onu sevenler– dost ve akrabaları.

Bandırma’daki saâdehânelerinde, ilk ziyâretimde, hemen ko-yulaşan sohbette söz ‘dost’un kıymetine gelmişti ki, Ali Efendi: “Siz gelmeden bir müddet önce salâ verildi, ölen zât dost ve akrabaları-na duyuruldu. Dikkat ettim; müezzîn efendi akraba ve dostları de-medi. Bu da gösteriyor ki, ‘dost’ kıdem itibâriyle akrabaların önün-de bulunuyor” demişti. Şimdi, bu aziz ve sevgili dost, 93 yıl muam-mer olduğu bu dünya ile bağlarını koparıyor, Cenâb-ı Hak’ın ‘ircîî’ emrine itaatle bekâ âlemine sefer ediyor. Onun hayâtı, şikâyet ve pişmanlığa hiç yer vermeden, hüsrânâ düşmeden rasyonel bir iş organizasyonu içinde maddî hayâtını temin ile zâtına mahsus bir ruh ikliminde kâmil ruhların tâkipçisi olarak tamâmına erdi. Rah-metli Süheyl Ünver’in hazırladığı el yapması “Balıkesir” defterine düştüğü şu ruhlu notu da bu vesîle ile zikrederim: “Ali Öztaylan: Müslüman – Türk Rumelimizin en temiz örneği. Evliyâdan.”³¹

Ali Öztaylan’ın vefâtı ile “Bandırma rûhânî bekçisi[ni]”³², Öztay-lan âilesinin üyeleri de eş, baba ve dedelerini, dostları da bir canbe-râberini Allâh’ın vâsi rahmetine teslim ettiler. Kenarda köşede kal-mış fukarâsına gelince; onlar da, Ali Efendi ile yaptıkları sohbetlerin ikrâmında ‘tahdis-i nîmet’ içinde kaldılar. Cenâb-ı Hak’tan Ali Efendi’yi rahmetiyle mükâfatlandırmasını niyaz ediyorum.

³¹ A.S.Ünver, Balıkesir, Defter no. 147, (Süleymâniye Kütüphanesi). Ayrıca bk. A.G. Sayar, yage., sf. 472, dn. 17. M.Kara da ondan “Allah dostu” olarak bahsetmektedir [Bursa’da Tarikatlar ve Tekkeler, I, Bursa, 1990, sf. 6; Ayrıca bk. Y.N.Öztürk, ‘Rahman’ın Kullarına Selâm’, Hürriyet, 3. XII. 1993; M.Özdamar, Yaman Dede, İstanbul, 1994, sf. 189; M.A.Eren – T.Opçin, ‘Bandırma’da Bir Rumeli Dervîşi’, Aksiyon, sayı 101, 1996, sf. 13-14.

³² M.Uğur, yage., sf. 145, dn. 7.

Orhan Okay, Hocası Tanpınar'ı Anlatıyor

H. Rıdvan Çongur

Erken gelen baharın gelsem mi, gelmesem mi dediği günlerden bir gün, gecenin ilerleyen saatlerinde yeni yayımlanan “Bir Hülya Adamının Roma-nı” üst başlıklı Ahmet Hamdi Tanpınar adlı kitabın yazarı Orhan Okay, Mehmet Kaplan ve ikisinin de hocası Ahmet Hamdi Tanpınar birlikte olduk. Hani iki de bir sözün arasında “sanal” diyorlar, kimi-leri bu kelimeyi sık sık kullanıyorlar ya, işte öyle bir birliktelik oldu bu...

Prof. Dr. Orhan Okay, edebiyat bilimi alanında, binlerce öğrenci ve genç bilim adamı yetişmesi için ömür tüketmiş değerli bir hoca-mız. Benden sâdece bir yaş büyük olması, tanış biliş olmamızın öte-sinde isimlerimizle hitap etmemize de imkân verdi. Onun hayâtı üniversitelerde hocalıkla, benimkisi ise çoğu TRT gibi bir yayın kurumunda, emeklilikten sonra da uzun bir süre Anadolu ve Gazi Üniversitelerinde konuşma hocası olarak geçti. Bildiğim kadarıyla, Mehmet Kaplan Hoca'nın sevdiği öğrencilerden biriydi , üniversite-ye intisap ettikten sonra da birlikte oldular ve son yirmi otuz yıl içinde alanında sayılı bilim adamlarından biri olma mutluluğunu yaşadı. Kurucuları arasında, bir süre de yönetici heyetinde yer aldı-ğım Türk Kültürüne Hizmet Vakfı'nın 2010 yılı Türk kültürüne hiz-met ödülüne lâyık görülmesi, bu ödülün ona verilmesi, Okay Hoca-yı tanıyanlar da kabul ederler de ki sebepsiz değildir.

Orhan Okay, sabırla sürdürdüğü uzun bir çalışma sonunda ve büyük emek vererek hazırladığı bu kitabında, eldeki bilgi ve belge-leri öyle değerlendirmiş, öyle akıcı bir şekilde ifâde etmiş ve bir araya getirmiş ki, Tanpınar'ı hiç görmemiş, onunla bir arada bulun-mamış dahi olsanız, kitabın sayfalarında onunla buluşuyor, bir ara-daymış ve oturup konuşuyormuş gibi hissediyorsunuz kendinizi... Sayfalara serpiştirilen, hâtıraları resmeden fotoğrafların varlığı bu kitapta üstlerine düşen görevi yerine getirmişler.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ı, ben de sağlığında ne gördüm, ne de karşılaştım ve yüzyüze gelip konuşma imkânımız oldu. Eserleriyle, önce “Bursa'da Zaman” şiiriyle tanıdım kendisini, gönlümde sevdi-ğim bu şiirleriyle yer aldı. Onu tanımam, yazdıklarıyla sınırlı kal-madı elbet. Hakkında yazılan, başta Mehmet Kaplan Hoca tarafın-dan kaleme alınan Tanpınar'ın Şiir Dünyâsı ve onunla ilgili yazılar-dan öğrendiklerimi söyleyebilirim.

Öyle kişiler vardır hani, görünce ceketinizin düğmesini iliklersi-niz, saygı uyandırır sizde. Tanpınar da ben de hep öyle duygular uyandırmış bir

şâir, okunması gerekli romanlar ve edebiyat yazıları kaleme almış bir yazar... Geride kalan yılların pek çok günü onun şiirlerini, yazılarını, eserlerini okumakla geçti. Fotoğraflarında gör-düğüm yüzünü, hayranlık duyarak okuduğum şiirleri, sonra ro-manları, edebiyatla ilgili yazıları, diğer eserleriyle birleştirence 'ede-biyat dostları' arasına katılmaya yetti. Gecenin ilerleyen saatleri ve sessizlik içinde bir sohbet başladı ki, sormayın.

Bunu Orhan Okay dostuma borçluyum. İyi ki Tanpınar'la ilgili bu eseri yazmış ve iyi ki Dergâh Yayınevi de yayınlamış. Bilinen bir gerçektir ama, bir kez de ben tekrar edeyim: "Edebiyâtın hemen her dalı, onu uğraş edinenlerin dostluklar kurmasında bir 'tutkal' vazifesi görür."

Okur yazarsanız, edebiyâtın size sağladığı fayda, okuyucuyla yazarı tanıştırması yanı sıra, birbirini hiç görmemiş insanları bir araya getirmesidir. Onun öğrencileri olan Kaplan ve Okay'ı gördüm ama, Tanpınar'ı da, onun hocası Yahyâ Kemal'i de görmek nasip olmadı. Şiirlerinden, eserlerinden tanıyorum her ikisini de... Fakat hayran olduğum iki sanat ve bilim adamı, iki şâir...

Kitaptaki Tanıdık Çehreler

Orhan Okay'ın son çalışması olan bu kitabın sayfalarını çevirir-ken, satırların arasında, tanıdık çehreler kendini göstermeye başla-dı, sohbetimize onlar da katıldılar. En başta Mehmet Kaplan hoca vardı. Ona Eskişehir'deki Yûnus törenleri sebebiyle yakın dostlar arasında başköşede yer verirken, Necip Fâzıl katıldı daha sonra bu sohbe. 1950'li yıllarda Ulus'taki İstanbul Pastanesi'nde, birkaç saat birlikte olma, dinleme şansını yakaladığım Necip Fâzıl Kısakürek ile kültür hayatımıza unutulmaz katkıları olan, çocukken seyrettiğim "Köşebaşı" oyunu ve her okuduğumda beni düşündüren "Nerde-sin?" şiiriyle kendisine hayran bırakan Ahmet Kutsi Tecer, daha isimlerini sayamadığım bir çok insan, bu arada Orhan Okay'ın sık sık adından bahsettiği Tanpınar'ın sevgisini kazanan öğrencisi Tu-ran Alptekin, saatler süren bu sohbetin diğer konukları oldular.

Kitap, uzun bir zaman dilimini içine alıyor. Uzayıp giden sohbet, geçen yüzyılın ortalarına doğru yakın târihimizde yapılan bir gezin-tiye vesîle oldu. Tanpınar'ın doğumu 21 Haziran 1901. Çocukluğun-dan ölümüne kadar 61 yıllık bir ömür sürdüğünü bildiğimiz şâiri anlatan bu eserin sayfalarında, vaktiyle sınırlarımız içinde olan Mu-sul, Kerkük, Bağdat, Kudüs'den söz ediliyor. İstanbul Şehzâdebaşı'-ndan Ergani, Siirt, Sinop, Erzurum, Konya, Antalya, Ankara durak yaptığımız yerler arasında, nihâyet bu hayâlî gezi, Tanpınar Hoca-nın 24 Ocak 1962'de İstanbul'da hayâta vedâ edişiyile son buluyor.

Bir yazarın, sâdece eserlerini okumanın faydası az olur, bir şey-ler eksik kalır. Eserleri, hele şâirse ilgi çeken şiirleri okunmadan ön-ce, onun hayâtı hakkında bilgi edinilmeli, nasıl yaşamış, hangi şart-lar altında yetişmiş, anası nasıl bir insan, babası kimmiş ve ne iş ya-parmış, yetim mi öksüz mü kalmış, neredede okula başlamış, hangi okullarda okumuş, hocaları kimlermiş? Daha sayılacak, sıralanıp sorulacak o kadar çok soru var ki...

Bütün bunlardan haberli olun-malı, mümkünse yeterince bilgi edinilmeli, ki eser daha iyi anlaşıl-sın. Edebiyat bilimiyle uğraşanlar için “eser”i ele almak yeterlidir” fikri doğru olsa da hayat hikâyesi de bilinmeli. Ben böyle düşünüyorum, benim gibi düşünenlerin sayısı her halde az değil...

Cumhûriyet Öncesi

Orhan Okay’ın yazdığı kitaptan öğreniyoruz Tanpınar’ın babası Hüseyin Fikri Efendi, dürüst bir Osmanlı kadısı. Âile kökeni bakı-mından Batum’lu. Dedesi müftülük yaparmış, bu yüzden âile ‘Müf-tüzâdeler’ olarak da tanınıyor. O devre göre aldığı maaş pek fazla olmadığı için, âilesini ancak geçindirebildiğinden, bir ara –Tanpınar beş altı yaşlarında iken– sıkıntılı günler yaşamışlar. Gençliğe adım attığı yıllarda da, Kerkük’te âilece “sefâlete” düştüklerini Okay’ın kitabından öğreniyoruz. Kadı olan babanın hem dürüstlüğünden, hem devletin içine düştüğü mâlî bunalımdan gelir bütün bunlar başlarına.

1901 yılında doğan, 20. yüzyıla girerken dünyâya gelişinden, Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Dârülfunun’a kaydını yaptırarak yüksek öğrenimine başladığı yıla kadar geçen zaman, târihimizin en sancılı dönemidir. Bu tespit dikkate alınmalı. Çünkü kendine has şahsiyeti-nin şekillenmesi, vatan topraklarına ve insanına bakışı, onun hayat hikâyesiyle ilgilidir. O günleri sıkıntılar içinde geçer, zor günler ya-şar ama, ‘zarîf’ kişiliği ile çevresinde hayranlık yaratan, hayırla ve takdirle anılan bir Ahmet Hamdi Tanpınar adını da belki bu sâyede kazanır.

Tanpınar ile birlikte Ahmet Kutsi Tecer, Remzi Oğuz Arık, Ârif Nihat Asya gibi, daha birkaç isim saymak mümkün. Fakat üçünün de doğum târihleri birkaç yıl aralıklı; ortak bir yanları var, ölümü de erken tatmışlar. Çocuklukları birbirine benziyor. Üçü de varlık içinde büyümemiş, rahat yüzü görmemiş, ana baba yokluğu çek-mişlerdir. Fakat çelik gibi dövülmüş ve bilenmiş irâde sâhibi, başla-rını dâima dik tutan, sanat ve bilim dünyamızda seçkin kalem er-leridir her biri...

Sözünü ettiğimiz bu insanların siyâset hayatlarında da benzer-likler vardır. Birer dönem milletvekilliği yaparlar; lider peşinde koşmaya şahsiyetleri el vermediği, hattâ engel olduğu için vekillik-leri uzun sürmez, son bulur. Bu söylediklerimize bir husûsu daha ekleyelim: Tecer ve Arık, ikisi de hayâta atıldıklarında birbirleriyle tanış biliş oldukları için, aralarındaki bağ hiç kopmamıştır. Ârif Ni-hat Asya için de aynı şeyleri söylemek mümkün. O da, başını dim-dik tutmasını bilmiş, inandığı yoldan gitmeyi bilmiştir.

Remzi Oğuz Arık’la Ahmet Kutsi Tecer daha yakındı birbirleri-ne. Sebebi o zaman anlaşılmayan, bugün de nasıl olduğu açıklan-mamış o uçak kazâsında Remzi Oğuz Bey aramızdan ayrılınca Te-cer, iki çocuğuyla yalnız kalan Türkân Arık’ı zaman zaman ziyâret eder, bir isteği olup olmadığını sorar, onlara yardımcı olmaya çalı-şırdı. Benim de yıllarca ziyâretçisi olduğum bu evde, Türkân Arık’-tan “Kutsi geçen gün bize geldi” sözünü sık sık duymuşumdur.

Ahmet Kutsi Tecer ile Tanpınar arasında da bir yakınlık oldu-ğunu

biliyoruz. Bu dostluğun temelleri yükseköğrenim yıllarında, Yüksek Öğretmen Okulunda, aynı sıraları ve yatakhâneleri paylaşmaları sırasında, daha sonra da öğretmenlikleri dolayısıyla Anka-ra'da berâber olduklarında atılır. Görüş dergisi yayınlanmadan bir süre önce, üç eski arkadaş Necip Fâzıl, Ahmet Hamdi ve Ahmet Kutsi birlikte bir şiir dergisi çıkarmayı düşünmüşlerdir ama, gerçekleşme imkânı bulmadığı için, Tecer kendi başına kalmış, Görüş'ü öyle yayınlamıştır.

Orhan Okay bu birliktelik için şöyle bir değerlendirme yapıyor:

“...Bu üçlünün hayat çizgileri zaman zaman birbirinden koparak faklı çevreler içinde farklı yönlerde gelişmiş de olsa modern Türk şiirinde açtıkları çılgır açıdan ortak yönleri vardır. Evvelâ aralarında gençlik yıllarında başlayan dostluğun kurulmasının faktörleri arasında yukarıda bahsettiğimiz metafizik ve mistik eğilimleri gelir. Yaşları da birbirine yakındır. Ahmet Hamdi ve Ahmet Kutsi 1901, Necip Fâzıl 1905 doğumludur.”

Tanpınar ve Tecer'le birlikte bahsi geçen Remzi Oğuz'un doğum târihi de 1899.

Tanpınar ve Şiir

Okay'ın daha önce bahsettiği metafizik ve mistik eğilim, Cum-hûriyet dönemi edebiyatında, şiirin estetiği ve poetika meseleleri üzerinde duran, aruzun bıraktığı boşlukta henüz emeklemekte olan, heceye ağırlık veren bir şâir nesli için söz konusudur.

Bize edebiyat dostlarıyla bir araya gelme imkânı veren bu kitap üstüne bu satırları yazarken, Tanpınar üstadın şiir hakkında ne düşündüğünü ele alarak bunun üzerinde durmaya öncelik verdik. Bu kitapla ilgili olarak yazmayı düşündüğümüz başka bir yazıda diğer bölümlerine eğilmenin daha doğru olacağına inanıyoruz.

“Poetika” bölümünde adı geçen Turan Alptekin, Tanpınar'ın öğrencisi olduğu ve onunla bir yakınlık kurduğu için eserde adı en çok geçen, yazılarından alıntılar yapılan bir şâir ve yazarımız. Onun da hayâtı, şiirden hiçbir zaman kopmadan, edebiyatla ilgilenerek, yazıp çizerek, öğretmen olarak geçti. Orhan Okay, hocasının bir çok şiirinde, hep aruz vezninin bilinen veya bilinmeyen kalıplarından sesler aradığına işâret ederken, Alptekin'le Tanpınar arasındaki bir sohbete değiniyor ve diyor ki:

“Turan Alptekin, bir sohbet esnâsında Tanpınar'ın aruzun devâmı olan bir hece kurmak istediğini ifâde ettiğini yazıyor. Günlüklerinde de yer yer buna benzer görüşler dile getirilmiştir. “Aruzdan mümkün mertebe istifâde.”

Turan Alptekin'i 1950'li yılların başında tanıdım, arkadaş olduk. Lisede edebiyat öğretmeni Behçet Necâtigil'dir. Hocasının o yıllarda yayımlanan şiir kitaplarını okurken, pek çok şâirden farklı bir okunuş tarzı olduğunu bilmediğim için, şiirlerinin tadına vara-mıyordum. Tâtil vesîlesiyle Turan Alptekin'le Eskişehir'de bulun-duğu günlerde zaman

zaman bir araya gelme imkânımız oldu.

Hiç unutmam, bir gün sabahtan akşama bana Necâtigil'in şiirle-rini okudu ve ancak o zaman onun seslendirdiği şekilde okundu-ğunda o şiirlerin tadına varılacağını anlamam mümkün oldu. İkimi-zin de ilk şiir denemelerini yaptığımız yıllarda gerçekleşen bu arka-daşlık dolayısıyla onu iyi tanıdığım için, Tanpınar hocayla, sınıf arkadaşı Okay'ın da dediği gibi, yakınlaşmasının zor olmadığını düşünebiliyorum. 1954 yılından itibaren öğrencisi, mezun oluşun-dan sonra da asistanı olması, şiirlerinde de, yazılarında da yansıma imkânı bulmuş, ona çok şey katmıştır.

Orhan Okay'la benim ve Turan Alptekin arasında büyük yaş farkı yok. Okay, 1931 doğumlu. Benden bir yaş, Alptekin'den iki yaş büyük. İkisinin öğrencilik yılları çakışıyor birbiriyle. Rastlantıya bakın, mezun olduktan sonra Alptekin, Tanpınar'ın asistanlığını yapar, Okay da 1962 yılında Erzurum Atatürk Üniversitesi'nde Mehmet Kaplan'ın asistanı olur.

Şimdilik bu kadarıyla yetinelim, 'şiir anlayışı' konusuna tekrar dönmek üzere, yazımıza burada son verelim. İkinci bölümde tekrar buluşmak vâdiyle, okurlar için Ahmet Hamdi Tanpınar'dan bir şiir seçtik, sözü onunla bağlayalım:

Selâm Olsun

Selâm olsun bizden güzel dünyâya
Bahçelerde hâlâ güller açar mı
Selâm olsun sonsuz güneşe, aya
Işıklar, gölgeler suda oynar mı

Hepsi güzeldi kar, tipi, fırtına
Günlerin geçişi ardı ardına
Hasretsiz bir kanat şakırtısına
Mâvi gökte kuşlar yine uçar mı

Uzak, çok uzağız şimdi ışıktan
Çocuk sesinden, gül ve sarmaşıktan
Dönmeyen gemiler olduk açıktan
Adımızı soran, arayan var mı

Süzme Çeşmin...

Yard. Doç. Dr. Ali Osman Coşkun *

X VII.yüzyılın sonlarında ve XVIII. yüzyılın başlarında yaşadığı tahmin edilen Râsih'in hayâtı ve eserleri hakkında maalesef ne tezkirelerde ne de tercüme-i hal eserlerinde herhangi bir bilgiye rastlanılmamaktadır. Hiçbir bilgi yok demek de yanlış olur. Sâlim Tezkiresi'nde onun Balıkesirli olduğu yazılıdır. Balıkesir'in kökü, soyu bilinen bir âile-sine mensup olduğu ve Râsih Bey diye tanındığı bilinmektedir. Bi-lindiği gibi şâirlerimiz ya künye adıyla ya da şöhret adıyla veya mahlaslarıyla ün saldıkları için, gerçek adlarından çoğu zaman bah-sedilmez. Adı geçen tezkireden öğrendiğimize göre Râsih'in asıl adı Ahmed imiş.

Şâirimizin dîvanı var mıdır yok mudur bilinmediği gibi, şiir mecmualarında da başka gazellerinin olduğu da bilinmemektedir. Olsun !.. Ne fark eder. Bir tek gazel bile bize klasik şiirimizde şâiri-mizin ne denli velûd olduğunu göstermez mi? Teşbihte hatâ olmaz ise Molla Câmî'nin Mevlânâ için söylediği bir söz vardır.Câmî'ye sormuşlar, Mevlânâ'yı nasıl bilirsiniz? diye. O da; "Peygamber değil ama kitabı vardır." demiş. Bu sözü kıyaslamak için değil, sâdece klasik şiirimize hizmet açısından dile getirdim.

Râsih; klasik şiirimizin doğuşundan îtibâren dînî, lâ-dînî ve ta-savvufî şiirlerin kendi zamanına gelinceye kadar ki geçirdiği evre-leri, kullanılan dili, bedîî tefekkürü, yerel ve şiire intikal eden ya-bancı (doğu-batı kökenli) motifleri görmüş, okumuş ve süzûle sü-züle gelen berrak sudan kendisi de içerek anlamlı tasviri olan "üs-tüne" redifli bir gazel vücuda getirmiştir.

Bir varsayımdan yola çıkarak diyebiliriz ki, IV. Mehmed'den III. Ahmed'e kadar beş pâdişah devrinde yaşamış olan bir şâirin kay-naklarda zikredilmemesi onun silik bir şahsiyet olduğu değil, iyi niyetimizle unutulmuş olabileceğidir. Bilindiği gibi Râsih, Mısır Vâlisi Râmî Mehmed Paşa'nın mektupçusu imiş. Mektupçu olmak, mektup götürüp-getiren postacı değil, bizâtihi vâlinin mektuplarını yazan, tanzim eden bir kişi olmalı, diye düşünüyorum. O, bilinme-yen bir sebeple 1706 yılında görevinden azledilmiş. Râsih de kahrın-dan olacak, Tekirdağ'ına yerleşmiş, orada hayâtını idâme ettirmiş ve orada vefat etmiştir.

Ümit ediyoruz ki, klasik şiirimizin bu yüzyılları üzerinde araştırma–
inceleme yapacak olan ilim adamlarımız, onun hayat serüvenini bir gün,
gün ışığına çıkarırlar.

Çağdaşı Nedim, Sadr-ı Âzam Şehîd Ali Paşa'ya yazdığı “üstü-ne”
redifli bir kasîdede Râsih'in gazelinin matla beyitini tazmîn ederek;

Râsih'in bu matlân tazmîn edüp sâkî-i kîlk
Nukl sundu çektiğim sahbâ-yı irfân üstüne

diyerek kasîde içine güzel bir gazel yerleştirmiştir.

Bu kısa bilgiden sonra şimdi Râsih'in gazeline dönelim:

Süzme çeşmin gelmesün müjgân müjgân üstüne
Urma zahm-ı sîneye peykân peykân üstüne

Türkçe Türkçeye çevirilmez ama ne yapalım kültür dilimizi
kısırlaştıranlar utansın deyip, günümüz Türkçesiyle ifâde edelim:

“(Sevgilim) gözünü süzme (ki), kirpiklerin üst üste gelmesin. (Ne
olur) göğsümün yarasına ok üstüne ok atma.”

Beyitin ifâdesinden anlaşıldığına göre, sevgili göz kapaklarını
birbirine yaklaştırarak anlamlı ve baygın bakacaktır. Bu bakışla da
kalmayacak, bakışına bir de naz ekleyecek ve nazlı nazlı, süzgün bakacak.
Hal böyle olunca zâten sevgilinin aşkından dolayı daha önce yaralanmış
olan sinesi, kirpik oklarıyla yaralanıp kan revan içinde kalacak ve âşığa
daha fazla ıstırap çektirecek. Bunu da nere-den çıkardık demeyelim.
Sevgilinin kirpikleri okun ucundaki tem-ren (peykân)e benzetilir. Temren,
demire kızgın ateşte su verilerek çelikleştirilir ve okun ucuna takılır. Âşığı
yaralayacak olan bu kı-sımdır. Tekrarda yarar var; şâir sevgiliye âdeta
yalvarırcasına ne olur, biliyorsun ki senin aşkından, güzelliğinden,
bakışlarından dolayı yaralı olan göğsüme gözlerini süzerek nişan alır gibi,
bakış oklarını atarsan, ıstırâbım daha fazlalaşır, acılar içinde kıvranıp
dururum demektedir.

Bir de olayın başka bir yönünden bakalım: Şâirlerin böyle de-mesine
aldırış etmeyelim. Eğer sevgili âşığına anlamlı anlamlı bak-mazsa ilgiyi
kesmiş olur ki, asıl ölüm (ayrılık) o zaman gerçekleşir. Göz, kaş, kirpik ve
nazar (bakış) sürekli koalisyon hâlinedir. Âşığı etki altında bırakmak için
türlü türlü fitnelikler yaparlar. Kirpiklerin üst üste gelmesi, başka bir
deyişle kaş yayına kirpik oklarının takıl-ması ve âşığa nazar olarak atılması
göz avcısının (sevgilinin) gözle-rine ayrı bir güzellik verir. Âşık bunu da
hatırına getirerek süzgün bakışlarının güzelliğine dayanmam, demektedir.
Güzelin güzelliği-ni gösteren kaş ile göz, gerisi söz değil mi?

Râsih'in yaşadığı devre gelinceye kadar “üstüne” redifli bir çok
gazeller yazılmıştır. Bunlardan biri de, Kânûnî Sultan Süleyman Han'ın
devrin şâiri ve nedimi olma şerefine nâil olan Bâkî'nindir:

Düşse zülfünden arak ruhsâr-ı cânân üstüne
Gûyiyâ şeb-nem düşer gülberg-i handân üstüne

Şâirimiz diyor ki, ”Sevgilinin yanağına saçından ter damlaları düşse,
sanki gülen (açılan) gül yaprağı üstüne çiğ tânesi (tâneleri) düşmüş gibi

olur (düşmüş zannedersin).”

Beyt; mesken, ev, oda gibi anlamlara gelir. Nasıl ki bir ev yapı-lırken inşâsında ana malzemeler vardır, bu beyitimizde de ana mal-zeme olarak saç, ter, çiğ ve gül yaprağı var ve bir araya getirilerek, bu kompozisyon içinde sevgilinin yüz güzelliği tasvir edilmiştir. Beyitte görüldüğü gibi Bâkî, birinci planda sevgilinin yanağı ve gül yaprağı arasında bir benzerlik kurmaktadır. Elbette ki bu gül yap-rağı sâdece gülün taç yapraklarını oluşturan yeşil yapraklar değil, bizâtihi açılmış olan gülün yaprakları da söz konusudur. Bilindiği gibi kat kat açılmış olan gülün yaprağı üzerinde şeftâlinin, ayvanın üzerinde bulunan “ayva tüylerine” benzeyen şeffaf bir doku vardır. Bu doku, üzerine düşen su tâneciklerini yuvarlak inci gibi bir müd-det tutar. İşte sevgilinin yanağı da gerek ayva tüyleri vâsıtasıyla gerekse yağlı dokusuyla üzerine düşmüş olan su tâneciklerini yuvar-lak ve parlak bir şekilde gösterir.

Beyitte önemli bir yeri olan arak kelimesinin de uzak ve yakın anlamlarını zikretmemiz lazım. Arak; ter, rutûbet, rakı anlamların-da. Ayrıca, dağdaki yol, deve izleri, sıra sıra olan şey, zenbil, süt gibi anlamları da vardır. Şâir bu beyitte herkesçe bilinen ve yaygın olan anlamları tercih ederken, rakının yapılış özelliğine de dikkati-mizi çekerek, imbikten çekilirken ter damlaları gibi arka arkaya düştüğünü göz önüne getirmektedir. Güzelin yanağına ter damlala-rı saçının ucundan düşmektedir. Yâni saç imbik görevini üstlenmiş-tir. Burada arak-şebnem ilişkisi kurulurken güzelin, güzelliğinin fotoğrafı da okuyucuya hissettirilmiş olmaktadır.

Görelim bakalım ikinci beyitte Râsîh neler söylüyor:

Yardan mehcûr iken düşdük diyâr-ı gurbete
Dehr gösterdi bize hicrân hicrân üstüne

“Sevgiliden ayrı kalmışken bir de gurbet diyârına düştük. Dün-ya (felek) bize ayrılık üstüne ayrılık gösterdi.”

Ah ayrılık ayrılık ayrılık!.. Ayrılık yaralı sîneye ok atmaktan daha betermiş. Nasıl olmasın ki; sevgiliye kavuşamayan âşık bir de gurbete düşerse, onu görememenin ıstırâbı âşığı daha da yaralamaz mı? Kapının arkası gurbet derler. Şâire hak vermemek mümkün mü? Halk dilinde bir söz vardır;

Ölüm ile ayrılığı tartmışlar
Elli dirhem fazla gelmiş ayrılık

diye.

46 yıl Osmanlı İmparatorluğu’na pâdişahlık yapmış olan ve “Muhibbî” mahlasıyla 2800 kadar gazel yazmış olan Kânûnî Sultan Süleyman Han da bakın ayrılığı nasıl dile getiriyor:

Derd ile hicrân şebinde ağlasam müjgânuma
Dâne dâne dizerem mercân mercân üstüne

Bizi de ağlatır mı ağlatmaz mı bilemem ama, Muhibbî diyor ki; “Ayrılık gecesinde sevgilinin vermiş olduğu dert ile ağlasam, kir-piklerime

tâne tâne mercan üstüne mercan dizerim.”

Muhibbî sevgilisinden ayrı olduğu gecelerde, ayrılığın vermiş olduğu dertle ağladığını belirtiyor. Hem de ne ağlama... Ağlamayı tetikleyen sebep elbette ki ayrılıktır. Hasta için geceler bir türlü bit-mek bilmez. Âdeta şeb-i yeldâ (en uzun gece) olur. Derler ki geceleri hastalık daha da artarmış. Herkes yatıp, el-ayak çekildikten sonra hasta, hastalığıyla başbaşa kalır, dertleri depresir, acılar, ıstıraplar hat safhaya ulaşmış. Bunun gibi âşıklar da sevgilinin ayrılığının derdiyle geceleri ağlaya ağlaya gözler kan çanağına döner. İşte âşık kirpiklerini tesbih ipine, kanlı göz yaşlarını da bu ipe dizilen kırmızı mercan tanelerine benzetmektedir.

Klasik şiirimizde genellikle şâirlerimiz sevgilinin güzelliğini çeşitli mazmunlarla dile getirirler. Muhibbî bu beyitinde, ben mer-kezli bir anlatım sergilemiş. Ayrılık gecesinde ağlayan bizzat kendi-si. Hani derler ki, göz yaşı kirpikte güzel, mendilde değil.. Yâni mendilde kir-tâne, kirpikte dür-dâne (inci tânesi) olur.

Râsih üçüncü beyitinde de şöyle söylüyor:

Dilde gam var şimdilik lutfeyle gelme ey sürûr
Olamaz bir hânede mihmân mihmân üstüne

“Ey sevinç (neşe), şimdilik gönülde gam (keder) var. Sen lütfet-sen de gelmesen, bir evde misâfir üstüne misâfir olmaz.”

Yâ Rabbi! Bu ne müthiş bir söyleyiş!... Âdeta nezâketliliğin ve mütevâzılığın zirvesinde bir söyleyiş tarzı. Sanki beyitte folklorik mâhiyette Türk kültürü, Türk misâfirperverliği dile getirilmektedir. Sanki boynu bükük, ezik, kısık bir sesle üzüntülü bir şekilde, üzün-tüm şu ki, seni yeterince ağrılayamam. Yoksa sana gelme, ben misâ-firden hoşlanmıyorum diyebilir miyim. Şu anda gönlümde gam (keder) var, onu ağırlamakla meşgulüm. Bilirsin ki âşıklar gamsız, kedersiz olamazlar. Âşıkların gıdâsı gamdır.

Gamla sürûr(sevinç) birbirlerine zıt iki kavramdır. İkisi de aynı yerde yâni gönülde barınamazlar. Çünkü karakterleri farklıdır. Biri âşığa hüznün verirken, diğeri neşe verecektir. Neşe kavuşmanın, vuslatın sembolüdür. Vuslat olunca her şey biter. Yâni âşıklık sona erer. Gelme değişim şimdiliktir. Yoksa hiç gelme demiyorum.

Râsih, gönülde keder ve sevinci birer misâfir kabul edip ikisi-ninde bir arada olamayacağını düşünürken, Bâkî de aksine dert ve gamı gönlüne dâvet etmektedir.

Gam degül gelse Bâkî peyâpey derd ü gam
Eksük olmaz tekyedür mihmân mihmân üstüne

“Bâkî, gönlüne birbiri ardınca dert ve gam (üzüntü ve keder) gelse gam değil. (Çünkü) Orası bir tekkedir. Tekkede misâfir üstüne misâfir eksik olmaz.”

Görüldüğü gibi gönül şâirimizce tekke (dergâh)ye benzetilmiş-tir. Tekkeye herkes gelir. Orada sınırlama yoktur. Tekkeler bilgi edinme ve konaklama yeri olduğu için genellikle fakir, yolda kal-mış, konaklayacak yeri olmayanlar gelir, orada konaklarlar. Şâir burada gönül tekkesine

gelenleri değil, gelmek isteyenleri dâvet edendir. Âşıkların gönlü gamsız, kedersiz olmaz. Gam, keder âşık için birer vitamindir. Klasik şiirimizi ve onun şâirliğini oluşturanların başında; gam, üzüntü, göz yaşı, hasta gönül, sarı beniz, kadid (kuru) olmuş vücut, perîşan, dertli, hayran.. v.s. gibi kavramlardır. İşte Bâkî de tıpkı Râsîh gibi misâfirperverlikten söz ederek bunların ağırlancağı yer gönüldür, demektedir.

Bakalım gazelin dördüncü beyitinde Râsîh ne söylüyor:

Rîze-i elmas eker her açtığı zahme o şûh
Lutfu var olsun eder ihsân ihsân üstüne

“O sevgili her açtığı yaraya küçük elmas parçaları (kırıntısı) eker. Bağış üstüne bağış bahşettiği için lutfu var olsun.”

Sevgili tarafından âşıktâ açılan yara vücudun her hangi bir yerinde açılan yara değil, sine (gönül)de açılan aşk yarasıdır. Aslında elmas kıymetli bir süs, zînet eşyası olmasına rağmen, öldürücü bir zehir özelliğine de sâhiptir. Yeri gelmişken hemen belirtelim Hz. Hasan, Hz. Ali’nin büyük oğludur. Muaviye’ye yakınlığı, dostluğu olduğu, bu nedenle kendinden sonra yerine onu halîfe yapacağı rivâyet edilir. Eşi tarafından elmas kırıntısı yutturularak ölümüne sebebiyet verdiği söylenir. Bu nedenle eski şiirimizde Hz. Hasan için, “gül-i ebyaz” tâbiri kullanılmaktadır. Ayrıca okun ucundaki çelikleştirilmiş sivri demire elmas tozu sürülmüş ki, hedefteki canlıyı hemen öldürsün diye. Bundan mülhem olarak şâir, sevgili-nin gönlünde açtığı yarayı bilmezlikten gelerek, ıstırap içinde kıvrandığını görerek, gûya tedâvi etmeğe çalışıyormuş gibi yaranın üzerine elmas tozları serpmektedir, demektedir. Âşık her ne kadar şikâyet ediyormuş gibi serzenişte bulunsada, bundan memnun görünmektedir. Çünkü lutfu var olsun demektedir. Âşığın asıl korkusu ölümcül olan elmas tozunu yaraya ekmesi değil, tegâfûlün olmasıdır. Yâni ilginin kesilmesidir.

Hasankale’li Nef’î de, Vezîr-i Âzam Murad Paşa’ya sunduğu kasîdenin ilk beyitinde “eceli” mihribân (şefkatli, merhametli) olarak zikretmektedir:

Gamzen ne dem ki tîg çeküp hûn-feşân olur
Uşşâk-ı dil-fiğâre ecel mihribân olur

Yâni; “Yanbakışın, kılıcını çekip kan dökmeye başladığı zaman, gönlü yaralı âşıklara ecel dahi acır (şefkatli davranır).”

Aslında ecelde merhamet aranmaz. Ömür dolduğu zaman gelir, acımadan insanın canını alır. Sevgilinin yanbakışı o kadar acımasızdır ki, ecel bile buna dayanamıyor ve araya girip âşıkların canlarını alarak onları kurtarıyor.

Râsîh de zâten göğsüm (gönlüm) yaralı, bu dertten kurtuluş yok. Bunu sevgili bildiği için büyük bir ihsanda bulunarak, açtığı yaraya elmas tozunu serpererek ölmemi kolaylaştırıyor, sağ olsun var olsun, demektedir

Evet. Nihâyet geldik şâirimizin mahlas beyitine,

Hem mey içmez hem güzel sevmez demişler hakkına
Eylemişler Râsîh’e bühtân bühtân üstüne

“Başkaları (şâirler de olabilir) Râsîh için; hem şarap içmez, hem de güzel sevmez demişler, hakkında iftirâ üstüne iftirâ etmişler.”

Gazel kelimesi sözlükte “kadınlarla sevgi üzerine konuşmak, söyleşmek” anlamına gelir. Bu doğru olmakla birlikte gazele neler konu olmamış ki!... Dînî, ahlâkî ve tasavvufî konuların yanında; aşk ve sevgili, sevgilinin güzelliği, ona duyulan özlem ve bundan dolayı âşığın çektiği üzüntü v.s. giderek ağırlık kazanmış konular arasın-dadır. Gazelin rûhuna uygun olarak sevgiliyle bağlantılı addedilen şarap, tabiat ve tabiatın mevsimlere göre güzelliklerinden de ister-istemez çokça söz edilmiştir.

Şâirler arasında şaka yollu bir söz vardır; “yazın içelim, kışın tövbe ederiz“ diye. Günümüz okuyucusu olan ve klasik şiir kültü-ründen habersiz olan gençlerimiz, şâirlerimizi alkolik zannedebilir-ler. Bu klasik şiirimizde yaşayan folklorik bir kültürdür ve şiirin de ana motiflerindendir. Üstad Necib Fâzıla “içmeden nasıl yazıyor-sun” demişler. O da “bir bardak su getirin”, demiş.

İşte klasik şiirimizin rûhuna vâkıf olan şâirimize, içki içmez, güzel sevmez, o şâirlikten ve şiirden ne anlar, diye dedi-kodu yap-mışlar, iftirâ üstüne iftirâ atmışlar.

Görüldüğü gibi Râsîh, mahallileşme akımı içerisinde sâde, fakat derin anlamlı bir anlatışla aşkı ve âşıklığın serüvenini dile getirmiş-tir.

Son söz olarak diyebiliriz ki, şâirimizin bu gazeli, kendinden sonraki yüzyıllarda bir çok şâir tarafından tanzîr edilmiştir.

Okuduklarım-Gördüklerim Duyduklarım

Kemal Y. Aren

A ltın Top ve Antimadde

Vaktiyle biri fakir diğeri zengin, iki komşu varmış. Evleri birbi-rine çok yakınmış. Ev dediysem, fakirinki kulübe, zengininki konak gibiymiş. Ne var ki her akşam kulübeden şen şakrak kahkahalar, konaktan da sessizliğin gamlı kederli buğusu, etrâfa yayılmış.

Bu hâle bir mânâ veremeyen konağın hanımefendisi, komşu ha-nıma bir gün, sabah kahvesine geçmiş. Hoş beşten sonra:

- Komşum, sormak ayıp olmasın ama ne zamandır dikkat ediyorum, akşam olunca sizin evden kahkahalar tâ bize kadar geliyor. Ne güzel!... Çok hoşumuza gidiyor. Bizim beyefendiyle dinliyoruz ve ne yalan söyliyeyim imreniyoruz. Bizde ise akşam olunca efendi bana iki söz söyler, ben iki lâf ederim, konuşma biter. O, köşesinde kitabını okumaya dalar; ben bir köşede yünümü örmeye başlarım. Artık ne lâf, ne küf. Sonra uykumuz gelir, ya-tarız. İşte böyle, anlıyacağın, tatsız tuzsuz bir hayat!..., Sizin gibi olmak istiyoruz, ama olmuyor. Kuzum bu neşeyi, bu kahkahaları nereden bulu-yorsunuz?

Kulübenin hanımı gülerek:

- Anlatayım komşum: Akşam olup da benim adam eve geldiğinde yemeğimizi yiyip, kahvemizi de içtikten sonra altın topumuzu ele alırsın, o bana verir, ben öper koklar gülerim, ona veririm; o sever okşar kahkahaları salıverir. Senin anlayacağın bizim neşe kaynağımız altın topumuzdur.

Konağın hanımı o akşam kocasına durumu anlatır, “İşte efendi, hâl böyleyken böyle, komşudaki kahkahaların sırrı altın topmuş. Gayri sen bilirsin!” der. Efendi: “A hâtun bizim için zoru mu var, yarından tezi yok, bir değil beş tâne altın top yaptıralım.”

Yaptırırlar!...

Akşamına oynamaya başlarlar.

Ama, bir iki derken, birinin başı yarılr, ötekinin bileği incinir; ne gülüş, ne kahkaha!... Sâdece acı ve ızdırap!...

Ertesi gün hanımefendi, komşu hanıma çemkirir:

- Aşk olsun komşu! Ben seni dost bildim de bir şey sordum. Benimle alay etmek sana yakışır mı? Doğrusu çok ayıpladım!...

Kulübenin hanımı:

- Hayrola komşum, ne alayı? Ne oldu ki?

- Daha ne olsun? Bak şu hâlîme!... Efendi de, ben de kırık çıkık için-deyiz. Hani sen “Neşemizin sebebi altın topumuz” demiştin ya, biz de he-men bir altın top yaptırdık, oynamaya kalktık. Ama bir iki atıştan sonra onun kafası yarıldı, benim bileğim kırıldı. Neş’e, kakhaha umarken gözyaşına boğulduk. Yâ, işte böyle!...

- İlâhi komşum! Sen altın topu, altından top mu anladın?...

- E, öyle!.

- Yanlış anlamışsın!..Bizim altın topumuz üç ay önce dünyâya gelen yavrumuz! Biz, akşam olunca onunla oyalanıyoruz. Onun “agu”cukları, yumuk yumuk elleri, bize neşe veriyor. Bizim altın topumuz o!...

Hikâye bu!...

Hikâye bu da, bunun ‘antimadde’ ile ne alâkası var, diyebilirsiniz ?

Var efendim var! Hem de çok alâkalı!...

Arzedeyim:

‘Antimadde’, medyada anlatıldığı kadarıyla âlimlerin CERN laboratuvarlarında elde ettikleri söylenen ve bütün dünya ilim âlemi-nin sevinçten neredeyse zil takıp oynadığı, asrımızın en büyük keş-fi!...imiş !...

Doğrusunu söylemek gerekirse ben gazetelerde haber vasfında çıkan yazıların pek çoğunu okudum ve hiçbir şey anlamadım. Her biri ayrı ifâdelerle ama hepsi müthiş heyecanlanmış kalemler olarak aynı lâfları etmişler!...

Anlamak için gâliba fizik ilminde uzman olmak gerekiyor. Ben-de o hassa yok ama bir bileni buldum ve sordum: ”Bana şu anti-maddeyi bir ilkokul çocuğuna anlatır gibi anlat!” dedim. Anlattı. Yine anlamadım. Onun için size de anlatamıyacağım. Ama benim aslında üzerinde durmak istediğim husus, antimadde değil, işte o, laboratuvarlarda elde edildiği söylenen nesne her ne ise ona verilen ad! Anti-madde! Kelimelerin her ikisinin de mânâsını biliyorum: Anti:” karşı”. Başına geldiği kelimeye’-e karşı’ anlamı katan ön ek! Anti-demokratik, antikomünist...Demokrasi-y-e, komünizm-e karşı!... gibi.”. Madde: “İnsanın dokunma, görme, koklama, tatma duyuları ile tesbit edebildiği, özelliklerini ölçüp biçebildiği, uzayda yer kap-layan, parçalandığı zaman enerjiye dönüşen, yoğunlaşmış enerjiden ibâret nesne, zaman ve mekânla sınırlı nesne.”* Yâni bildiğimiz madde! Materyalizmin temeli olan madde!

Şimdi ‘antimadde’yi kelime ve ön ek anlamlarıyla anlamaya çalışalım: ‘Maddenin karşıtı!...’ demek olmuyor mu? Bir diğer mâ-nâda, ölçüye tartıya gelmeyen şey!

Yâni RUH!..

İlk anda ben de çok heyecanlandım!...

Allah, dedim, CERN’li alimler rûhu laboratuvarlarda elde etmişler, dedim.

Dedim ama, der demez de durdum... Ruh ölçüye tartıya gel-mez, lâmekândır, nasıl olur da laboratuvara girer?

Olacak iş değil!

Acaba CERN’li âlimlerin buldukları cinler olmasın?

* Bu tanımları Kubbealtı Lugatı Misalli Büyük Türkçe Sözlük’ten aldım.

Bak o'nlardan olabilir!... Kur'ân-ı Kerim'de varlıklarından söz ediliyor.

Sonra, Hz. Peygamber'in insanların ve cinlerin peygamberi ol-duğu biliniyor.

Sonra, cinci hocalar falan var!

Evet, CERN laboratuvarlarında bulunan nesne ne ise, o, her halde cin tayfasından olsa gerek! dedim.

Gülümsedim. Hah şimdi bulacaklarını buldular ve cinlerle baş-larını kimbilir kaç bin derde soktular, oh olsun, meheldir, dedim.

Ne var ki, bu mevzulardan anlayan o, bilgisine güvendiğim zat, benim bu faraziyemi cerh etti: "Bak, dedi, sana bir benzetmeyle anlata-yım: Lokantada rafadan yumurtayı küçük bir yumurtalığa koyar önünüze getirirler ya, işte yumurtayı oradan alırsanız geriye kalan şeydir 'antimad-de!' "Kardeşim geriye kalan boşluk!" "Antimadde o işte!" Anlayan varsa beri gelsin!... Boşlukmuş!... Boşluğu laboratuvarlarda aramaya ne gerek var? Ben onu her yerde bulurum!...

Neyse, 'anti-'sini bırakalım da ben size Emin Işık Hoca'nın yeni çıkan Aşk Meşk Etmek adlı eserinde "madde" ile ilgili nefis bir bölüm var, onu nakledeyim:

"İster beğenelim, ister şikâyet edelim, ama şunu bilelim ki çağ-daş hayat, maddeci (materyalist) dünya görüşü tarafından önümü-ze konulan ve son iki yüzyıla damgasını vuran bir yaşayış tarzıdır.

"Materyalizm, kâinatta var olan her şeyin maddeden ibâret ol-duğunu, onun dışında başka bir şeyin bulunmadığını savunur.

".....

"Materyalizmin gerçekleştirmek istediği üç temel vardır:

- Ruhsuz madde,
- Allah'sız kâinat,
- Dinsiz toplum."³³

İşte ben 'antimadde' terimi ile bu, 'ruhsuz madde' ifâdesinin ortadan kalktığını, 'maddenin rûhunu' keşfettiklerini zannetmişim.

Yetmiş-seksen sene evvel de yine böyle insanlık âleminin müt-hiş bir buluşla heyecanlandığını, maddenin parçalanabildiğini, ge-riye muazzam bir enerjinin çıktığını, Aynştayn isimli âlimin keşfet-tiğini, heyecanlarla öğrenmiştik. O hâdise de, bugünkü gibi, madde-nin ortadan kalkması ile ilgiliydi.

Sonra buradan yola çıkılarak 'ATOM BOMBASI' icâdedildi ve 'maddenin enerjiye dönüşümü' keyfiyeti zavallı Japonların kafasın-da patladı.

Burada aklıma Aynştayn ile yapılmış bir röportajda, o, büyük âlimin sorulan can alıcı bir soruya verdiği cevap geldi:

(Röportaj yazarı:)

- Efendim siz parçalanamaz denilen atomun parçalanabileceğini ispatladınız. Ama bunun sonucunda "ATOM BOMBASI" yapıldı. Bu bu-luş,

³³ "Aşk Meşk Etmek" Emin IŞIK, Eylül 2010, s.23.

insanlığın mahvına sebep olacak. Japonya örneği bize bunu gösterdi. Diyorum ki, siz bu buluşunuzun böyle bir netîceye varacağını bilseydiniz, yine de ilim dünyâsına açar mıydınız?

- Evet!... Biliyordum!... Bilerek açıkladım!..”

Büyük âlim olmak, demek ki böyle bir şey!...

*

Bu defâkine ‘antimadde’ deniliyor. Yâni ‘maddenin bıraktığı boşluk!’ İnşallah bu da birilerinin kafasında bir altın top olarak pat-lamaz!....

Bir de, çocuklarına, altından yapılmış toprak veren veya mîras bırakan anne-babaların o altın topraklarla onları nasıl perişan ettiklerini anlayacaklarını hayal ediyorum!...

Acaba sâdece hayal olarak mı kalır?

Gerçek olamaz mı?

Ne dersiniz?

Alokolizm ve Alokolikler

ALOKOLİZM, bir 21. yy. yaşam felsefesinin adıdır. Esâsı “ALO” demeye dayanır. Her yerde, herkes içinde ALO diyen herkes ALOKOLİK’tir.

ALO, aslında bir takım Frenkçe kelimelerin baş harflerinden oluşturulan bir şifredir.

Nerede bulunursanız bulunun, hangi müşkül veya gayrimüşkül şartlar içinde olursanız olun cebinizde bulunan ya da avucunuzda tuttuğunuz o aletten bir zırlama duyduğunuzda bir tuşuna basıp “ALO” demeye mecbursunuz. Efendim müsâit değilseniz susturabi-lirsiniz tabîî. Ama aklınız onda kalır ve ilk fırsatta kilit tuşunu açıp “ALO” dersiniz, işte böyle bir zorlayıcılığı da vardır o zırlatının.

“ALO” demenin en güzeli, en fiyakalı olanı yolda yürürken söylenen “ALO”dur!... Hele hanımlar tarafından söyleneni!... Öyle edâlî, öyle alımlı oluyor ki seyrine doymuyor doğrusu... Hele “ALO”dan sonra ufak ufak kâhkâhalar da zuhur ederse aman Al-lah!... Dünyânın en güzel bestesi, inanın!...

Ben ALOKOLİZM’i bu tarafla seviyorum.

Tavsiye ederim siz de bir defa olsun bu kulakla dinleyin ve bu gözle seyreder. Bana yüzde yüz hak vereceksiniz.

Mutlu ALO’lar efendim!...

Değişim mi, ya da...?

Aziz dost Aydın YÜKSEL’e ...

Bir sohbetimizde, söz nasıl başlamıştı hatırlıyamıyorum, şöyle dedi:

“Değişimi kabullenemiyoruz. Ama değişim var. Hiçbir şey durmuyor. Mütemâdiyen değişiyor. Âyet, “O, her an bir başka oluşum içindedir!”³⁴

³⁴ “Külle yevmin hüve fî şe’n” O, her an başka bir oluşum içindedir. Rahman

Öyle!... Madde değişiyor, âlem değişiyor, hâsılı durmak yok. Değişimi kabul etmek zorundayız.”

Sevgili Aydın bu sözleriyle ‘artık ihtiyarladığımızı, bu yüzden etrâfımızda cereyan eden yeniliklerden rahatsızlık duyduğumuzu, bunu yaşlılığın bir tezâhürü kabul edip rahat olmamızı’ söylemek istedi, zannederim.

O gün ben,

“Değişim güzele olursa âmennâ, ama çirkine, olumsuzla eyvallah denmez!” gibi kırık dökük bir iki sözle karşı durmaya çalıştım ama o durmadı:

“Yok yok, çirkinlik, olumsuzluk bize göre; o değişikliği yapanlar için güzel ve olumlu.. Bu böyle âbi!” dedi.

Peki öyle olsun!.. Ama benim gibi düşünenler de az değil Ay-dın!... Meselâ Emin IŞIK hoca! Aşk Meşk Etmek adlı eserinde (I. Bas-kı, s.273) şunları söylüyor:

“CÂMÎ MÎMÂRÎSİNDE GARİP MODA” başlığı ile, “Şimdi de çok kötü bir tarzda câmi mîmârîsini moda yaptılar. Karacaahmed’in oradaki Şâkirin Câmi’ne gittim geçenlerde bir cenâze için... Çok kö-tü olmuş. Kible tarafını da açık tutmuşlar. Sen namaza duruyorsun önünde sigara içiyorlar. Kadınlar falan sakız çiğniyorlar. Cenâzeye gelmişler, hepsini seyrediyorsun. Vitrin gibi câmi... Mâbet böyle mi olur?”

Buyur bakalım dostum, mâbed böyle olursa buna “eh, de-ği-şim!.. Değişmek tabiatın kendinde var. Kabul etmeliyiz” mi diye-lim?..

Yok dostum, bunun adı değişim değil, yozluk, yozlaşmadır.

Değişim güzele olursa âmennâ...

Güzellik ise indî değildir, mâşerîdir!..

.....

Bir Ağacın Dalları

SÂMİHA AYVERDİ VE İLHAN AYVERDİ'NİN KALEMİNDEN

Sâmiha Ayverdi ve İlhan Ayverdi'nin 1964-2002 yılları arasında gençlere yazdığı mektuplardan meydana gelen *Bir Ağacın Dalları* isimli eser iki bölümdür. Sâmiha Ayverdi'nin *Kaleminden* isimli ilk bölümde yer alan mektupların sevgi, muhabbet, aşk yüklü her cümlesi bir iman, ahlâk ve hayat prensibidir.

İlhan Ayverdi'nin *Kaleminden* bölümü de aynı güzellikte İlhan Ayverdi'nin üslûbuyla verilen birlik-berâberlik, ferâgat ifâdeleriyle doludur.

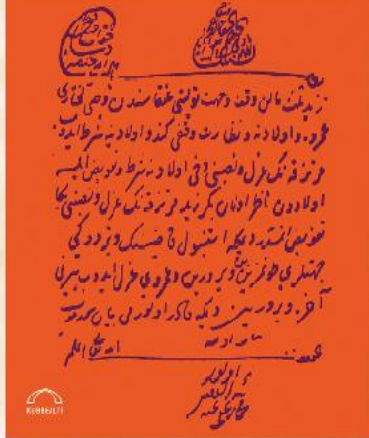
80 gr. en zokâğıda basılı, karton kapak içinde, 16,5 x 21,5 ebadında 56 sahife olan kitabın satış fiyatı 5 TL'dir.

Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı Peykhâne Sokak No: 3 Çemberlitaş İstanbul
02 12 516 23 56 - 2 12 518 92 09 info@kubbealti.org.tr www.kubbealti.org.tr

AÇIKLAMALI OSMANLI FETVÂLARI

H. NECÂTİ DEMİRTAŞ

Türk-İslâm âleminde 1000 yıldan fazla bir zaman uygulama alanı bulan İslâm hukûku, 20. asrın ilk çeyreğine kadar Osmanlı İmparatorluğu'nda da tatbik edilmiştir. Bu hukûka uygun olarak şeyhülislâm ve müftüler tarafından milyonlarca fetvâ verilmiştir. Emekli hâkim ve araştırmacı-yazar H. Necâti Demirtaş, bu fetvâlar arasından akâid ve fıkıh, haram ve helâl, tahâret, ibâdetler, verâset, vakıflar ve vasiyetler, muâmelat ve birçok konularla ilgili çeşitli şeyhülislâm'lar tarafından verilmiş ilgi çekici fetvâ örneklerini alıp inceleyerek açıklama ve yorumlarını yapmıştır.

Kitapta ayrıca Osmanlıdaki ilmiye teşkilatı, medreselerdeki eğitim ile ünlü şeyhülislâm'lar hakkında açıklayıcı bilgiler verilerek fetvâ makamlarının ne kadar geniş ve derin bir ilmi eğitimle yetiştikleri anlatılmaktadır.

80 gr. enzo kağıda basılı karton kapak içinde 16,5 x 23,5 cm. ebadında, 392 sahife olan kitabın satış fiyatı 25 TL'dir.

%30 tenzîlâtla alabilirsiniz.

Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı Peykhâne Sokak No: 3 Çemberlitaş İstanbul
0212 516 23 56 - 212 518 92 09 info@kubbealti.org.tr www.kubbealti.org.tr

Hicaz Hâtırası

Muharriri
El-Hac Hüseyin Vassaf

Hazırlayan
Mehmet Akkuş

Prof. Dr. Mehmet Akkuş'un
ya yına hazırladığı bu kitap;
1872-1929 yılları arasında
yaşayan Hüseyin Vassaf
Bey'in, 1906 yılında yazmış
olduğu Hicaz Hâtırası ile
1914'de yazdığı Sûriye ve
Filistin'de Cevlânım
adlı iki eserden meydana
gelmektedir. Hüseyin
Vassaf Bey eski kültürümüzle
yetişmiş, arapça, farsça ve
fransızca bilen edip, şâir
ve mutasavvıf bir zat olup,
Osmanlı son dönemi
mutasavvıfları ve ilim
adamlarının hayatları ve
eserleri hakkında kaleme
aldığı 30 civârında eser vardır.

Grafik tasarımı Ersu Pekin tarafından titiz bir çalışma ile gerçekleştirilen
kitap, yazar tarafından çekilmiş fotoğraflarla ve çizimlerle zenginleştirilmiştir.

80 gr. Clariana kağıda renkli olarak basılmış, karton kapak içinde
19,5 x 27 cm. ebadında, 376 sahife olan kitabın satış fiyatı 75 TL'dir.

%30 tenzilatlı alabilirsiniz.

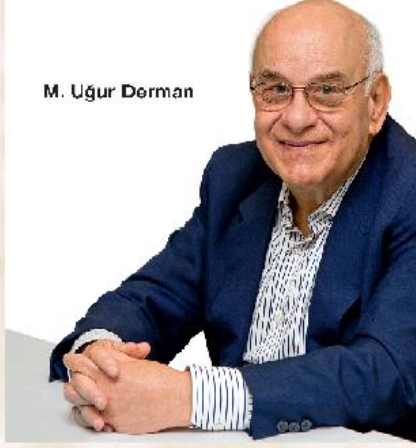

Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı Peykhâne Sokak No: 3 Çemberlitaş İstanbul
02 12 516 23 56 - 2 12 518 92 09 info@kubbealti.org.tr www.kubbealti.org.tr

Ömrümün Bereketi: 1

M. Uğur Derman

Prof. (h.c.) M. Uğur Derman'ın, 1963-2009 yılları arasında çeşitli mecmualarda yayımlanmış makâlelerinden meydana gelen Ömrümün Bereketi 1 isimli eser, Hattat Hâcî Nazîf Bey'den, Hülûsî Efendi'ye, İbnü'l-emîn Mahmud Kemal Bey'den Dr. Süheyl Ünver ve Mustafa Düğünman'a gelenekli san'atlarımız ve kültür hayatımızla ilgili, fotoğraf ve dipnotları ile zenginleştirilmiş başvuru niteliğinde bir kaymak eserdir.

Grafik tasarımı Ersu Pekin tarafından yapılmış ve 90 gr. garda kağıda renkli olarak basılmış, karton kapak içinde 16,5 x 21,5 cm. ebadında, 520 sahife olan kitabın satış fiyatı 65 TL'dir.

%30 tenzilatlı alabilirsiniz.

Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı Peykhâne Sokak No: 3 Çemberlitaş İstanbul
02 12 516 23 56 - 2 12 518 92 09 info@kubbealti.org.tr www.kubbealti.org.tr